ISSN 1811-0770

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 12 (123) 2010

Certificatul de înregistrare nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Publicație acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiințe a Moldovei prin Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009
Categoria C

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Uniunea Juriştilor din Moldova

REDACTOR-ŞEF
Gheorghe AVORNIC

Stilizator ***Ariadna STRUNGARU***
Machetator ***Maria BONDARI***

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în ştiinţe fizico-matematice, profesor universitar),
Iurie Sedlețchi (doctor în drept, profesor universitar),
Ioan Humă (doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Danubius" Galați, România),
Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),
Tudor Popovici (doctor în drept),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept),
Sergiu Brînza (doctor habilitat în drept),
Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept),
Vitalie Gamurari (doctor în drept).

ADRESA REDACȚIEI:

2012, Chişinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222
Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.
e-mail: revistadrept@yahoo.com
Indexul PM 31536.

SUMAR

Vitalie STATI
Infracțiunea de dobândire a creditului prin înşelăciune (art.238 C.pen. RM): noi tendințe şi abordări. *Partea I* 2

Iuliana SAVU
Reflecții privind contribuția lui MIRCEA DJUVARA la evoluția ştiinței dreptului 11

Olga BULMAGA
Piața relevantă – instrument fundamental al dreptului concurenței..... 15

Iurie MIHALACHE
Contractul de transport auto de pasageri şi bagaje 20

Dumitru-Leonardo MELINTE
Persoana cu funcție de răspundere în legislația penală română 26

Sorin TIMOFEI
Răspunderea pentru infracțiunile în domeniul concurenței în conformitate cu legislația altor state 30

Rostislav SOBIEȚKI, Vitalie SPATARI
Folosirea frauduloasă a documentelor – modalitate normativă alternativă prin care se poate manifesta infracțiunea de contrabandă 37

Oleg POALELUNGI
Panorama „actului normativ-juridic". 41

Ion TUTUIANU
Reglementări juridice româneşti şi comunitare în promovarea turismului 44

Boris GLAVAN
Infracțiunea – temei al răspunderii penale şi condiție principială a liberării de răspundere penală 49

Adrian TĂBÎRȚĂ
Unele caracteristici cantitativ-calitative ale criminalității de viol în Republica Moldova.... 55

INFRACȚIUNEA DE DOBÂNDIRE A CREDITULUI PRIN ÎNŞELĂCIUNE (art.238 C.pen. RM): noi tendințe şi abordări (Partea I)

Vitalie STATI,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The study contains the analysis of some controversial issues of penal responsibility for the offence under art.238 of the Penal Code of the Republic of Moldova. It is shown that, in the context of that crime, the credit acts as goods acquired through committing a crime. The same role is carried out by the undue share of credit, which is made up by the difference among the credit in increased proportion and the due credit, as well as the credit obtained on favourable terms, of which the offender was not entitled to benefit; in the context of the same offence, the false information, presented by the offender, fulfil the role of means to commit the crime. It is explained why, in the case of the offence of obtaining a credit by means of fraud, it can not be spoken about the existence of a material object or of a product of crime. It is shown that committing the offence, specified in art.238 PC RM, involves the direct offensive influence on the crime's victim, by its deception, via presenting some false information, namely by providing the means of committing the crime. It is argued that the victim of the offence in question can be only a financial institution that carries on the credit granting activity, including the National Bank of Moldova. This activity can not be confused with the borrowing of funds activity.

Printre problemele de actualitate ale teoriei şi practicii dreptului penal al Republicii Moldova se numără cea privind apărarea ordinii de drept împotriva infracțiunilor legate de creditare, în general, şi a infracțiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune (art.238 C.pen. RM), în special. Cauza principală a acestei stări de lucruri consistă în aceea că tranziția la relațiile economice de piață, care a început în anii '90 ai secolului trecut, a condiționat dezvoltarea intensă a sferei bancare, ducând la transformarea acesteia în unul din segmentele cele mai importante ale economiei naționale. În cadrul societății s-a realizat că, fără consolidarea continuă a sistemului bancar, nu este cu putință aprofundarea reformelor economice desfăşurate în Republica Moldova.

Pe bună dreptate, în economia de piață modernă rolul sistemului bancar este unul nodal. Iar toate schimbările din cadrul lui nu pot să nu afecteze întreaga economie națională. În mod întemeiat, băncile sunt considerate componenta strategică a sistemului economic, îndeplinind un rol important în organizarea şi evoluarea mecanismului de piață. Aşa cum au demonstrat evenimentele din ultimii ani, procesele care decurg în sistemul bancar exercită influență asupra tuturor fără excepție sectoarelor societății, condiționând în ultimă instanță climatul de stabilitate în societate.

Dezvoltarea sistemului bancar în Republica Moldova are loc în condiții dificile şi chiar contradictorii, în care este deosebit de important să se estimeze în ce mod sistemul bancar, cunoscând o evoluție dinamică, răspunde criteriilor şi strategiilor securității economice a Republicii Moldova. Or, deocamdată, nu s-a conturat definitiv linia de conduită a statului pe piața de creditare a persoanelor fizice şi a persoanelor juridice. În acelaşi timp, este remarcată o lipsă de constanță în funcționarea sistemului în formare de influențare a statului asupra segmentului în cauză a pieței de servicii. Aceasta îşi are cauza în factorii interni de dezvoltare a serviciilor de creditare în Republica Moldova, dar este şi o consecință directă a proceselor macroeconomice globale. În conjunctura unei crize financiare internaționale, dezvoltarea Republicii Moldova depinde în mare măsură de starea sistemului ei bancar.

Organizarea eficientă a sistemului bancar este imperioasă în vederea funcționării adecvate a economiei țării. Stabilitatea sistemului bancar are o semnificație vitală pentru implementarea reuşită a politicii creditar-monetare. Aşa cum demonstrează practica, băncile comerciale, care se conduc de principiile de piață în repartizarea investițiilor, pot soluționa mai eficace, decât în cazul unei finanțări de stat, problemele redistribuirii fluxurilor financiare între ramuri ale economiei şi între subiecții economici. Sub aspectul descris, creşte importanța soluționării problemei privind asigurarea stabilității sectorului bancar al economiei naționale. În legătură cu aceasta, trebuie de subliniat că ambianța actuală este caracterizată prin tendința de creştere a riscurilor în activitatea instituțiilor creditare. Constatăm că liberalizarea activităților economice în varianta autohtonă de reformare a economiei nu a fost asigurată prin mecanisme funcționale de protecție a acestor activități împotriva manifestărilor de ilicit penal. Aceasta a constituit cauza criminalizării relațiilor din sfera creditării în țara noastră. Fiind ineficient protejată de stat, sfera bancară s-a dovedit expusă în fața fraudelor. Posedând o potențialitate

enormă de influenţare a dezvoltării sferei social-economice, sistemul bancar însuşi suferă repercusiunile unei reglementări deficiente, ale carenţelor tehnologiilor creditare şi circulaţiei documentelor de creditare, ale lipsei de competenţă profesională a lucrătorilor bancari, dar şi ale abuzurilor comise de aceştia sau de clienţii băncilor. Tocmai de aceea, sfera de creditare a devenit una dintre cele mai criminogene în sectorul bancar.

Proliferarea infracţionalităţii în sfera creditară contribuie la accelerarea proceselor inflaţioniste, facilitând „extenuarea" sistemului bancar. Iar aceasta este extrem de periclitant, luând în consideraţie că sistemul bancar reprezintă „sistemul sanguin" al organismului economic, este cel care dirijează dezvoltarea pieţelor financiare, care organizează deplasarea capitalului dintr-un sector al economiei în altul, care stabileşte climatul investiţional şi activismul investiţional în diverse ramuri ale producţiei etc. Pericolul sporit al faptelor legate de creditare, în general, şi al dobândirii creditului prin înşelăciune, în special, mai este condiţionat şi de aceea că ele comportă adesea caracterul de fapte săvârşite în grup. Aceasta presupune antrenarea în activitatea infracţională a unor persoane fizice şi persoane juridice, precum şi a unor persoane cu funcţie de răspundere chemate să exercite funcţii de supraveghere şi control în sfera bancară. Pe lângă aceasta, săvârşirea respectivelor fapte se deosebeşte prin aplicarea unor metode şi procedee complexe şi greu detectabile. Din toate aceste considerente, nu cataclismele macroeconomice eventuale, dar manifestările infracţionale sunt cele care subminează cel mai grav siguranţa sistemului bancar al Republicii Moldova.

Cu această ocazie, consemnăm că, în anul 2009, numai în adresa forţelor de ordine din nordul ţării au parvenit 41 de demersuri de la diferite bănci comerciale, prin care s-a solicitat verificarea autenticităţii actelor prezentate de persoane fizice şi persoane juridice, în baza cărora le-au fost eliberate credite bancare, calificate ulterior de către conducerea băncilor ca fiind credite dubioase şi compromise. Procurorii au constatat că, în total, prin astfel de metode, în nordul ţării, unităţile bancare au acordat 34 de credite în mărime totală de 1.9 mln lei. În baza actelor acumulate, au fost pornite 34 de cauze penale, dintre care 31 au fost remise pentru examinare în instanţele de judecată.[1]

În alt context, este consemnabilă eficienţa redusă a prevederilor art.238 C.pen. RM. Tendinţa de remaniere frecventă a normei date mărturiseşte despre: imperfecţiunea construcţiei dispoziţiei art.238 C.pen. RM; aplicabilitatea restrânsă a art.238 C.pen. RM, datorată lipsei de precizie a unor formulări şi a caracterului de referinţă al respectivei norme penale; admiterea de erori în practica de aplicare a răspunderii pentru dobândirea creditului prin înşelăciune; interpretarea deficientă a prevederilor art.238 C.pen. RM etc.

Toate acestea nu pot să nu suscite interesul faţă de problematica examinării sub aspect penal a infracţiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune, îndemnând la o abordare de pe noi poziţii a concepţiei teoretice de calificare a faptelor conform art.238 C.pen. RM. Este adevărat că cercetării ştiinţifice a infracţiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune i-au fost consacrate mai multe studii.[2] Totuşi, continua modificare a prevederilor art.238 C.pen. RM condiţionează inevitabil modificarea necesităţilor sociale în cunoaşterea conţinutului infracţiunii corespunzătoare. Tocmai de aceea, articolul de faţă vine să întregească studiile întreprinse anterior în domeniu, evidenţiind unele tendinţe şi aspecte noi, specifice pentru etapa actuală de dezvoltare a societăţii. Pe cale de consecinţă, în cadrul cercetării de faţă ne propunem realizarea următoarelor obiective:

1) relevarea rolului juridic pe care creditul şi informaţiile false, prezentate de către făptuitor, îl îndeplinesc în contextul infracţiunii specificate la art.238 C.pen. RM;

2) identificarea conţinutului urmărilor prejudiciabile cauzate în urma săvârşirii dobândirii creditului prin înşelăciune;

3) soluţionarea dilemei dacă art.238 C.pen. RM este o normă specială în raport cu art.190 sau 196 C.pen. RM;

4) analiza efectelor negative şi pozitive pe care intrarea în vigoare a Legii Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008,[3] le-a exercitat asupra eficienţei interpretării şi aplicării prevederilor art.238 C.pen. RM.

Trecând la analiza propriu-zisă a infracţiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune, vom menţiona că **obiectul juridic generic** al acesteia îl formează relaţiile sociale cu privire la economia naţională. **Obiectul juridic special** al infracţiunii în cauză are un caracter complex. Astfel, obiectul juridic principal al dobândirii creditului prin înşelăciune îl constituie relaţiile sociale cu privire la obţinerea legală a creditului.

Spre deosebire de alţi autori, nu considerăm oportună defalcarea artificială, în cadrul obiectului juridic special al infracţiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune, a unui obiect juridic secundar, reprezentat de „interesele creditorilor".[4] Argumentându-ne opoziţia, recurgem la următorul punct de vedere: „Dacă toţi acei care propun ca interesul să fie recunoscut în calitate de obiect al infracţiunii ar fi studiat cu atenţie natura acestei categorii, precum şi rolul, locul interesului în structura relaţiei sociale, ar fi ajuns la concluzia că interesul nu este decât conţinutul relaţiei sociale, deci, doar unul dintre elementele structurale ale relaţiei sociale. Conţinutul relaţiei sociale formează, împreună cu subiectele relaţiei sociale şi obiectul relaţiei sociale, sistemul relaţiei sociale... Interesul, ca componentă a sistemului relaţiei sociale, fiind extras din acest sistem, nu poate în mod automat să reflecte la justa valoare esenţa relaţiei sociale ca sistem".[5]

Considerăm că altul este conţinutul obiectului juridic secundar al infracţiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM.

Despre existența unui asemenea obiect putem vorbi după intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptate la 18.12.2008, când dispoziția de la art.238 C.pen. RM a fost completată cu cuvintele „dacă prin aceasta au fost cauzate instituției financiare daune în proporții mari".[6] Drept urmare, de acum încolo, de esența faptei infracționale analizate ține atingerea adusă în plan secundar relațiilor sociale cu privire la posesia asupra creditului. Aceasta pentru că, în urma comiterii dobândirii creditului prin înşelăciune, victima este lipsită de posibilitatea de a-şi exercita posesia asupra creditului, obținut de către făptuitor, aşa cum găseşte de cuviință.

Cu acest prilej, este cazul să ne referim la polemica desfăşurată în literatura de specialitate dintre P.S. Iani şi A.A. Sapojkov. Astfel, primul autor consideră că locul adecvat al alin.(1) art.176 al Codului penal al Federației Ruse (corespunzător cu art.238 C.pen. RM) este în capitolul legii penale consacrat infracțiunilor contra proprietății.[7] În replică, A.A. Sapojkov susține că o astfel de încorporare ar fi una nepotrivită. Or, capitolul legii penale consacrat infracțiunilor contra proprietății cuprinde normele generalizate, nu speciale, care asigură apărarea în exclusivitate sau în principal a relațiilor sociale de proprietate. În opoziție, scopul alin.(1) art.176 din Codul penal al Federației Ruse este de a apăra în principal relațiile sociale din sfera creditării. Şi doar pe planul doi se situează cel de apărare a relațiilor sociale de proprietate.[8]

Sprijinind poziția lui A.A. Sapojkov, considerăm că obiectul juridic secundar al infracțiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune îl formează relațiile cu privire la posesia asupra creditului.

În cele ce urmează ne vom focaliza atenția asupra relevării rolului juridic pe care creditul şi informațiile false, prezentate de către făptuitor, îl îndeplinesc în contextul infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM.

Astfel, anterior am afirmat că obiectul material al dobândirii creditului prin înşelăciune este constituit din documentația de credit, care conține informații false.[9] Acelaşi punct de vedere l-a exprimat S. Prodan, invocând următoarele argumente: „Documentul care conține informații false nu poate să reprezinte mijlocul de săvârşire a infracțiunii... Prezentarea informațiilor false reprezintă chintesența infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM. Nu obținerea creditului. Obținerea creditului este doar una din ipostazele sub care evoluează scopul infracțiunii date. În această ipostază, creditul reprezintă obiectul scopului infracțiunii. Nu obiectul material al infracțiunii. Creditul nu suferă nici o influențare nemijlocită infracțională în urma comiterii infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM. În contextul acestei infracțiuni, creditul poate să-şi găsească sau nu materializarea. Oricum, asupra calificării aceasta nu influențează, deoarece eventuala obținere a creditului va depăşi momentul de consumare a infracțiunii".[10]

În urma operării amendamentelor de la 18.12.2008, acum alta este configurația momentului de consumare a infracțiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune. Datorită acestui fapt, dar şi datorită evoluării stadiului gândirii juridico-penale relativ la infracțiunea specificată la art.238 C.pen. RM, considerăm că urmează a fi regândit, sub anumite aspecte, rolul juridic pe care creditul şi informațiile false, prezentate de către făptuitor, îl îndeplinesc în contextul infracțiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune.

În acest scop, întâi de toate, vom prezenta două puncte de vedere, nelipsite de interes, privind mecanismul de desfăşurare a activității infracționale prevăzute de alin.(1) art.176 din Codul penal al Federației Ruse. Astfel, N.M. Zolotova efectuează analiza legăturii cauzale dintre obținerea ilegală a creditului şi cauzarea daunelor victimei, precum şi dintre prezentarea informațiilor false şi obținerea ilegală a creditului.[11] La rândul său, A.S. Mihlin afirmă că latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.176 din Codul penal al Federației Ruse are următoarea structură: 1) prezentarea informațiilor false privitoare la activitatea întreprinzătorului individual sau a organizației comerciale; 2) obținerea în rezultat a creditului sau a condițiilor avantajoase de creditare; 3) cauzarea pagubelor mari unei bănci sau altei organizații creditare.[12]

Considerăm că ambele puncte de vedere, conturate mai sus, sunt relevante în contextul infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM. Or, analizând mecanismul de desfăşurare a activității infracționale prevăzute la art.238 C.pen. RM, putem observa că urmările prejudiciabile sub formă de daune în mărime mai mare sau egală cu 500 unități convenționale nu se pot afla în legătură cauzală nemijlocită cu acțiunea de prezentare a unor informații false. Aceasta pentru că, în mod vădit, lipseşte veriga de legătură dintre cei doi poli ai mecanismului infracțional. Caracterizând latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.176 din Codul penal al Federației Ruse, A.V. Naumov consideră metodă a infracțiunii prezentarea informațiilor false privitoare la activitatea întreprinzătorului individual sau a organizației comerciale.[13]

Suntem de părere că nu în această postură apare prezentarea unor informații false în conjunctura laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM. De fapt, considerăm că fapta prejudiciabilă prevăzută la art.238 C.pen. RM este alcătuită din: 1) acțiunea-scop; 2) acțiunea-mijloc. Astfel, prezentarea unor informații false reprezintă acțiunea-mijloc, cea pe care legiuitorul o menționează expres în dispoziția art.238 C.pen. RM. Cât priveşte acțiunea-scop – cea pe care legiuitorul nu o consemnează decât tacit – aceasta se exprimă, după caz, în: a) obținerea unui credit; b) obținerea majorării sumei creditului; c) obținerea unui credit în condiții avantajoase. Cu alte cuvinte, înainte de producerea urmărilor prejudiciabile prevăzute la art.238 C.pen. RM, scopul infracțiunii în cauză, concretizat în una din cele trei forme ale sale, trebuie să se fi realizat. După survenirea acestor urmări prejudiciabile, nu mai este posibil ca făptuitorul să urmărească acest scop. De aceea, în

conformitate cu legea penală în vigoare, nu obiectul scopului infracțiunii (ca înainte de operarea amendamentelor din 18.12.2008), dar bunuri dobândite prin săvârşirea infracțiunii (păstrând terminologia utilizată în art.106 C.pen. RM) reprezintă: 1) creditul; 2) partea necuvenită din credit, care constituie diferența dintre creditul exprimat în suma majorată şi creditul cuvenit; 3) creditul obținut în condiții avantajoase, de care nu avea dreptul să beneficieze făptuitorul.[14]

Nici una din cele trei entități, specificate mai sus, nu poate reprezenta produsul infracțiunii. Produsul infracțiunii poate fi conceput în cazul producerii, confecționării, fabricării, falsificării sau altor asemenea acțiuni infracționale. În contrast, bunurile dobândite prin săvârşirea infracțiunii pot fi concepute în ipoteza dobândirii, obținerii, procurării sau altor asemenea acțiuni infracționale. În această privință, V.Moraru consemnează: „Nu sunt lucruri produse, adică create printr-o faptă prevăzută de legea penală, lucrurile obținute de infractor de la alții prin săvârşirea unor astfel de fapte (de exemplu, lucrurile... obținute prin înşelăciune, banii sau bunurile obținute prin amenințare sau şantaj)".[15] O părere similară aparține lui A.Reşetnicov: „În terminologia dreptului penal, termenul „dobândit" (ca şi derivatele acestuia) are o semnificație precisă, o semnificație ce nu poate fi ataşată definirii noțiunii de produs al infracțiunii. De exemplu, despre bunuri dobândite prin infracțiune se menționează expres la lit.e) art.189, art.190, art.199 etc. din Codul penal... Distingerea celor două noțiuni nu este o necesitate de complezență, nu are doar o semnificație teoretică. După cum rezultă din dispozițiile lit.a) şi d) alin.(2) art.106 C.pen. RM, distingerea noțiunilor „produsul infracțiunii" şi „bunuri dobândite prin infracțiune" are şi o certă relevanță de ordin practico-aplicativ: produsul infracțiunii e supus confiscării speciale; bunurile dobândite prin săvârşirea infracțiunii sunt supuse confiscării speciale numai dacă nu urmează a fi restituite persoanei vătămate sau nu sunt destinate pentru despăgubirea acesteia".[16]

În concluzie, nu poate fi privit ca produs al infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM nici creditul, nici partea necuvenită din credit care constituie diferența dintre creditul exprimat în suma majorată şi creditul cuvenit, nici creditul obținut în condiții avantajoase de care nu avea dreptul să beneficieze făptuitorul.

Aceleaşi trei entități nu pot fi raportate nici la obiectul material al infracțiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune. Astfel, nu putem considera aplicabilă, în contextul dreptului penal al Republicii Moldova, opinia exprimată de N.A. Iaroşenko, potrivit căreia, în ceea ce priveşte infracțiunea prevăzută la art.176 din Codul penal al Federației Ruse, între obținerea obiectului material al infracțiunii şi cauzarea daunelor materiale urmează a se stabili legătura cauzală; pentru că, astfel, răspunderea penală se exclude.[17]

Nu poate fi obținut obiectul material al infracțiunii în urma săvârşirii infracțiunii. Aceasta întrucât, aşa cum susține just V.Dobrinoiu, ca şi obiectul juridic al infracțiunii, obiectul material preexistă acțiunii sau inacțiunii infracționale.[18] Fiind de aceeaşi părere, cu privire la infracțiunea prevăzută la art.238 C.pen. RM, A.Reşetnicov aduce următoarele argumente: „Dacă nesocotim această teză, nu vom putea delimita obiectul material al infracțiunii de produsul infracțiunii. La momentul săvârşirii infracțiunii, prevăzute la art.238 C.pen. RM, creditul încă nu există. Aceasta întrucât creditul este obiectul contractului de credit bancar, iar din momentul prezentării informațiilor de solicitare a obținerii creditului până la încheierea contractului de credit este de parcurs, de regulă, o procedură îndelungată... Spre deosebire de careva bunuri, creditul nu poate preexista săvârşirii infracțiunii".[19]

Din aceste considerente, nu calitatea de obiect material, dar calitatea de bunuri dobândite prin săvârşirea infracțiunii specificate la art.238 C.pen. RM au atât creditul, cât şi partea necuvenită din credit, care constituie diferența dintre creditul exprimat în suma majorată şi creditul cuvenit, precum şi creditul obținut în condiții avantajoase de care nu avea dreptul să beneficieze făptuitorul.

După ce am stabilit rolul juridic pe care creditul îl îndeplineşte în contextul infracțiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune, să vedem ce rol juridic îndeplinesc în acelaşi context informațiile false prezentate de făptuitor.

Considerăm că aceste informații îndeplinesc rolul de mijloc de săvârşire a infracțiunii. În acest plan, V.B. Malinin şi A.F. Parfionov menționează: „Dacă entitatea are rolul de mijloc de săvârşire a infracțiunii, aceasta e folosită de făptuitor ca instrument pentru exercitarea influenței asupra obiectelor lumii înconjurătoare".[20] În acelaşi făgaş, V.I. Saharov opinează: „Mijlocul de săvârşire a infracțiunii influențează nu în chip direct asupra obiectului infracțiunii, dar asupra expresiei materiale a acestui obiect sau asupra victimei".[21] O viziune similară o împărtăşeşte A.S. Denisova.[22]

Comun pentru toate aceste puncte de vedere este că din ele rezultă că existența mijlocului de săvârşire a infracțiunii este cu putință numai în acele cazuri când există un obiect al influențării. Însă, aşa cum am putut atesta *supra*, infracțiunea prevăzută la art.238 C.pen. RM nu are obiect material. Înseamnă oare aceasta că, în contextul infracțiunii analizate, nu putem vorbi nici despre un mijloc de săvârşire a infracțiunii? Răspunsul la această întrebare este negativ. Or, nu se confundă noțiunile „obiectul material al infracțiunii" şi „obiectul influențării nemijlocite infracționale". Între aceste noțiuni există o relație de tip „parte-întreg". Aceasta o confirmă S. Brînză, care evidențiază trei variante ale mecanismului de atingere infracțională asupra obiectului infracțiunii: a) infracțiunea poate influența în mod nemijlocit asupra facultății sociale ocrotite de legea penală; b) infracțiunea se poate exprima în influențarea nemijlocită asupra obiectului material al infracțiunii; c) infracțiunea

poate fi realizată pe calea influențării nemijlocite asupra victimei (subiectului pasiv).[23]

În ipoteza infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM, suntem în prezența celei de-a treia variante a mecanismului de atingere infracțională asupra obiectului infracțiunii. Aceasta pentru că făptuitorul influențează în mod nemijlocit asupra subiectului relației sociale la care ia parte. În cazul dat, obiectul influențării nemijlocite infracționale este acest subiect, adică victima infracțiunii, *alias* instituția financiară. Influențarea asupra acesteia se realizează prin înșelarea instituției financiare, pe calea prezentării unor informații false, adică prin prezentarea mijlocului de săvârșire a infracțiunii.

Cât privește documentele care conțin informațiile false prezentate de făptuitor, acestea reprezintă un tot indisolubil dintre informațiile respective și suportul informațional. În alți termeni, există o relație de tip „parte-întreg" între noțiunile „informații false prezentate de făptuitor" și „documentele care conțin informații false prezentate de făptuitor". Prima noțiune este primară în contextul analizei infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM. Aceasta de vreme ce legiuitorul recurge la noțiunea dată în textul dispoziției incriminatoare. Noțiunea „documente care conțin informațiile false prezentate de făptuitor" este una derivată. Însă, vom utiliza și această noțiune ori de câte ori va fi necesar în cadrul analizei noastre.

În continuare, obiectul investigației îl va constitui **victima** infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM. Așa cum rezultă din dispoziția normei date, este vorba de instituția financiară. Nici o altă persoană (garantul rambursării creditului, creditorul sau debitorul instituției financiare etc.) nu poate fi victima infracțiunii analizate.

Potrivit Legii instituțiilor financiare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995,[24] prin „instituție financiară" se înțelege persoana juridică ce acceptă depozite sau echivalente ale acestora netransferabile prin nici un instrument de plată și care utilizează, total sau parțial, aceste mijloace pentru a acorda credite sau a face investiții pe propriul cont și risc.

Victimă a infracțiunii de dobândire a creditului prin înșelăciune poate fi nu oricare instituție financiară. Poate fi doar instituția financiară care desfășoară activitatea de acordare de credite. Din art.26 al Legii instituțiilor financiare rezultă că aceasta este doar una dintre numeroasele activități financiare permise instituțiilor financiare. Iată de ce nu poate fi victimă a infracțiunii în cauză instituția financiară care desfășoară alte activități decât cea de acordare de credite (de exemplu, acceptarea de depozite cu sau fără dobândă; acordarea de servicii de decontări și încasări; emiterea și administrarea instrumentelor de plată; leasing financiar; acordarea de servicii de gestionare a portofoliului de investiții și acordarea de consultații privind investițiile; subscrierea și plasarea titlurilor de valoare și acțiunilor, operațiunile cu acțiuni etc.).

Totodată, activitatea de acordare de credite nu trebuie confundată cu o altă activitate, pe care instituțiile financiare o pot desfășura în baza licenței: împrumutarea de fonduri. Or, activitatea de acordare de credite presupune încheierea contractului de credit bancar (în accepțiunea art.1236-1245 din Codul civil al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 06.06.2002).[25] Iar împrumutarea de fonduri presupune încheierea unui alt contract, a celui de împrumut (în accepțiunea art.867-874 din Codul civil). Din aceste motive, se va aplica nu art.238 C.pen. RM, dar art.106 din Codul contravențional sau art.196 C.pen. RM, în cazul prezentării cu bună-știință a unor informații false în scopul împrumutării unor fonduri sau majorării sumei împrumutului, sau împrumutării unor fonduri în condiții avantajoase, dacă prin aceasta instituției financiare i-au fost cauzate daune în mărime mai mare sau egală cu 500 unități convenționale.

Anterior am afirmat că nu numai instituțiile financiare bancare, dar și cele nebancare pot evolua în calitate de victime ale infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM.[26] Nu renunțăm la acest punct de vedere, însă considerăm necesară clarificarea unor aspecte nelipsite de importanță.

Lipsa de claritate rezultă din caracterul contradictoriu al unor acte normative care reglementează activitatea instituțiilor financiare nebancare. Astfel, din chiar denumirea unor acte normative ale Băncii Naționale a Moldovei (în continuare – BNM) se desprinde că orice bancă este o instituție financiară, însă nu orice instituție financiară este o bancă: Planul de conturi al evidenței contabile în <u>bănci și alte instituții financiare</u> din Republica Moldova, aprobat prin Hotărârea Consiliului de administrație al BNM nr.15 din 26.03.1997;[27] Standardul național de contabilitate 30 „Dezvăluiri în rapoartele financiare ale <u>băncilor și altor instituții financiare</u> (Hotărârea BNM nr.16 din 09.04.1998).[28] Aceeași concluzie reiese din Compartimentul II „Dispoziții generale" al Instrucțiunii cu privire la modul întocmirii Raportului privind volumul operațiunilor de casă la instituțiile financiare din Republica Moldova, formular nr.01006/1, aprobate prin Hotărârea Consiliului de administrație al BNM, proces-verbal nr.31 din 26.08.1997: „Raportul privind volumul operațiunilor de casă se întocmește de toate <u>sucursalele și filialele băncilor comerciale și alte instituții financiare</u> (subliniere ne aparține – *n.a.*), licențiate de BNM în vederea desfășurării activității financiare în conformitate cu Legea instituțiilor financiare, care efectuează deservirea de casă a agenților economici și a populației".[29]

Pe de altă parte, conform art.44 al Legii cu privire la Baca Națională a Moldovei, BNM este unica instituție care efectuează licențierea activității instituțiilor financiare. În același timp, potrivit pct.40) lit.b) alin.(1) art.8 al Legii Republicii Moldova privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.07.2001,[30] se supune

reglementării prin licențiere de către BNM activitatea instituțiilor bancare şi a unităților de schimb valutar. La moment, este în vigoare Regulamentul BNM nr.23/09-01 cu privire la autorizarea băncilor, proces-verbal nr.37 din 15.08.1996.[31] Însă, nu există un act normativ care să reglementeze licențierea (autorizarea) activității instituțiilor financiare nebancare, care desfăşoară activitatea de acordare de credite.

În concluzie, la moment există doar posibilitatea teoretică ca instituțiile financiare nebancare să poată evolua ca victime ale infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM. Pentru ca această posibilitate să devină realitate, ar trebui completate prevederile de la pct.40) lit.b) alin.(1) art.8 al Legii privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător. În afară de aceasta, BNM ar trebui să adopte un act normativ care să reglementeze activitatea instituțiilor financiare nebancare, care desfăşoară, inclusiv, activitatea de acordare de credite.

Cât priveşte întreprinderile care poartă titulaturi de genul „Credit-Service", „Easy Credit", „Invest-Credit", „Iute-Credit", „SMS credit" etc., la o analiză atentă se poate stabili că acestea acordă împrumuturi, nu credite. Termenul „credit" din firmele unor asemenea întreprinderi nu are suportul normativ în sensul art.1236-1245 din Codul civil. Utilizarea unui astfel de termen urmăreşte exclusiv scopuri comerciale, de atragere a clienților, astfel încât să se creeze aparența că ar exista o alternativă obținerii creditului de la bancă. Astfel de întreprinderi nu sunt instituții financiare în sensul art.238 C.pen. RM, iar activitatea lor nu este reglementată de BNM. De aceea, aplicabil este art.196 C.pen. RM, şi nu art.238 C.pen. RM, în ipoteza dobândirii prin înşelăciune a împrumutului de la asemenea întreprinderi.

În alt context, este cazul de menționat că nu este exclusă posibilitatea evoluării BNM ca victimă a dobândirii creditului prin înşelăciune, atunci când aceasta acordă credite băncilor comerciale. Astfel, posibilitatea de acordare de credite băncilor comerciale o prevede art.18 al Legii cu privire la Banca Națională a Moldovei. De asemenea, de exemplu, din pct.3 al Hotărârii BNM cu privire la aprobarea Regulamentului privind facilitățile permanente de creditare acordate băncilor de către BNM, nr.70 din 23.03.2006, aflăm că: creditul intraday este un credit sub formă de trageri în descoperit de cont (overdraft) pe conturile de decontare ale băncilor, acordat de BNM pe parcursul zilei operaționale pentru asigurarea efectuării plăților curente în termen, garantat cu valori mobiliare amanetate BNM; creditul overnight este o formă de credit acordat de BNM peste noapte băncilor, pentru acoperirea descoperitului de cont neachitat la sfârşitul zilei operaționale, precum şi în scopul menținerii rezervelor obligatorii, garantat cu valori mobiliare amanetate BNM.[32]

Din cele menționate rezultă că atunci când BNM este victima infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM, subiect al acestei infracțiuni este o instituție financiară sau persoana fizică corespunzătoare din cadrul unei instituții financiare.

În practică, nu este exclus ca pluralitatea de victime să marcheze aplicarea răspunderii în baza art.238 C.pen. RM. Astfel, de exemplu, într-un caz, *A.V., urmărind scopul dobândirii creditului prin înşelăciune, s-a adresat filialelor BC „Energbank" S.A. şi BC „Moldinconbank" S.A., cu cereri de solicitare a creditului în mărime de 30000 de lei fiecare, pentru procurarea unui imobil. La cererile înaintate A.V. a anexat certificatul falsificat privind retribuirea muncii. Lui A.V. i-au fost eliberate două credite a câte 30000 de lei fiecare.*[33]

Pluralitatea de victime nu implică în toate cazurile pluralitatea de infracțiuni. Dacă sunt îndeplinite condițiile stabilite la art.30 C.pen. RM, presupunând unitatea intenției făptuitorului vizavi de dobândirea creditului prin înşelăciune de la două sau mai multe instituții financiare, atunci art.238 C.pen. RM se va aplica o singură dată. Dimpotrivă, va exista un concurs dintre două sau mai multe infracțiuni prevăzute la art.238 C.pen. RM atunci când făptuitorul a manifestat intenție infracțională de sine stătătoare de fiecare dată când a dobândit creditul prin înşelăciune de la fiecare din acele două sau mai multe instituții financiare.

După ce am examinat obiectul infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM, să supunem analizei **latura obiectivă** a respectivei infracțiuni.

Operarea amendamentelor din 18.12.2008 a lăsat o amprentă pe structura laturii obiective a dobândirii creditului prin înşelăciune. Pentru că nu mai este o infracțiune formală, dobândirea creditului prin înşelăciune are următoarea structură:

1) fapta prejudiciabilă, exprimată în acțiunea de prezentare a unor informații false (urmată de acțiunea de obținere a unui credit, sau de majorare a sumei acestuia, sau de obținere a unui credit în condiții avantajoase);

2) urmările prejudiciabile constând în daunele în mărime mai mare sau egală cu 500 unități convenționale;

3) legătura cauzală între fapta prejudiciabilă şi urmările prejudiciabile;

4) mijlocul de săvârşire a infracțiunii, şi anume: informația falsă prezentată de către făptuitor.

Inițiind investigarea faptei prejudiciabile prevăzute la art.238 C.pen. RM, vom sublinia că această faptă nu poate fi privită în nici un caz ca o neexecutare a obligației contractuale. Fraudarea creditorului în persoana instituției financiare exclude aplicarea, în raport cu fapta specificată la art.238 C.pen. RM, a prevederii din art.1 al Protocolului nr.4 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale, încheiat la Strasbourg la 16.09.1963: „Nimeni nu poate fi privat de libertatea sa pentru singurul motiv că nu este în măsură să execute o obligație contractuală".[34]

În literatura de specialitate se arată, pe bună dreptate, că prevederea în cauză nu se aplică la neexecutarea frauduloasă sau intenționată a unei obligații.[35] Buna-credință a subiectelor relației de creditare este o componentă

absolut necesară, de care o piață bancară civilizată nu se poate dispensa. Săvârşind fapta de dobândire a creditului prin înşelăciune, prezentându-şi acțiunea sub aparența unei convenții juridico-civile licite, făptuitorul dovedeşte o lipsă de onestitate şi credibilitate. S-ar părea că dacă persoana se foloseşte doar provizoriu de banii cu care a fost creditată, având dorința de a-i rambursa, pericolul social al faptei nu se compară cu cel al escrocheriei. Însă, aparențele înşeală: solicitanților neoneşti de credite le este convenabil, mai ales în condițiile de inflație, să plaseze banii obținuți pe conturile de depozit ale altor instituții financiare. După încasarea dobânzii şi după explicațiile „trase de păr" privind întârzierea executării obligațiilor asumate, suma creditului se ramburseazǎ. Prin aceasta, debitorul de rea-credință, folosind mijloace băneşti străine şi trecând în profitul său veniturile de pe urma folosinței lor (fără a avea vreun drept s-o facă), obține beneficiu, privând de această oportunitate proprietarul mijloacelor băneşti, căruia îi cauzează daune în mărime mai mare sau egală cu 500 unități convenționale.

În alt context, nu poate fi aplicat art.238 C.pen. RM în cazul în care acțiunea de obținere a unui credit sau de majorare a sumei acestuia, sau de obținere a unui credit în condiții avantajoase are ca premisă nu acțiunea de prezentare a unor informații false, dar alte acțiuni sau inacțiuni. De exemplu, dacă creditul este obținut pe calea remunerării necuvenite a funcționarului bancar care are competența de a decide asupra acordării creditului, solicitantul de credit urmează a fi tras la răspundere în baza art.334 şi, eventual, art.42 şi 239 C.pen. RM.

Din contra, se aplică art.238 C.pen. RM, dacă acțiunea de obținere a unui credit sau de majorare a sumei acestuia, sau de obținere a unui credit în condiții avantajoase are ca premisă acțiunea de prezentare a unor informații false, cu care se află în legătură cauzală.

Prezentarea unor informații false este o varietate specifică a înşelăciunii. În opinia lui A.Iu. Tutukov, în general, prin „înşelăciune" trebuie de înțeles influențarea informațională asupra unei persoane, pe calea comunicării verbale scrise, sau a folosirii unor informații false în documentația economico-financiară, ori pe calea trecerii sub tăcere a acelor informații pe care făptuitorul era obligat să le comunice, în scopul inducerii în eroare a acelei persoane, relativ la anumite bunuri, fenomene sau evenimente, ori în scopul menținerii conştiente a reprezentării eronate a acelei persoane, create anterior, cu privire la natura şi conținutul acelor bunuri, fenomene sau evenimente, ceea ce determină acea persoană să aleagă varianta de conduită avantajoasă pentru făptuitor.[36] Din cele menționate rezultă că înşelăciunea poate fi activă (atunci când presupune prezentarea vădit falsă a realității) sau pasivă (atunci când presupune trecerea sub tăcere a realității, care constă în ascunderea faptelor şi circumstanțelor care trebuie comunicate în cazul executării cu bună-credință şi în corespundere cu legea a convenției patrimoniale).

În sensul art.238 C.pen. RM, prezentarea unor informații false trebuie privită ca una dintre formele înşelăciunii active. Astfel, se poate observa că conținutul înşelăciunii în cazul infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM are un alt aspect decât conținutul înşelăciunii în cazul escrocheriei (art.190 C.pen. RM) şi al cauzării daunelor materiale prin înşelăciune sau abuz de încredere (art.196 C.pen. RM). Suntem de acord cu S.Prodan că, în primul caz, conținutul înşelăciunii este limitat prin: 1) informații şi 2) forma activă a înşelăciunii.[37] În aceste condiții, poate să apară întrebarea: care este soluția de calificare în cazul în care înşelăciunea pasivă în scopul obținerii unui credit sau majorării sumei acestuia, sau obținerii unui credit în condiții avantajoase, a condus la cauzarea daunelor instituției financiare în mărime mai mare sau egală cu 500 unități convenționale? Considerăm că, în asemenea cazuri, este aplicabil art.106 din Codul contravențional sau art.196 C.pen. RM. Or, în cazul infracțiunii de cauzare de daune materiale prin înşelăciune sau abuz de încredere, conținutul înşelăciunii nu se reduce la forma activă a înşelăciunii.

Suntem de acord cu N.M. Zolotova, care susține că informațiile false prezentate de făptuitor, reprezentând mijlocul de săvârşire a infracțiunii, trebuie să fie perfectate în modul cerut de lege, să conțină toate indicațiile necesare şi semnăturile decidenților corespunzători.[38] Totodată, pentru calificarea celor săvârşite în baza art.238 C.pen. RM nu contează procedeul de prezentare a informațiilor false: înmânare; prin poştă, telegraf, poşta electronică; prin curier etc. Nu contează nici dacă informațiile prezentate de făptuitor sunt falsificate integral sau parțial. Important este, aşa cum susține I.A. Klepiţki, ca informațiile false să aibă o semnificație decisivă în vederea obținerii unui credit[39] (sau a majorării sumei acestuia, sau a obținerii unui credit în condiții avantajoase).

Considerăm că răspund acestei cerințe informațiile false prezentate de făptuitor în cazul următor: *la 14.11.2005, C.M. a fost angajat la întreprinderea „S.S.C." în funcție de muncitor auxiliar. La 06.01.2006 a fost concediat în temeiul cererii personale. La 13.12.2005, având intenția de a obține un credit prin înşelăciune, C.M. a prezentat la BC „Energbank" S.A. certificatul privind retribuirea muncii emis de întreprinderea „S.S.C.", care nu corespundea realității, şi copia carnetului de muncă din 14.11.2005. Iar în ancheta de solicitare a creditului a menționat că activează la întreprinderea indicată timp de 6 luni. În scopul înşelării angajaților băncii şi obținerii creditului, C.M. a prezentat date denaturate privind retribuirea muncii, deoarece în realitate a fost angajat la întreprinderea sus-numită la 14.11.2005, iar în certificatul privind retribuirea muncii din 08.12.2005 se indică salariul din iulie 2005. Martorul O.I. a declarat că i-a eliberat acest certificat lui C.M. pentru ca acesta să beneficieze de credit. La rândul său, martorul N.S. a declarat că a acordat prioritate certificatului privind retribuirea muncii, înainte de a lua decizia de acordare a creditului în sumă de 10000 de lei.*[40]

Analizând speța dată, consemnăm că, la calificarea faptei conform art.238 C.pen. RM, nu are importanță

dacă există sau nu contradicții între informațiile prezentate de făptuitor. De asemenea, nu contează dacă făptuitorul presupune că falsitatea unor informații nu va fi remarcată sau va fi trecută cu vederea. Este puțin probabil că C.M. ar fi obținut un credit de 10000 de lei, dacă din informațiile pe care le-ar fi prezentat reieşea că stagiul lui de lucru este de doar aproximativ o lună. În cazul dat, relevant este nu atât faptul că, după obținerea creditului, C.M. a decis să se concedieze peste aproximativ o jumătate de lună. Contează că, dacă ar fi prezentat informații autentice în certificatul privind retribuirea muncii, cel mai probabil nu i s-ar fi acordat creditul. Deci, informațiile false din acest certificat au avut o semnificație decisivă în vederea obținerii creditului.

De regulă, informațiile false prezentate de făptuitor se conțin în documentația de credit. În conformitate cu art.3 al Legii instituțiilor financiare, documentația de credit este documentația care stă la baza unei convenții între o bancă şi o altă persoană pentru acordarea unui credit şi cuprinde cel puțin:

1) situația financiară curentă a solicitantului de credit şi a oricărei persoane care constituie o garanție personală;

2) o descriere a modalităților de garantare pentru plata integrală a datoriei şi, după caz, o evaluare a bunurilor care fac obiectul garanției;

3) o descriere a condițiilor creditului, cuprinzând valoarea creditului, rata dobânzii, schema de rambursare, obiectivul debitorului şi scopul pentru care a solicitat creditul;

4) alte documente determinate de bancă.

La prima categorie de informații se referă: datele din bilanțul întreprinderii la ultima dare de seamă; indicii financiari principali ai întreprinderii (activele pe termen lung, totalul activelor curente, capitalul individual total, împrumuturile pe termen lung şi cele pe termen scurt, veniturile din vânzări etc.); datele din rapoartele financiare etc.

La cea de-a doua categorie de informații se referă: datele ce confirmă prezența bunului gajat; datele ce confirmă dreptul de proprietate al debitorului gajist asupra bunului gajat; datele privind locul de păstrare a bunului gajat şi costul de bilanț al bunului gajat etc.

Cea de-a treia categorie de informații alcătuieşte ancheta solicitantului de credit. Informațiile din acest document se referă la: mărimea şi structura capitalului statutar; componența fondatorilor şi a acționarilor; existența unor filiale şi reprezentanțe; principalele genuri de activitate şi prezența licenței de desfăşurare a lor; nomenclatorul mărfurilor produse sau al serviciilor prestate; principalii furnizori şi cumpărători; întârzierile în executarea contractelor de credit încheiate cu alte instituții financiare etc.

În fine, cea de-a patra categorie de informații se conține în alte documente determinante de bancă. La astfel de documente pot fi raportate: copiile documentelor de constituire a solicitantului de credit; copiile deciziilor adunărilor privind numirea în funcție a persoanelor care sunt ordonatorii contului; istoria de credit etc.[41]

În principiu, fiecare instituție financiară este liberă să stabilească componența setului documentației de credit, în funcție de specificul solicitantului de credit, valoarea creditului, termenul de rambursare, scopul pentru care a fost solicitat creditul etc.

De exemplu, în cazul unui credit ordinar solicitat de o persoană fizică, cererea de credit poate fi însoțită de: documentele care certifică veniturile lunare ale solicitantului şi ale soțului (soției); copia carnetului de muncă; copia buletinului de identitate; documentele care confirmă scopul creditului (după caz); documentele care confirmă dreptul de proprietate asupra bunului propus în gaj etc.

Pe de altă parte, de exemplu, în cazul unui credit imobiliar destinat companiilor care au nevoie de un imobil nou pentru desfăşurarea activității, la cererea de credit se anexează: ancheta solicitantului de credit; procesul-verbal al şedinței adunării fondatorilor/consiliului sau decizia unicului fondator privind luarea deciziei de solicitare a creditului, a deciziei privind gajarea bunurilor solicitantului sau de adresare către o persoană terță cu cererea de a gaja bunurile sale; împuternicirea persoanei de a semna contractele aferente creditului solicitat; copia licenței/autorizației de activitate; copia certificatului de înregistrare; copia contractului de constituire sau a deciziei de fondare; rapoarte financiare; rulajul conturilor şi subconturilor contabile pe toate conturile prin care se efectuează operațiunile contabile; copiile contractelor de credit, gaj, fidejusiune, leasing sau alte angajamente asumate; business-planul; contractele cu clienții, furnizorii şi alți parteneri; contractele de achiziție; documentele care confirmă dreptul de folosință asupra terenului etc.

Note:

[1] Procuratura Generală. Comunicat de presă. *Dobândirea creditelor prin înşelăciune* // www.procuratura.md/md/com/1211/1/2616/

[2] *A se vedea*, de exemplu: S.Prodan. *Obiectul juridic al infracțiunilor legate de creditare* // Analele Ştiințifice ale USM. Seria „Ştiințe socioumanistice". Vol.I. – Chişinău: CEP USM, 2004, p.308-310; S.Prodan. *Partcularitățile laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM* // Analele Ştiințifice ale USM. Seria „Ştiințe socioumanistice". Vol.I. – Chişinău: CEP USM, 2005, p.369-371; S.Prodan. *Problema concurenței normelor penale şi a normelor nepenale în procesul de apărare a ordinii de drept împotriva ilegalităților legate de creditare* // Analele Ştiințifice ale USM. Seria „Ştiințe socioumanistice". Vol.I. – Chişinău: CEP USM, 2006, p.513-520; S.Prodan. *Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM* // Revista Națională de Drept, 2006, nr.11, p.56-62; S.Prodan. *Latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art.238 şi 239 C.pen. RM* // Revista Națională de Drept, 2007, nr.2, p.51-57; S.Prodan. *Subiectul infracțiunilor prevăzute la art.238 şi 239 C.pen. RM* // Revista Națională de Drept, 2007, nr.3, p.50-57; S.Prodan. *Problemele tentativei şi participației în contextul stabilirii răspunderii penale pentru infracțiunile legate de creditare* // Revista Națională de Drept, 2007, nr.4, p.82-85; S.Brînza, X.Ulianovschi, V.Stati şi alții. *Drept penal. Partea Specială.* – Chişinău: Cartier, 2005, p.425-427; V.Stati. *Obținerea creditului prin înşelăciune* // Conferința corpului didactico-ştiințific „Bilanțul activității ştiințifice a USM în anii 2000-2002". Rezumatele comunicărilor. Şti-

inte socioumanistice. Vol.I. – Chişinău: CE USM, 2003, p.91-92; V.Stati. *Problema concordanţei dintre necesităţile sociale şi modul de apreciere de către legiuitor a pericolului social al infracţiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM* // Analele Ştiinţifice ale USM. Seria „Ştiinţe socioumanistice". Vol.I. – Chişinău: CEP USM, 2004, p.322-328; В.Стати. *Цель преступлений в сфере кредитования согласно уголовному законодательству Республики Молдова* // Категория «цель» в уголовном, уголовно-исполнительном праве и криминологии. Материалы IV Российского конгресса уголовного права. – Москва: Проспект, 2009, p.771-773.

[3] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.

[4] *A se vedea:* В.А. Козлов. *Уголовно-правовые, криминологические и криминалистические проблемы борьбы с преступлениями, связанными с незаконным получением кредита и злостным уклонением от погашения кредиторской задолженности* // Уголовное право, 2004, nr.12, p.9-15; Н.М. Золотова. *Преступления в сфере кредитования:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2008, p.5; Уголовное право. Общая и Особенная части / Под ред. Н.Г. Кадникова. – Москва: Городец, 2006, p.555; В.Т. Батычко. *Уголовное право. Общая и Особенная части.* – Таганрог: ТГРУ, 2006, p.169.

[5] S.Brînza. *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului.* – Chişinău: Tipografia Centrală, 2005, p.78, 79.

[6] Precizăm că, la moment, altul este cuantumul daunelor cauzate în urma infracţiunii de dobândire a creditului prin înţelăciune. Or, prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 04.06.2010, în dispoziţia art.238 C.pen. RM cuvintele „în proporţii mari" au fost înlocuite cu textul „în mărime mai mare sau egală cu 500 unităţi convenţionale".

Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.108.

[7] *A se vedea:* П.С. Яни. *Экономические и служебные преступления.* – Москва, 1997, p.42-43.

[8] *A se vedea:* А.А. Сапожков. *Кредитные преступления: незаконное получение кредита и злостное уклонение от погашения кредиторской задолженности.* – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p.46.

[9] *A se vedea:* S.Brînza, X.Ulianovschi, V.Stati şi alţii. *Op.cit.,* p.425; V.Stati. *Obţinerea creditului prin înşelăciune,* p.91.

[10] S.Prodan. *Răspunderea penală pentru infracţiunile legate de creditare:* Teză de doctor în drept. – Chişinău, 2007, p.84-85.

[11] *A se vedea:* Н.М. Золотова. *Op. cit.,* p.12.

[12] *A se vedea: Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная* / Под ред. А.С. Михлина. – Москва: Юриспруденция, 2000, p.124.

[13] *A se vedea:* А.В. Наумова. *Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации: комментарий судебной практики и доктринальное толкование.* – Москва: Волтерс Клувер, 2005, p.244.

[14] În aceste condiţii, nu-şi găseşte aplicabilitate în conjunctura legii penale a Republicii Moldova punctul de vedere exprimat de P.L. Serdiuk, conform căruia obiectul material al infracţiunii prevăzute la art.176 din Codul penal al Federaţiei Ruse îl reprezintă condiţiile avantajoase de creditare.

A se vedea: П.Л. Сердюк. *Мошенничество в сфере банковского кредитования: уголовно-правовое и криминологическое исследование:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Уфа, 2008, p.15.

[15] V.Moraru. *Confiscarea lucrurilor produse prin fapta prevăzută de legea penală* // Revista Naţională de Drept, 2000, nr.2, p.122-132.

[16] A.Reşetnicov. *Natura juridică a produsului infracţiunii* // Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Ştiinţe sociale", 2007, nr.6, p.185-191.

Este adevărat că această distincţie a devenit mai puţin proeminentă în urma completării lit.a) alin.(2) art.106 C.pen. RM cu formularea „precum şi orice venituri de la aceste bunuri, cu excepţia bunurilor şi veniturilor care urmează a fi restituite proprietarului legal" (Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.06.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.145-151).

[17] *A se vedea: Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть* / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. – Саратов: СЮИ МВД России, 1999, p.252.

[18] *A se vedea:* V.Dobrinoiu, I.Pascu, I.Molnar şi alţii. *Drept penal. Partea Generală.* – Bucureşti: Europa Nova, 1999, p.142.

[19] A.Reşetnicov. *Obiectul material al infracţiunii şi mijlocul de săvârşire a infracţiunii: criterii de delimitare* // Revista Naţională de Drept, 2007, nr.6, p.17-22.

[20] В.Б. Малинин, А.Ф. Парфенов. *Объективная сторона преступления.* – Санкт-Петербург: Издательство Юридического института, 2004, p.239.

[21] В.И. Сахаров. *Средства и орудия совершения преступления и их уголовно-правовое значение.* – Москва: МЮИ МВД России, 1996, p.28.

[22] *A se vedea:* А.С. Денисова. *Отграничение орудий и средств преступления от предмета преступления* // Сборник материалов Второй международной научно-практической конференции «Уголовное право: стратегия развития в XXI веке». – Москва: Проспект, 2005, p.121-125.

[23] *A se vedea:* S.Brînza. *Op. cit.,* p.89.

[24] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.1.

Într-un mod asemănător, noţiunea de instituţie financiară este definită în Legea Republicii Moldova cu privire la Banca Naţională a Moldovei, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.56-57): „persoană juridică care prin activitatea sa acceptă depozite sau echivalente ale acestora, ce nu sunt transferabile prin diferite instrumente de plată, şi care utilizează aceste mijloace total sau parţial pentru a acorda credite sau a face investiţii pe propriul său cont şi risc".

[25] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.

[26] S.Brînza, X.Ulianovschi, V.Stati şi alţii. *Op. cit.,* p.426.

[27] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.33-34.

[28] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.49.

[29] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.87-89.

[30] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.26-28.

[31] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.59-60.

[32] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.51-54.

[33] Procuratura Generală a Republicii Moldova. Comunicat de presă. *A indus în eroare două bănci* // www.procuratura.md/md/com/1211/1/2589/

[34] Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.I. – Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.363-365.

[35] *A se vedea:* J.Mourgeon, dans L.-E. Pettiti, E.Decaux, P.-H. Imbert (sous la direction). *La CEDH. Commentaire article par article.* – Paris: Economica, 1995, p.1042.

[36] *A se vedea:* А.Ю. Тутуков. *Обман как способ совершения преступлений в сфере экономики: исторический, законодательный, теоретический и правоприменительный аспекты:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Краснодар, 2008, p.10.

[37] *A se vedea:* S.Prodan. *Latura obiectivă a infracţiunii prevăzute la art.238 C.pen. RM,* p.56-62.

[38] *A se vedea:* Н.М. Золотова. *Op. cit.,* p.11.

[39] *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть* / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чугаева. – Москва: Инфра-М Контракт, 2006, p.264.

[40] Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 09.10.2008. Dosarul nr.1a-908/08.

[41] Conform art.2 al Legii Republicii Moldova privind birourile istoriilor de credit, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 29.05.2008 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.138-139), prin „istorie de credit" se înţelege informaţia al cărei conţinut este determinat de numita lege şi care caracterizează executarea de către debitor a obligaţiilor asumate prin contractul de credit; ea se păstrează la biroul istoriilor de credit.

REFLECȚII PRIVIND CONTRIBUȚIA LUI MIRCEA DJUVARA LA EVOLUȚIA ŞTIINȚEI DREPTULUI

Iuliana SAVU,
doctor în drept, conferenţiar universitar (Universitatea „Spiru Haret" din Braşov)

RÉSUMÉ

Le professeur Mircea Djuvara a porté son étude sur le phénomène juridique comme une réalité rattaché a une société donné – la société roumaine au début du XXème siècle et en époque d entre deux guerres mondiales. Il a combiné le travail a la chaire avec l activité pratique et, en cette qualité, c est nourrit de réalité juridique. Théoricien de renommée européenne, de formation kantienne, M.Djuvara a formulé les constants du droit avec une grande force de conviction.

Giorgio del Vechio, în *Lecţii de filosofie juridică*, apreciind studiile de filosofia dreptului în România, scria despre Mircea Djuvara ca este „mai presus de toţi…, prin vastitatea şi profunzimea încercărilor sale trebuie să fie recunoscut nu numai ca cel mai mare gânditor român, dar şi ca unul din cei mai mari gânditori contemporani în domeniul Filosofiei juridice".

Mircea Djuvara s-a născut la data de 18 mai 1886 în Bucureşti. A urmat Liceul „Lazar", fiind premiantul I în toate clasele şi apoi premiant de onoare, după care a absolvit Facultatea de Drept din Bucureşti şi Facultatea de Litere şi Filosofie, în 1909, cand şi-a susţinut licenţa.

În timpul studenţiei l-a cunoscut, avându-l ca profesor, pe Titu Maiorescu, care a exercitat o influenţă hotărâtoare în formarea sa intelectuală.

„Venisem la facultate – marturisea Mircea Djuvara – pătruns de pozitivismul stiinţific la modă pe acea vreme. A fost îndeajuns o singură lecţie a lui Maiorescu asupra concepţiei lui Kant despre spaţiu şi timp, pentru ca să-mi schimb, ca printr-o revoluţie spirituală, intreaga direcţie intelectuală şi să înţeleg definitiv că pe deasupra cunoţtinţelor noastre, date prin simţuri, se pune problema critică, dominând orice cugetare sinceră şi adevarată..."

Titu Maiorescu l-a remarcat pe Mircea Djuvara, pe care-l urmărea în convorbirile din casa maestrului, unde studentul Mircea Djuvara era deseori invitat.

Titlul de doctor în drept a fost obţinut la Sorbona, în 1913, cu teza intitulată „Le fondement du phenomen juridique. Quelques reflexions sur les principes logiques de la connaisance juridique", publicata în anul 1913.

Bogata lui erudiţie şi nestăvilita sete de cunoaştere îi indreaptă paşii şi spre cursurile de filosofie, fizică, matematică, medicină şi psihologie, pe care le urmează la Sorbona, la Scoala de Medicină din Paris şi la diverse universităţi din Germania. Studiile efectuate i-au oferit un orizont de cunoaştere lărgit şi i-au conturat personalitatea culturală.

Din 1913 îşi incepe cariera universitară la Facultatea de Drept a Universităţii Bucureşti, predând cursuri de enciclopedie juridică şi de drept constituţional.

În 1920 este numit docent, apoi conferenţiar şi profesor. În paralel a fost profesor la Academia de Drept Internaţional de la Haga şi professor asociat la Facultăţile de Drept din Roma, Berlin, Viena şi Marburg.

Ca profesor a atins repede culmile cele mai înalte, bucurându-se de o binemeritată notorietate. Cursurile sale constituiau încoronarea studiilor de drept, fiind menite să arăte studenţilor articulaţiunea însăşi a gândirii juridice, să le transmită dragostea de drept, să le făurească metoda de lucru şi să le deschidă orizontul idealului întemeiat pe raţionalitatea ideii de justiţie.

Ceea ce caracteriza fiinţa lui de profesor era marele prestigiu pe care îl avea în faţa studenţilor, care-i admirau cu religiozitate personalitatea covârşitoare în care se întalneau o vastă şi adânc însuşită cultură, o inteligenţă de excepţie, un raţionament subtil, un elan interior totdeauna gata să se manifeste pentru ideile drepte şi generoase – toate cristalizate INTR-UN OM ADEVARAT, căruia cultura românească i se inchină şi astăzi.

Mircea Djuvara a fost prezent pentru puţin timp şi în viaţa politică, fiind vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor, Ministru al Justiţiei, ministru fără portofoliu, a pledat şi în calitate de avocat în unele procese devenite celebre. Cercetarea ştiinţifică însă a constituit „apele limpezi în care Mircea Djuvara îsi desfăta capacităţile". A publicat numeroase studii şi lucrări de teorie a dreptului şi de filosofie juridică, începând încă din 1907 (aproximativ 144 de titluri). De asemenea, s-a implicat în activitatea unor instituţii stiinţifice de renume, atât din ţară, cât şi din străinatate, cum ar fi: Institutul Internaţional de Filosofie a Dreptului şi de Sociologie juridică din Paris (vicepreşedinte), membru fondator

al Institutului Român de Filosofia Dreptului, membru corespondent al Academiei Române, membru de onoare al Academiei de Arte şi Ştiinţe din Boston, membru al Societăţii de Studii Filosofice.

În momentul culminant al carierei sale, Mircea Djuvara este răpus de o boală cruntă la 7 noiembrie 1944. Momentul morţii l-a surprins la masa de lucru, dezvăluind gândirea sa neobosită.

Referindu-ne la întreaga operă a lui Mircea Djuvara, trebuie notat că ea se constituie într-un vast camp de analiză şi sinteză în cadrul căreia se regăsesc atât elemente de filosofie generală sau de filozofie juridică, cât şi elemente de teoria dreptului sau de sociologie juridică.

Majoritatea preocupărilor filosofice ale lui Mircea Djuvara au vizat identificarea fundamentelor ontologice şi epistemologice ale dreptului. Atunci când inventariază diversele elemente ale realităţii juridice, filolsoful român transpune analiza juridică în domeniul ontologiei juridice, iar atunci când este investigată structura aprecierii juridice, şi, implicit, sistemul valorilor juridice, cercetarea este transpusă în orizontul epistemologiei juridice.

Ca şi pentru Giorgio del Vecchio, pentru Mircea Djuvara dreptul nu poate fi izolat de filosofie. De aceea, filosofia juridică îi apare ca o încoronare a dreptului, iar problemele sale nu pot fi înţelese fără o cuprindere generală, epistemologică şi filosofică. Giorgio del Vecchio l-a apreciat pe Mircea Djuvara, care, „… format pe baze neokantiene, se depărtează totuşi de formalismul neokantian printr-o analiză profundă şi originală a realităţii dreptului viu”.

Se consideră că de formaţiune filosofică Djuvara este kantian. El a căutat să dezvolte în mod clar şi desăvârşit ideile lui Kant, aducând precizari noi, prin care ajunge la o explicare proprie a naturii cunoaşterii juridice.

Din impunatorul sistem filosofic kantian, Mircea Djuvara preia o mare parte din fondul ideatic al acestuia, dar exploatează în primul rând concepţia referitoare la structurile apriorice ale cunoaşterii. Prin însuşirea acestei concepţii epistemologice, Mircea Djuvara urmăreşte, ca scop principal, identificarea condiţiilor generale care pot asigura obiectivitatea cunoaşterii juridice.

Fiind convins că dreptul se gaseşte într-o continuă transformare, Mircea Djuvara extrage ideea de obiectivitate din interiorul acestui domeniu, tocmai pe baza presupunerii că în contexte identice oamenii îşi pot comunica unii altora – în funcţie de structurile cognitive comune – adevărurile juridice general acceptate.

Întreaga concepţie a lui Mircea Djuvara se conturează în jurul existenţei unui drept raţional, din care vor fi extrase toate sistemele pozitive ulterioare.

Ideea esenţială a intregii concepţii a lui Mircea Djuvara o constituie convingerea în existenţa unui drept raţional, care există independent de normele pozitive şi care reflectă mentalitatea colectivă a unui anumit popor, el constituindu-se la zona de confluenţă a tuturor valorilor dominante impartăşite de către acesta.

Dreptul raţional nu este cunoaşterea efectivă a regulilor perfecte de justiţie; el nu este un drept ideal, dar el tinde către ideal prin metodele raţiunii. Deci, dreptul real poate fi definit ca „orice regulă de drept gândită, adevarată sau poate falsă în ea insăşi, dar întotdeauna susceptibilă de verificare şi conţinând astfel tendinţa către adevărul obiectiv”. De aceea, el reprezintă un sistem virtual de norme juridice.

Astfel conceput, dreptul raţional nu este decât o metodă logică de a cerceta justul obiectiv în relaţiile dintre oameni, tinând seama de toate împrejurarile de fapt schimbătoare în care se produc aceste relaţii, fie că ele se stasbilesc între simpli particulari, între particulari şi stat sau între state ca atare.

Dreptul pozitiv este situat de către Mircea Djuvara pe o treaptă inferioară dreptului raţional. Dreptul pozitiv este văzut de Mircea Djuvara ca sistem de norme impuse de stat şi aplicat de către acesta prin intermediul unor instituţii specifice, fiind elaborat în concordanţă cu nevoile şi cu convingerile societăţii căreia urmează să i se aplice. El se fundamentează astfel pe un drept raţional, al cărui conţinut este alcătuit din normele şi valorile juridice generale, pe care societatea respectivă le descoperă pe calea analizei şi a dialogului raţional. Dreptul pozitiv nu face decât să pună în practică regulile dreptului raţional, să adauge ceva, un element anterior, anume unei gândiri juridice independente.

Unii autori considerau că caracterul specific al dreptului pozitiv constă în adaosul unui element nou la regula de drept raţional şi vedeau acest element nou în sancţiune.

Mircea Djuvara respinge ideea de sancţiune ca element caracteristic al dreptului pozitiv şi arată că ceea ce caracterizeaza dreptul pozitiv este garanţia de eficacitate pe care societatea, prin forta ei organizată, i-o pune la dispoziţie. Tocmai de aceea dreptul pozitiv se dezvoltă oriunde este societate organizată şi se desăvârşeşte în stat. Fără acest element, dreptul pozitiv ar ramane pur drept raţional.

Djuvara arăta că eficienţa reală a dreptului pozitiv nu depinde numai de faptul că autoritatea socială impune sistematic ascultarea lui; ea mai trebuie sa rezulte şi din

elementul psihologic, tradus în existența convingerii societății respective că acesta este „Dreptul" său.

Aşa cum arată profesorul Ion Craiovan, „abordarea filosofică a dreptului de către Mircea Djuvara începe prin surprinderea semnificației acestuia în viața social-umană. Acest lucru face trimiterea la o disciplină totalizatoare, filosofia, de care depinde dreptul în privința principiilor sale. De altfel, analiza teoriilor despre natura dreptului evidențiază ideea că orice ştiință a dreptului este ridicată pe un sistem general de filosofie".

O altă direcție de cercetare ştiințifică a lui Mircea Djuvara priveşte raportul dintre drept şi morală, abordat în mai multe studii ale sale: *Stat şi Etică*; *Drept şi Morală; Morala şi dreptul – asemănări şi deosebiri*.

Pentru a înțelege concepția lui Mircea Djuvara cu privire la raportul dintre drept şi morală, trebuie subliniată viziunea acestuia asupra sistemului general al stiințelor, a locului pe care îl ocupă ştiința dreptului în sistemul ştiințelor şi a raportului dintre elementele stiinței dreptului.

El stabileşte cadrul general al ideii de justiție şi posibilitatea dreptului ca stiință: „Justiția aplicată la realitatea socială este şi ea, în felul ei, ca şi realitatea naturii, un obiect de cunoştință şi, prin urmare, şi de ştiință, caci ştiința nu este decât o formă cât mai înaltă şi mai desăvârțită a cunoştinței vulgare". Între diversele stiințe şi obiectul lor se stabilesc relații obiective, ierarhice.

Sistemul ştiințelor, asa cum au fost ele clasificate de catre Mircea Djuvara, arată astfel: logica, matematica, fizica, biologia, psihologia, sociologia, morala, dreptul, estetica. În acest sens, Nicolae Culic scrie: „Mircea Djuvara s-a preocupat de articularea dialectică a planurilor de realitate corespunzatoare ştiințelor, de modul în care ele se condiționează şi se depăşesc. Este vorba de o ierarhie: planul superior presupune pe cel inferior şi într-un fel îl cuprinde chiar, îl incorporează, dar, în acelaşi timp, îl şi transfigurează, îl depăşeşte prin adăugarea unui element nou. Fiecare treaptă prezintă o sinteză mai complexă decât precedenta".

În această construcție, Mircea Djuvara aşează dreptul pe o poziție superioară în raport cu morala şi sociologia.

În accepțiunea lui Mircea Djuvara, dreptul şi morala alcătuiesc un tot, raportat la celelalte ştiințe sociale, tocmai datorită legăturii dintre cele două segmente ale realității sociale, investigate de către drept şi morală. Dreptul, conceput ca o armonizare a libertăților de acțiune morală a fiecăruia, este orientat spre morală şi are ca scop însăşi moralitatea. Acest lucru este dovedit şi de faptul că esența dreptului stă în justiție care, la rândul ei, nu poate să nu fie morală, altfel dreptul s-ar identifica cu forța.

Legătura dintre drept şi morală, susținută de Kant, este preluată de Mircea Djuvara, dar el se alatură neokantienilor, care au dezvoltat această concepție pe linia unității axiologice a dreptului şi moralei. Aceste ştiințe, însă, sunt totuşi diferite, întrucât fiecare dintre ele se întemeiază pe o schemă ideală proprie, care le determină un câmp de aplicatie diferit. Djuvara reduce morala la datele propriei noastre conştiințe, la elementele de interioritate a individului. Ea cuprinde obligații față de sine, urmărind perfecționarea empirică a eului nostru, pe când obligațiile juridice se manifestă în exterior, față de alții.

De asemenea, Mircea Djuvara analizează cu multă profunzime raportul dintre Drept şi Sociologie, Drept şi Estetică.

Analiza domeniului juridic este abordată de marele profesor din punctul de vedere al evoluției istorice a dreptului concret, care acționează efectiv în societate, şi din punctul de vedere al evoluției teoriilor despre justiție, unde se poate sesiza cum intuițiile sale filosofice concordă cu unele dintre cele mai influente idei din filosofia actuală.

Punând la baza oricărui act social doar ideea de justiție, ca singura justificare a realizării lui, prin însuşi acest fapt, principiul dreptului prin forță va trebui să facă loc, în relațiile dintre oameni, principiului forței prin drept. Elementul central al întregii gândiri juridice, în concepția lui Mircea Djuvara, este aflat sub influența kantiana – ideea de justiție, înțeleasă „ca o simplă schemă rațională pur ideală". Ca idee rațională, ideea de justiție este elementul formal al oricărei judecăți juridice şi ea are un caracter logic şi obiectiv. Ideea de justiție se află şi ea în strânsă legatură cu valorile morale.

În ideea de justiție se regăsesc înglobate: ideea de egalitate, echitate, proporție (echivalență), elemente care îi imprimă ideii de justiție şi un caracter de raționalitate proprie, la rând cu cel ideal.

Fiind alături de ideea de justiție, valori-scop ale întregii vieți juridice, ele beneficiază de un caracter logic-obiectiv, de aceea pot fi considerate exigențele logice ale rațiunii practice.

Sistemul de filosofie juridică al lui Mircea Djuva are ca element-cheie cunoaşterea juridică. Orice etapă din viața dreptului, fie că este vorba de elaborarea lui, de aplicare, de interpretare a dreptului, se dezvoltă pe baza unor elemente constitutive (categorii juridice) şi a unor regulative (ideea de justiție), acestea fiind condițiile de inteligibilitate şi obiectivitate ale cunoaşterii juridice.

Mircea Djuvara îşi exprima poziția referitor la cunoaşterea juridică, abordând implicit problematica adevărului juridic. Juristul îşi întemeiază demersul cognitiv specific realității juridice pe analiza realităților sociale şi pe ideea de justiție. Experiența juridică se desfăşoară atunci când activitatea socială vizată este învestită cu o apreciere juridică. Ea selectează faptele sociale pe criteriul justului şi injustului. Aprecierea juridică conferă faptelor juridicitate. Filosofia dreptului pune problema dacă aprecierea juridică poate avea o valoare obiectivă. Mircea Djuvara afirmă caracterul de adevăr obiectiv al aplicării ideii de justiție, obiectivitatea fiind datorată unei activități creatoare, dialectice care să constate că o acțiune este justă pentru că se încadrează celorlalte acțiuni ale oricui.

În rândurile de față au fost abordate doar câteva din problemele majore de filosofie juridică ce au constituit obiect de cercetare ştiințifică a marelui profesor Mircea Djuvara, rezultată ca un cristal pur din sinteza între criticismul kantian, dialectica hegeliană şi bergsoniană.

Filosoful ajunge la propria lui filosofie, în care se identifică surse kantiene, hegeliene si bergsoniene, ca, de altfel, şi alte contribuții ale gânditorilor contemporani lui.

Gândirea şi personalitatea lui Mircea Djuvara constituie astăzi obiectul unor lucrări şi studii de mare valoare ale unor autori ca Barbu B.Berceanu, Nicolae Culic.

Nu avem pretenția de a fi expus integral dimensiunea reală a conceptiei lui Mircea Djuvara; noi am surprins sumar (şi poate imperfect) ceea ce profesorul Mircea Djuvara a susținut cu atâta precizie şi atât de remarcabil în valoroasele sale opere.

Grandoarea concepției sale juridice şi strălucirea gândirii sale filosofice nu se pot regăsi decât citind operele sale.

Bibliografie:

1. M.Djuvara. *Drept şi morală* // Eseuri de filosofie a dreptului. – Bucureşti: Trei, 1997.
2. M.Djuvara. *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare şi drept pozitiv.* – Bucureşti: All, 1995.
3. D.V. Piuitu. *Filosofia juridică a lui Mircea Djuvara*. – Craiova: Sitech, 2006.
4. I.N. Lungulescu. *Un mare gânditor român în ştiința dreptului: profesorul Mircea Djuvara.* – Timişoara, 1942.
5. V.Veniamin. *Viața şi gândirea profesorului Mircea Djuvara*. – Bucureşti, 1944.
6. N.Popa. *Teoria generală a dreptului*. – Bucureşti: Actami, 1997.
7. C.Voicu. *Teoria generală a dreptului.* – Bucureşti: Lumina LEX, 2002.
8. I.Craiovan. *Tratat de Teoria generală a dreptului. Ediția a II-a revăzută şi adăugită*. – Bucureşti: Universul Juridic, 2009.
9. Giorgio del Vecchio. *Lecții de filosofie juridică /* Traducere de J.Constantin Drăgan. – Europa Nova.
10. N.Culic. *Mircea Djuvara – teoretician şi filosof al dreptului*: studiu introductiv la „M.Djuvara, Eseuri de filosofie a dreptului”. – Bucureşti: Trei, 1997.

PIAȚA RELEVANTĂ – INSTRUMENT FUNDAMENTAL AL DREPTULUI CONCURENȚEI

Olga BULMAGA,
doctorand

Recenzent: ***Victor VOLCINSCHI**, doctor în drept, profesor universitar (USM)*

RÉSUMÉ

La définition du marché relevant apparaît comme le point de départ de tout analyse en matière de droit de la concurrence. La notion de marché relevant se réfère tout á la fois au marché de produit, c'est á dire aux biens présentant les mêmes caractéristiques et répondant aux mêmes attentes des consommateurs, et au marché géographique, á savoir le secteur ou périmètre au sein duquel les différentes entreprise se „battent" pour attirer la plus grande clientèle.

Delimitarea pieței relevante este un instrument esențial de analiză în dreptul concurenței, căci definirea acesteia permite a identifica perimetrul în interiorul căruia se exercită concurența între întreprinderi.

Determinarea pieței relevante este importantă atât pentru reprimarea practicilor anticoncurențiale, cât şi pentru prevenirea limitării concurenței prin controlul concentrărilor. În cadrul controlului de concentrări determinarea acesteia este necesară pentru a aprecia caracterul controlabil sau efectul probabil al unei operațiuni de concentrare asupra pieței. În cazul abuzului de poziția dominantă şi al acordurilor anticoncurențiale stabilirea cotei de piață şi a poziției dominante nu este posibilă fără a determina piața relevantă.

Odată cu dezvoltarea economiei de piață, în terminologia juridică se utilizează tot mai des termenul „piață". Pe lângă Legea cu privire la protecția concurenței, nr.1103-XIV din 30.06.2000[1] acesta poate fi întâlnit şi în normele Constituției Republicii Moldova (art.126)[2], ale Codului civil al Republicii Moldova (art.162, art.1306, art.1617)[3], ale Codului fiscal al Republicii Moldova (art.5)[4], în Legea cu privire la tariful vamal, nr.1380-XIII din 20.11.1997 (art.17).[5]

Fără îndoială, noțiunea de „piață" caracterizează relațiile economice care au apărut, întâi de toate, în legătură cu schimbul bunurilor materiale, precum şi în legătură cu producerea şi distribuția acestor bunuri. Doar o parte a acestor relații poate fi supusă reglementărilor juridice. Astfel, nu pot fi reglementate de normele de drept relațiile economice de pe piață, legate de acțiunea mecanismului cererii şi ofertei ş.a.

Dat fiind faptul că conceptul de „piață" îşi are originea în teoriile economice şi a fost dezvoltat de acestea, apare, astfel, necesitatea de a cerceta piața în calitate de bază economică pentru apariția concurenței. Mai răspândită este abordarea pieței în calitate de mecanism de interacțiune dintre vânzători şi cumpărători. Astfel, C.R. McConnell, S.Brue definesc piața ca mecanism de interacțiune dintre concurenți sau dintre consumatori şi vânzători, sau dintre furnizorii de mărfuri şi servicii.[6]

Alți autori afirmă că piața este un teritoriu determinat. Astfel, Cournot defineşte piața ca fiind: „întregul teritoriu ale cărui părți sunt atât de unite de relațiile comerțului neîngrădit, astfel încât prețurile ajung peste tot la acelaşi nivel cu uşurință şi rapiditate".[7]

În literatura juridică există opinia conform căreia noțiunea de „piață" include circuitul civil ca parte componentă a acesteia (pieței). S.E. Dolgaev menționează că „circuitul civil constituie partea dinamică a pieței".[8]

S.A. Paraşciuk are o opinie asemănătoare: „Circulația pe piață demonstrează existența convențiilor în limitele genului de activitate economică concret. Piața nu trebuie redusă doar la circulația mărfurilor. Ultima caracterizează dinamica activității pe piață, care poate fi mai mult sau mai puțin intensă (activă)".[9]

Circulația pe piață, conform opiniei lui I.V. Djabua, reprezintă totalitatea convențiilor (şi a obligațiilor apărute în baza acestora), încheiate de subiecții pieței în procesul desfăşurării de către ei (sau unul din ei) a activității de întreprinzător, având ca obiect anumite mărfuri (servicii, lucrări) pe un teritoriu determinat, care au expresie bănească. Circulația pe piață (poate fi numită circuit antreprenorial) constituie o varietate a unei noțiuni mai largi, cum ar fi circuitul patrimonial.[10]

Această opinie este prezentă în Legea cu privire la protecția concurenței, nr.1103/2000, care în art.2 defineşte piața de mărfuri drept sferă de circulație a mărfurilor cu aceeaşi valoare de consum pe teritoriul Republicii Moldova. Din definiția dată rezultă că sunt reglementate juridic relațiile economice de piață

legate de circulația mărfurilor pe teritoriul Republicii Moldova. În pofida faptului că sfera de circulație este una dintre caracteristicile importante ale pieței, să o reducem pe ultima doar la sfera de circulație ar fi incorect. Sfera de circulație caracterizează anume dinamica (dar nu statica) pieței. În anumite perioade de timp, sfera de circulație (ca ansamblu al convențiilor) pe o piață determinată poate fi nesemnificativă sau egală cu zero, ceea ce nu presupune lipsa pieței.

Legislația civilă conține noțiunea de circuit civil, care presupune că bunurile pot circula liber, cu excepția cazurilor când circulația lor este limitată sau interzisă prin lege (art.286 C.civ. RM). Codul civil al Republicii Moldova folosește, de asemenea, și noțiunile: „uzanțele circuitului de afaceri" (art.777), „uzanțele circuitului comercial" (art.720). Aceasta reprezintă norma de conduită care este general recunoscută și aplicată pe parcursul unei perioade îndelungate în sfera activității de întreprinzător, deși neconsfințită de legislație (alin.(1) art.4 C.civ. RM). Printr-o interpretare *ad litteram* a normei date observăm că termenul „circuit comercial" sau „circuit de afaceri " reprezintă o parte a activității de întreprinzător, dar nu o totalitate a convențiilor încheiate.

În concluzie putem menționa că actele juridice și raporturile juridice care apar ca urmare a încheierii acestora, la care nu participă agenții economici, nu sunt incluse în sfera de circulație a mărfurilor și nu pot fi examinate în calitate de piață. Astfel, participanți ai pieței sunt doar agenții economici indicați de Legea cu privire la protecția concurenței, nr.1103/2000.

Un alt component al definiției legale a pieței de mărfuri este criteriul său teritorial. La examinarea pieței din punct de vedere geografic, aceasta din urmă poate coincide cu teritoriul Republicii Moldova sau poate să se limiteze și la o porțiune a acestuia.

Conform art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, nr.1103/2000, marfa este produsul activității (inclusiv lucrări și servicii) cu aceeași valoare de consum destinat vânzării sau schimbului.

Semnificația globală a pieței s-a adaptat cerințelor dreptului concurenței, restrângând substanțial sensul său generic. Ca rezultat, s-a configurat noțiunea de piață relevantă, care este de asemenea denumită „marché en cause" în dreptul comunitar, sau „marché pertinent" în legea canadiană, sau „relevant market" conform dreptului antitrust al Statelor Unite. Cu acest titlu se configurează distinct piața cerealelor, piața fructelor, piața automobilelor etc.

Regulamentul privind identificarea și analiza pieților relevante din domeniul comunicațiilor electronice și desemnarea furnizorilor de rețele și/sau servicii de comunicații electronice cu putere semnificativă pe aceste piețe, aprobat prin Hotărârea Consiliului de Administrație al Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației, nr.55 din 29 decembrie 2008[11], definește în pct.3 *piața relevantă* ca fiind piața din sectorul comunicațiilor electronice obținută prin raportarea pieței relevante a produsului la piața geografică relevantă, ale cărei caracteristici pot justifica impunerea de către Agenție a unor obligații specifice preventive în sarcina furnizorilor cu putere semnificativă pe acea piață; *piață relevantă a produsului* – acea piață a produselor considerate de utilizatori ca interschimbabile sau substituibile datorită utilizării date acestora, caracteristicilor fizice și funcționale și prețului; *piață geografică relevantă* – zonă în care sunt localizați furnizorii produselor din piața relevantă a produsului, în care condițiile de concurență sunt suficient de omogene și care poate fi delimitată de arii geografice vecine datorită unor condiții concurențiale diferite.

Caracteristicile pieței relevante au fost degajate inițial de jurisprudența federală din Statele Unite ale Americii, în aplicarea Legii din 2 iulie 1890, care instituise restricții împotriva monopolizării (Sherman Act). Semnificația a continuat să fie dezbătută în literatura de specialitate din țările care au introdus, la rândul lor, în legislație reglementări antimonopoliste, fără să se fi ajuns la unanimitate de opinii.

Sub această rezervă, noțiunea poate fi definită ca „locul unde se confruntă cererea și oferta unor produse sau servicii, care sunt socotite de cumpărători ca substituibile între ele, dar nu și substituibile cu alte bunuri și servicii oferite".[12] O caracterizare similară a fost adoptată în practica Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE): „Definiția pieței ia în considerare atât cererea, cât și aprovizionarea. Pe latura cererii, produsele trebuie să fie substituibile din punctul de vedere al cumpărătorului. Pe latura aprovizionării, piața include numai vânzătorii care realizează produsul relevant sau care își pot lesne modifica producția spre a oferi produse de substituire ori conexe".[13]

Analizând definițiile expuse mai sus, observăm că noțiunea de piață relevantă este complexă, cuprinzând două componente, aflate în strânsă legătură: una funcțională (materială), adică de identificare a produsului, iar cealaltă spațială. Disocierea a fost confirmată de jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene.[14] Putem, astfel, deosebi, pe de o parte, sub aspect funcțional – piața produsului, iar, pe de altă parte, piața geografică. Numai luate în considerare simultan aceste componente caracterizează o anumită piață relevantă.

În literatura de specialitate este indicat şi un al treilea criteriu, cel de ordin temporal. O piață poate să evolueze potrivit perioadelor de timp, de exemplu, de o manieră ciclică. Exemplele posibile de pieţe separate temporal ar include variațiile sezoniere, de exemplu, lunile de vară comparativ cu lunile de iarnă, iar în cadrul industriilor – cea a turismului. Dimensiunile temporale pot fi luate în considerare atunci când: nu este posibil pentru clienți de a le înlocui între perioadele de timp (ei nu ar putea fi capabili să stocheze fructe de la un sezon la altul); capacitatea furnizorilor variază între perioadele de timp (de exemplu, livrările de fructe proaspete variază în funcție de sezon).[15]

Definirea pieței, atât la nivelul produselor, cât şi la nivel geografic, trebuie să permită identificarea concurenților existenți ai întreprinderilor în cauză, care sunt capabili să condiționeze comportamentul respectivelor întreprinderi şi să le împiedice să acționeze independent de presiunile unei concurențe efective.[16] Putem menționa că o determinare prea îngustă a pieței ar avea drept consecință subestimarea concurenței reale, pe când o determinare prea largă ar antrena efecte inverse.

Piața relevantă a produselor

Piața relevantă a produselor cuprinde toate produsele şi/sau serviciile pe care consumatorul le consideră interschimbabile sau substituibile, datorită caracteristicilor, prețurilor şi utilizării cărora acestea le sunt destinate.[17]

Complexitatea acestei analize este determinată de faptul că o substituibilitate perfectă între produse există foarte rar şi că aprecierea gradului de substituibilitate cerut pentru a atribui un produs determinat unei pieţe este în mod inevitabil subiectivă.

Indicii, care urmează a fi luați în considerație la aprecierea substituibilității între două produse, pot fi următorii[18]:

– *prețul mediu*: costul produsului sau al serviciului este un criteriu important, dar nu suficient. În măsura în care diferențierea de preț a unor produse, în principiu similare, se menține pe o durată de timp mai îndelungată, aceasta pare să denote că substituirea nu mai acționează. În acest sens, jurisprudența franceză a decis următoarele: „coexistența durabilă a unor niveluri de prețuri sensibil diferite pentru produse, care sunt identice, indică prin ea însăşi că aceste produse nu fac parte din aceeaşi piață" [19];

– *costurile de transport*;

– *caracteristicile proprii ale produsului*.

În acest sens poate fi citată soluția jurisprudenței, potrivit căreia bananele având calități specifice (gust, consistență, aspect exterior, lipsa sâmburilor) alcătuiesc, ținând seama de nevoile consumatorilor, o piață de referință specifică, de sine stătătoare. Interpretatrea se întemeiază pe faptul că, prin opoziție cu celelalte fructe proaspete, bananele pot fi obținute în tot cursul anului, fiind disponibile în orice anotimp. Cererea acestui produs nu este influențată decât marginal de apariția succesivă a altor fructe sezoniere, şi numai pe intervale scurte de timp. Ca atare, însăşi posibilitatea substituirii se învederează a fi, din perspectiva consumatorilor, extrem de limitată. Celelalte fructe proaspete formează, aşadar, în opinia utilizatorilor, o piață relevantă diferită a bananelor;[20]

– *condiții de utilizare (omogene)*: astfel, jurisprudența Curții Supreme din SUA a fixat că recipientele de metal şi cele de sticlă, deşi fabricate din substanțe diferite, sunt substituibile între ele, formând ca atare aceeaşi piață relevantă;[21]

– *modul de comercializare;*[22]

– *natura cererii*, de exemplu, piața *en gros* se distinge de cea destinată consumatorului final (*en-detail*);

– *studii de comportament (studii psihosociologice).* Rolul consumatorului, în anumite cazuri, poate fi determinant: se face distincție între produsele cosmetice de lux şi produsele similare care țin de alte segmente ale sectorului.[23] Totuşi, importanța consumatorului este relativă în cazurile privind mărcile notorii. Pentru anumite produse de mare renume sau pentru produsele care sunt atât de specifice, încât nu au echivalente, clientela este numită captivă. Necesitățile consumatorului sunt atunci constante. S-a decis, astfel, că imaginea unui produs de marcă pentru o clientelă captivă este un element de distincție al pieței.[24]

În cazul aprecierii sustituibilității produselor în dependență de preferințele exercitate de consumatori urmează a fi luată în considerare numai percepția unei părți substanțiale a cererii, ținându-se seama prioritar de comportamentul efectiv al clienților, decât de opiniile pe care le exprimă.

Condiția cantitativă a unui număr suficient de mare al consumatorilor trebuie coroborată cu parametrii calitativi, spre a se obține astfel o apreciere valabilă, îndeajuns de obiectivă. În acest scop, se foloseşte standardul de „utilizator rezonabil".[25]

Piața geografică relevantă

Piața geografică relevantă cuprinde zona în care întreprinderile respective sunt implicate în oferta şi cererea de produse sau servicii în cauză, în care condițiile de concurență sunt suficient de omogene şi care poate fi deosebită de zonele geografice învecinate, deoarece condițiile de concurență diferă în mod apreciabil în respectivele zone.[26]

În dreptul intern al concurenței se poate vorbi despre teritoriul național ca piață relevantă geografică sau de spații mai restrânse, regionale, ori chiar despre anumite localități sau părți din acestea, în funcție de puterea de dominație a întreprinderilor implicate.

Factorii care trebuie luați în considerare pentru definirea pieței geografice relevante sunt: tipurile şi caracteristicile produselor implicate, preferințele consumatorilor, diferențele privind puterea de piață a întreprinderilor din zone geografice învecinate, diferențele substanțiale dintre prețurile produselor la furnizori, existența unor bariere la intrare (legale sau administrative: avize, autorizații), ponderea cheltuielilor de transport în costurile totale (de exemplu, produsele cu volum şi greutate mare nu pot fi rentabil deplasate dintr-un loc în altul).[27]

În orice caz, spre a fi considerate că se încadrează în aceeaşi piață geografică relevantă, nu este necesar ca bunurile să fie fabricate în aceeaşi localitate sau în localități învecinate (apropiate). Important este ca toate produsele (serviciile) în cauză să fie accesibile aceloraşi cumpărători, astfel încât fiecare dintre ele să constituie o alternativă economică reală, comparativ cu celelalte oferte similare de pe piața relevantă.[28]

Teoriile economice şi practica dreptului concurenței indică drept principale metode pentru precizarea pieței relevante pe cea a substituibilității – din punctul de vedere al cererii şi pe cea a substituibilității – din punctul de vedere al ofertei.

• Aprecierea substituibiliății cererii antrenează determinarea gamei de produse percepute de către consumator ca substituibile. Această apropiere permite, plecând de la produsul pe care întreprinderile în cauză îl vând pe teritoriul lor, să-l includă sau nu în definiția pieței produselor sau teritoriilor suplimentare.

De exemplu, în caz de creştere uşoară (de la 5 până la 10%), dar permanentă a prețului unui produs, întrebarea care apare este de a şti dacă clienții se vor îndrepta spre un alt produs de substituție uşor accesibil sau spre furnizori stabiliți în altă parte. Dacă substituibilitatea este suficientă pentru a face neprofitabilă mărirea prețurilor din cauza scăderii vânzărilor, atunci produsele substituibile şi zonele suplimentare se includ în piața relevantă.

• În cadrul analizei de substituibilitate a ofertei trebuie de verificat dacă furnizorii sunt în măsură să-şi reorienteze producția spre produsele relevante şi să le comercializeze în termen scurt fără a suporta costuri sau riscuri suplimentare semnificative ca reacție la variațiile mici, dar permanente, ale prețurilor relative. Atunci când condițiile sunt îndeplinite, producția suplimentară care este pusă pe piață exercită un efect disciplinar asupra comportamentului concurențial al întreprinderilor implicate.[29]

Din momentul în care această substituibilitate antrenează recurgerea la modificări de natură corporală sau incorporală substanțială, precum şi investiții suplimentare, nu se va ține cont la delimitarea pieței.

În prezent, legislațiile mai multor state (SUA, Rusia, Irlanda, Noua Zeelandă ş.a.) indică drept metodă principală pentru evaluarea substituibilității cererii şi ofertei testul monopolistului ipotetic sau, altfel spus, testul SSNIP (din engleză – Small but Significant Non-transitory Increase in Price). Testul monopolistului ipotetic este unul speculativ, care analizează dacă un ipotetic unic furnizor al unui produs poate aplica în mod profitabil o creştere mică, dar semnificativă şi de durată a prețului, în condițiile în care prețurile tuturor celorlalte produse nu se modifică. Prin creştere mică, dar semnificativă a prețului se înțelege o creştere a prețului cu 5-10%. Dacă această creştere de preț nu ar fi profitabilă, datorită faptului că produsul ar fi substituit din punctul de vedere al cererii sau al ofertei cu alte produse, atunci aceste produse, precum şi zonele în care sunt localizați furnizorii lor, vor fi incluse în piața relevantă. Procedeul este repetat pentru noul grup de produse şi noua arie geografică până când în cadrul pieței relevante nu mai pot fi incluse alte produse sau alte zone. De regulă, testul monopolistului ipotetic este relevant şi va fi aplicat în cazul produselor al căror preț este determinat în mod liber, fiind stabilit pe baze concurențiale şi nefiind supus unui regim de reglementare.[30]

În cazul inaplicabilității metodei principale se aplică celelalte metode, cum ar fi: calculul coeficientului elasticității încrucişate a cererii, teste bazate pe similitudinea variațiilor prețurilor în timp, analiza legăturilor de cauzalitate între serii de prețuri, precum şi similitudinea şi/sau convergența între nivelurile de preț ş.a.

Din analiza celor relatate şi cu intenția uniformizării legislației apare necesitatea înlocuirii în textul Legii cu privire la protecția concurenței, nr.1103/2000, a expresiei „piață de mărfuri" cu cea de „piață relevantă". Această necesitate devine iminentă, deoarece în cazul aplicării sensului *ad litteram* al noțiunii de piață de mărfuri, aceasta s-ar identifica cu examinarea pieței doar sub aspectul produsului, rămânând neexaminată piața geografică. Din aceleaşi considerente, definiția „piață de mărfuri" expusă în art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, nr.1103/2000, urmează a fi înlocuită cu cea de „piață relevantă" expusă în următoarea redacție: „piață relevantă – aria geografică şi temporală a cererii şi a ofertei de produse substituibile".

Ca urmare a acestei modificări apare necesitatea introducerii în art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, nr.1103/2000, a noțiunilor de „piață relevantă a produsului", „piață relevantă geografică" şi a înlocuirii definiției „mărfii" cu cea de „produs":

„piața relevantă a produsului cuprinde toate produsele care sunt considerate identice sau interschimbabile, datorită caracteristicilor, prețului şi utilizării acestora;

piața geografică relevantă cuprinde aria geografică în care sunt implicați subiecții din piața relevantă a produsului, în care condițiile de concurență sunt suficient de omogene şi care poate fi diferențiată de ariile geografice vecine datorită unor condiții concurențiale diferite;

produs – obiect al drepturilor civile (bunuri, servicii, lucrări) destinate vânzării, schimbului sau altui mod de includere în circuitul civil".

Note:

[1] Legea cu privire la protecția concurenței, nr.1103 din 30.06.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.166-168.

[2] Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.

[3] Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr.1107-XV din 06.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.

[4] Codul fiscal al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr.1163-XIII din 24.04.1997// Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.62.

[5] Legea cu privire la tariful vamal, nr.1380-XIII din 20.11.1997 // Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.26-27.

[6] *A se vedea:* К.Макконелл, С.Брю. *Экономика.* Т.1. – Москва, 1993, p.53.

[7] Cournot (1971, p.51-52) *citat în* Church (2000, p.601).

[8] С.Е. Долгаев. *Правовое регулирование ценных бумаг:* Автореферат диссерртации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Самара, 2002, p.11.

[9] С.А. Паращук. *Конкурентное право.* – Москва: Городец-издат, 2002.

[10] *A se vedea:* И.В. Джабуа. *Правовые основы ограничения монополистической деятельности на товарных рынках:* Автореферат диссерртации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2003, p.14.

[11] Hotărârea Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice şi Tehnologia Informației pentru aprobarea Regulamentului privind identificarea şi analiza pieţelor relevante din domeniul comunicațiilor electronice şi desemnarea furnizorilor de rețele şi/sau servicii de comunicații electronice cu putere semnificativă pe aceste piețe, nr.55 din 29 decembrie 2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.34-36.

[12] J.Azema. *Le droit francais de la concurrence*, ed. 2. – Paris, 1989, p.328.

[13] O.Căpățînă. *Dreptul concurenței comerciale*. – Bucureşti: Lumina LEX, 1998, p.374.

[14] Cauza 27/76 United Brands (1978), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61976J0027:FR:HTML.

[15] Competition (Jersey) Law 2005 Guidelines, Market definition, p.11, http://www.jcra.je/pdf/050811%20Competition%20guideline.%20Market%20definition.pdf .

[16] Extras din Comunicarea Comisiei privind definirea pieței relevante în sensul dreptului comunitar al concurenței, http://www.concurrence.public.lu/legislation/europeenne/concurrence/communication_372_03.pdf.

[17] Secțiunea 6 pct.I din formularul CO privind Regulamentul (CEE) nr.4064/89 privind controlul concentrărilor economice de dimensiune comunitară, http://ec.europa.eu/competition/mergers/legislation/co_en.html.

[18] *A se vedea:* Marie Malaurie – Vignal. *Droit de la concurrence interne et communautaire,* 3-e ed. – Paris: Dalloz, 2005, p.59-60.

[19] Decizia Curții de Apel din Paris din 11 martie 1993, *citat din* O.Căpățînă. *Op. cit.,* p.380.

[20] Cauza 27/76 United Brands (1978), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61976J0027:FR:HTML.

[21] *A se vedea:* O.Căpățînă. *Op. cit.,* p.377.

[22] Cauza 322/81 NV Nederlandsche Banden Industrie Michelin contra Comisie (1983), p.37, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61981J0322:FR:HTML.

[23] Decizia Comisiei Comunității Europene Yves Saint-Laurent Parfums din 16 decembrie 1991, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992D0033:FR:HTML.

[24] De exemplu, pentru stilouri: Cauza T-77/92, Parker Pen (1994), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61992A0077:FR:HTML.

[25] *A se vedea:* O.Căpățînă. *Op. cit.,* p.381.

[26] Secțiunea 6 pct.II din formularul CO privind Regulamentul (CEE) nr.4064/89 privind controlul concentrărilor economice de dimensiune comunitară, http://ec.europa.eu/competition/mergers/legislation/co_en.html.

[27] *A se vedea:* E.Mihai. *Dreptul concurenței.* – Bucureşti: ALL Beck, 2004, p.29.

[28] *A se vedea:* O.Căpățînă. *Op. cit.,* p.384 - 385.

[29] Comunicarea Comisiei privind definirea pieței relevante în sensul dreptului comunitar al concurenței (97/ C 372/03), pct.22, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997Y1209(01):RO:HTML.

[30] Zoe Cornelia Radețchi. *Testul monopolistului ipotetic,* http://www.consultingreview.ro/articol/iunie-2008/testul-monopolistului-ipotetic.html.

CONTRACTUL DE TRANSPORT AUTO DE PASAGERI ŞI BAGAJE

Iurie MIHALACHE,
doctorand, lector (USM)

Recenzent: ***Eugenia COJOCARI,***
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

RÉSUMÉ

Le contrat de transport auto de personnes est conclu entre le transporteur et les passagers. Le passager reçoit un titre de transport, nommé billet, qui est une preuve d'achat et qui représente le droit du passager à bénéficier de la prestation de transport définie par le contrat.

Le contrat de transport auto a une forme verbale, en temps que le billet a une forme écrite. Les passagers reçoivent une copie de leur billet qui contient le numéro de réservation, le lieu de départ et d'arrivée, le coût du transport et les références sur le transporteur. La responsabilité juridique civile du transporteur auto est engagé conformément aux dispositions du Code civil, Code des transports auto et du Règlement de transport auto des passagers et des bagages de la République de Moldova.

În literatura de specialitate contractul de transport a fost pe larg abordat de diferiți autori, în timp ce cu privire la contractul de transport auto de pasageri şi bagaje până în prezent există puține lucrări științifice. S-au remarcat la acest capitol profesorii ruşi *B.B. Витрянский, Х.И. Шварц* şi *Е.А. Суханов*, români – *E.Cristoforeanu, O.Căpățână, Gh.Filip*, *I.T. Ciobanu*, francezi – *L.Josserand, R.Rodière, D.Broussalle,* iar din Republica Moldova doar *Gh.Chibac* în *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova* şi *A.Bloşenco* în manualul *Drept civil, Partea Specială*.[1]

Actualitatea temei reiese din faptul că transportul de pasageri în Republica Moldova se realizează, în cea mai mare parte, cu transportul public, cum sunt autobuzele, microbuzele, troleibuzele şi taxiurile.[2]

La baza apariției raporturilor de transport auto dintre cărăuş şi pasager se află **contractul de transport de pasageri şi bagaje**. *În temeiul contractului, cărăuşul se obligă să transporte pasagerul la punctul de destinație împreună cu bagajele sale, iar pasagerul – să achite taxa corespunzătoare pentru călătorie*. De aici rezultă că contractul este unul **strict comercial** şi este utilizat numai în desfăşurarea activității economice de întreprinzător.

Contractul de transport auto de pasageri este un contract **cu titlu oneros.** Pasagerii pot beneficia de serviciile de transport numai dacă procură un bilet de călătorie, achitând pentru aceasta o taxă de călătorie. Ca excepție, față de contractul de transport auto de pasageri se aplică şi o regulă specială, stipulată la art.980 din Codul civil, ce ține de **călătoria gratuită.** Această normă se aplică, de regulă, în transportul public în care pot călători gratuit unele categorii de persoane: pensionarii, invalizii[3], militarii, veteranii de război ş.a.

În doctrină se menționează că persoanele care dețin dreptul prevăzut de lege de a călători gratuit cu autobuzul şi troleibuzul nu pot fi considerate ca fiind parte la contractul de transport. *Ele sunt pasageri, însă dreptul lor de a călători rezultă nu din contractul de transport, ci din normele dreptului administrativ care îl obligă pe cărăuş să le transporte în mod gratuit.*[4]

Părți ale contractului de transport auto de pasageri şi bagaje sunt *cărăuşul* (numit şi transportator, agent transportator, întreprindere de transport) şi *pasagerul*. În calitate de cărăuş activează o organizație specializată în transportul public de persoane. Ea trebuie să dețină licență eliberată de Camera de Licențiere a Republicii Moldova pentru prestarea serviciilor de folos public şi o autorizație specială emisă de primăria din localitatea respectivă. În timp ce pasager poate fi orice persoană fizică, indiferent de vârstă, naționalitate, origine etnică ş.a.

În doctrină se duc discuții referitor la faptul dacă **autogara** trebuie recunoscută sau nu ca subiect al contractului de transport auto de pasageri în trafic interurban. Potrivit opiniei expuse de *Л.В. Зарапина*, în cazul dat vom avea un contract de transport trilateral, în care față de pasager se vor obliga doi subiecți: cărăuşul şi autogara, care împreună organizează întregul proces de transportare.[5] O abordare similară a problemei este realizată de *С.Е. Хейгетова*, care aduce mai multe opinii *pro* şi *contra*.[6]

În ce ne priveşte, nu putem accepta ca autogara să fie recunoscută în această calitate, din motiv că în Republica Moldova gările auto nu organizează şi nu

desfăşoară procesul de transportare.[7] *Spre deosebire de autogările din alte ţări, gradul de implicare a autogărilor din Republica Moldova în activitatea de organizare a transporturilor este mai redus. Funcţia de prestare a transportului este pe seama agenţiilor de transport, iar rolul autogărilor se rezumă doar la prestarea unor servicii auxiliare (vânzarea biletelor, anunţarea orelor de plecare şi sosire, deservirea călătorilor cu sală de aşteptare) şi ele nicidecum nu pot fi parte la contractul de transport*.

Obiectul contractului de transport auto de pasageri şi bagaje îl constituie deplasarea pasagerului din punctul de pornire şi până la punctul de destinaţie.

Forma şi modul de încheiere a contractului. Contractul de transport auto în transportul public de pasageri pe teritoriul Republicii Moldova se încheie în formă verbală. Dovadă a încheierii contractului serveşte **biletul de călătorie** care i se eliberează pasagerului la momentul achitării preţului. Pasagerii sunt obligaţi să procure bilete şi să le prezinte, după caz (art.16 alin.(1) din *Codul transporturilor auto*).

Biletul de călătorie este documentul care dovedeşte achitarea taxei de transport, acordă călătorului dreptul de a se deplasa cu autobuzul (microbuzul) până în punctul de destinaţie indicat şi confirmă existenţa asigurării obligatorii a călătorului (art.16 din *Codul transportului auto*).[8]

Biletele pentru călătoria în traficul **suburban şi interurban cu curse regulate** pot fi cumpărate la casele de bilete ale autogărilor. Dacă aceste case de bilete lipsesc, atunci costul călătoriei se achită nemijlocit şoferului care are obligaţia de a elibera bilete de călătorie. O altă situaţie avem în cazul transportului **urban regulat**, deoarece biletele de călătorie se procură direct de la taxator, după momentul urcării pasagerului în salonul autobuzului.

Forma specială a biletului de călătorie este aprobată de *Ministerul Transporturilor şi Infrastructurii Drumurilor al Republicii Moldova*, ea fiind aceeaşi pentru toate categoriile de pasageri, indiferent de direcţia de călătorie pe teritoriul ţării, de costul biletului sau ora vânzării lui.

Momentul încheierii contractului, de regulă, coincide cu momentul în care pasagerul primeşte biletul de călătorie şi nu are importanţă modul de dobândire a biletului (de la şofer, taxator, casa de vânzare a biletelor ş.a.). Spre regret însă, atât *Codul transporturilor auto*, cât şi *Regulamentul transportului auto de pasageri şi bagaje* nu prevăd posibilitatea **rezervării biletelor de călătorie**. Deoarece în biletul de călătorie nu este indicat numele şi prenumele deţinătorului, se consideră că biletul este **transmisibil**. Potrivit art.986 alin.(2) din Codul civil, în cazul biletului transmisibil, posibilitatea transmiterii lui încetează cel târziu la începutul călătoriei. Cu această ocazie, în *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova* se aduc explicaţii că biletul transmisibil este un document purtător, la vedere, care nu este individualizat şi fiecare persoană fizică ce dispune de acest bilet este în drept de a călători cu transportul respectiv. Posesorul biletului transmisibil este considerat parte contractantă şi cărăuşul este obligat să-şi execute faţă de această persoană obligaţiile sale contractuale.[9] Intervalul de timp în care deţinătorul biletului îl poate transmite unei alte persoane este strict limitat de lege, şi anume: **din momentul procurării biletului şi până la începerea călătoriei.**[10]

Pasagerul are dreptul de a lua cu sine la transport, în mod gratuit, un copil cu vârsta de până la 7 ani inclusiv, dacă el nu ocupă un loc separat pe scaun (pct.10 (a) din *Regulamentul transporturilor auto de călători şi bagaje*). În acest context, nu trebuie acceptată ideea că transportarea copiilor s-ar realiza în afara unui contract de transport. Copii de până la 7 ani participă la transportare în baza unui contract aparte, care se încheie în formă verbală şi fără eliberarea biletului de călătorie. Încheierea contractului se realizează din momentul în care copilul împreună cu reprezentantul lui au urcat în mijlocul de transport, având pentru aceasta acordul tacit al transportatorului. Deoarece copilul sub vârsta de 7 ani nu are capacitate de exerciţiu,[11] el nu poate încheia careva acte juridice, de aceea contractul de transport este încheiat din numele lui şi în interesul lui de către reprezentantul legal. Minorul nu va putea să primească de sine stătător executarea în temeiul acestui contract, el va fi acceptat la transport numai însoţit fiind de o persoană matură.

Dacă minorul realizează de sine stătător deplasarea, fără însoţirea unei persoane mature, atunci încheierea contractului de transport se examinează reieşind din dispoziţiile generale ale Codului civil al Republicii Moldova cu privire la încheierea actelor juridice de către minori. Conform art.22 alin.(2) pct.a) C.civ., *minorul în vârstă de la 7 la 14 ani este în drept să încheie de sine stătător acte juridice curente de mică valoare care se execută la momentul încheierii lor*. Acest drept fiind valabil şi pentru minorii cu vârsta cuprinsă între 14 şi 18 ani (art.21 alin.(2) pct.d)).

În legătură cu aceasta, în literatura de specialitate se discută măsura în care contractul de transport auto poate fi calificat ca fiind **act juridic curent de mică valoare**. În acest scop se face deosebirea dintre particularităţile contractului de transport regulat urban şi contractul de transport regulat interurban. Se menţio-

neazǎ cǎ dacǎ deplasarea în transportul regulat urban se numǎrǎ printre actele juridice de micǎ valoare care se executǎ la momentul încheierii lor, atunci în cazul contractului de transport interurban nu putem vorbi cǎ ar exista acte juridice de micǎ valoare. Aceasta din urmǎtoarele considerente: 1) la executarea contractului de transport auto interurban se modificǎ esenţial aflarea în spaţiu a persoanei. Minorul se poate afla la o depǎrtare considerabilǎ de casǎ, de pǎrinţi şi rude, fǎrǎ a putea fi supravegheat de cǎtre ei; 2) costul biletului la anumite curse poate chiar sǎ depǎşeascǎ mǎrimea salariului tarifar, pe care unii doctrinari îl consideră punctul de reper pentru calificarea actului juridic ca act juridic de micǎ valoare.[12]

Considerǎm necesar ca în Regulamentul transporturilor auto de cǎlǎtori şi bagaje, aprobat prin Hotǎrârea Guvernului Republicii Moldova nr.854 din 2006, sǎ fie prevǎzutǎ vârsta minimǎ de la care minorii ar putea cǎlǎtori fǎrǎ însoţirea reprezentanţilor cu transportul public. Pânǎ atunci însǎ, suntem de pǎrere cǎ minorii cu vârsta de pânǎ la 7 ani, în temeiul legii, nu sunt în drept de a cǎlǎtori singuri în transportul public în comun, ci de fiecare datǎ ei trebuie sǎ fie însoţiţi de o persoanǎ maturǎ. În realitate însǎ, acest lucru nu se întâmplǎ.

În ce priveşte minorii cu vârsta cuprinsǎ între 7 şi 14 ani, ei pot cǎlǎtori liber fǎrǎ reprezentanţii lor doar în transportul urban regulat (cu troleibuzul, autobuzul şi microbuzul). În schimb, în cazul transportului auto interurban, deşi legea nu stabileşte careva interdicţii în acest sens, decizia de a încheia sau nu contractul de transport cu aceşti minori rǎmâne pe seama agenţiei de vânzare a biletelor sau a conducǎtorului mijlocului de transport respectiv.[13]

Licenţierea întreprinderilor de transport auto de pasageri. Pentru a putea desfǎşura activitatea de transportare a pasagerilor, organizaţiile de transport sunt obligate sǎ deţinǎ **licenţǎ de transport**. În acest sens, *Legea privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător, nr.451 din 30.07.2001,*[14] stabileşte cǎ printre genurile de activitate supuse reglementǎrii prin licenţiere se numǎrǎ şi **transportul auto de cǎlǎtori în folos public**, iar organul competent de a elibera licenţa respectivǎ este **Camera de Licenţiere** (art.8 alin.(1) pct.15)).

Licenţa se eliberează pe un termen de 5 ani, iar taxa de stat pentru eliberarea licenţei este de 2500 lei (art.18 alin.(1)). Sumele taxelor de licenţă se varsă în bugetul de stat. Dorind să obţină licenţa de transport auto de călători, persoana interesată va trebui să depună la Camera de Licenţiere o cerere la care să anexeze pachetul de documente prevăzut de lege (art.10 alin.(2)), iar în caz de refuz în acordarea licenţei, decizia Camerei de Licenţiere poate fi contestată în instanţa de judecată.

Pentru dobândirea licenţei de transport auto de călători este necesară respectarea unor cerinţe, care în literatura de specialitate au fost clasificate după mai multe criterii, şi anume: • după *izvorul juridic*: condiţii impuse de Codul civil, legislaţia din domeniul transporturilor, Legea privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător, Legea privind protecţia consumatorilor şi alte acte normative; • în funcţie de *obiectul reglementării juridice*: condiţii care privesc securitatea şi confortul pasagerilor pe tot parcursul transportării, iar, pe de altă parte, cele ce ţin de implicarea statului în evidenţa şi controlul realizării de către cărăuş a activităţii de întreprinzător; • după *etapa la care se află cărăuşul în procesul realizării activităţii de întreprinzător*, deosebim condiţii care se impun a fi respectate în faza de pregătire, cum sunt înregistrarea de stat şi dobândirea licenţei, şi cerinţe care privesc desfăşurarea ulterioară a activităţii de întreprinzător.[15]

Pe lângă faptul că este parte a contractului de transport auto încheiat cu pasagerul, cărăuşul mai este subiect al raporturilor juridice din sfera circulaţiei rutiere. Faţă de oricare participant la traficul rutier, fie el proprietar al mijlocului de transport, şofer sau simplu pieton, sunt înaintate o serie de reguli. Ele sunt obligatorii pentru toţi participanţii la trafic, indiferent de faptul dacă desfăşoară sau nu o activitate de întreprinzător. Aceste raporturi au la bază prevederile *Regulamentului circulaţiei rutiere, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.357 din 13.05.2009*[16] şi normele date sunt orientate spre menţinerea securităţii la trafic. Faţă de unităţile de transport ale tuturor cărăuşilor se impune respectarea unui sistem de cerinţe tehnice, cum ar fi: controlul tehnic, reparaţia şi înlăturarea pieselor defecte, paza mijlocului de transport în scopul de a preveni sustragerile neobservate ş.a.

În consecinţă, urmează să facem deosebirea între două categorii de cerinţe care i se impun cărăuşului: *prima* se referă la activitatea de întreprinzător şi se rezumă la deplasarea pasagerilor cu mijloacele de transport auto; *a doua* – la cerinţele de securitate a traficului rutier, care se adresează nu doar cărăuşului, ci tuturor participanţilor la trafic.[17] În acest context, pentru eliberarea licenţei în transportul auto de călători Camera de Licenţiere solicită respectarea cerinţelor din prima categorie.

Particularităţile transportării bagajelor

Pasagerul poate lua cu sine în mijlocul de transport şi bagaje. În acest caz, regulile cu privire la modul de transportare a bagajelor sunt prevăzute în *Regulamentul transporturilor auto de călători şi bagaje, aprobat prin*

Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.854 din 2006. Potrivit Regulamentului, bagajele se transportă în secția de bagaje, iar în lipsa secției de bagaje – în salonul autobuzului. Pasagerul mai poate lua cu sine în salon şi bagaje de mână pentru care plata nu se percepe.[18]

Dacă pasagerul doreşte să transporte bagaj în secția de bagaje a autobuzului, atunci el trebuie să procure bilet. Biletul de bagaje poate fi procurat la casele de bilete, iar în lipsa caselor – la şofer sau taxator. În cazul troleibuzelor, microbuzelor şi autobuzelor de rută urbană, ele nu dispun de secție pentru bagaje, de aceea pasagerul va prelua bagajul cu el în salon şi, dacă va fi necesar, va procura pentru bagaj un bilet de călătorie suplimentar, deoarece în transportul urban bilete speciale pentru bagaje nu există.

După ce predă bagajul în secția de bagaje a autobuzului, pasagerului i se eliberează un jeton cu număr, al cărui duplicat se fixează de bagaj. Ajuns la punctul de destinație, pasagerul va prezenta şoferului jetonul, iar şoferul, după ce verifică dacă numerele coincid, îi va eliberea pasagerului bagajul solicitat. Uneori se poate întâmpla ca pasagerul să piardă jetonul. În asemenea situații, când jetonul cu număr pasagerul nu îl are, transportatorul îi va putea elibera bagajele doar dacă pasagerul va dovedi cu orice mijloace de probă că bagajele îi aparțin. Dacă dovezile prezentate nu sunt suficiente, transportatorul poate cere un gaj, care i se va restitui pasagerului numai după expirarea unui an din ziua depunerii bagajelor sau oricând dacă reuşeşte să prezinte dovezi convingătoare. Din cauza dimensiunilor mici sau a caracteristicilor de fabricare, unele autobuze şi microbuze nu au secții de bagaje, de aceea în cazul dat bagajele vor fi transportate în salonul vehiculului împreună cu pasagerii. Locul pentru bagaje îl va stabili şoferul în aşa mod încît să fie asigurată trecerea fără obstacole a pasagerilor pe uşile de intrare şi ieşire.

La predarea bagajelor pentru transport, pasagerul are dreptul să declare valoarea lui, achitând o taxă stabilită. Avantajul declarării valorii bagajului constă în aceea că dacă bagajul a fost pierdut sau deteriorat, organizația de transport va fi obligată să-i restituie pasagerului o sumă de bani care exprimă costul real al bunurilor avute în bagaj.

Există şi cazuri când pasagerul fie uită că a avut cu sine bagaj sau din alte motive coboară urgent din autobuz, fără a-şi lua bagajul. În aceste cazuri, conform prevederilor Regulamentului, bagajele neridicate la sosirea mijlocului de transport, indiferent de faptul dacă la primirea lor s-au eliberat sau nu jetoane cu număr, transportatorul le păstrează din contul pasagerului (pct.77).

Răspunderea pentru bagaje. În cazul bagajelor care sunt transportate în salonul autobuzului, adică a bagajelor de mână, pasagerul poartă răspundere de integritatea lor. Se consideră că deoarece aceste bagaje nu au fost predate în mod special transportatorului, asupra loc nu a fost încheiat contract de bagaje şi el nu-şi asumă nici o răspundere asupra lor. O altă situație avem în cazul bagajelor predate la secția de bagaje a autobuzului. Biletul de bagaje (jetonul cu număr) confirmă că între transportator şi pasager a fost încheiat un contract de bagaje. În caz de pierdere, furt, deteriorare sau distrugere a bunurilor din bagaje, contractul va fi principalul izvor de naştere a răspunderii civile a transportatorului față de pasager. În aşa mod, responsabilitatea pentru integritatea bagajelor transportate în secția de bagaje din momentul primirii la transport şi până în momentul eliberării lor o poartă întreprinderea auto căreia îi aparține mijlocul de transport auto.

Răspunderea juridică civilă şi contravențională a pasagerului

Încheind contractul de transport, pasagerul este în drept să solicite transportarea sa la punctul de destinație în termenul indicat în graficul de circulație, iar nerespectarea de către cărăuş a timpului stabilit în grafic denotă executarea necorespunzătoare a obligațiilor asumate prin contractul de transport şi trebuie să angajeze răspunderea civilă a cărăuşului față de pasager.[19] În practică apar dificultăți cu referire la repararea prejudiciilor cauzate de ajungerea cu întârziere la destinație a mijlocului de transport. Sunt frecvente cazurile când autobuzele suferă anumite defecțiuni tehnice, tergiversând perioada ajungerii pasagerilor la punctul de destinație. În acest sens, Codul civil al Republicii Moldova stabileşte că răspunderea cărăuşului pentru prejudiciile care rezultă din întârziere este exclusă dacă altfel nu s-a convenit în mod expres sau dacă transportatorul nu a acționat cu intenție sau din culpă gravă (art.988 alin.(2)). Subliniem că norma respectivă din Codul civil nu este una adecvată, deoarece limitează drepturile pasagerului în calitate de consumator.

Atât *Codul transporturilor auto*, cât şi *Regulamentul transporturilor auto de călători şi bagaje* nu prevăd angajarea răspunderii cărăuşului pentru întârziere, în timp ce contractul de transport propriu-zis pasagerul nu îl deține, deoarece acesta se încheie în formă verbală, singura dovadă de încheiere a contractului fiind biletul de călătorie, în care nu sunt prevăzute penalități în caz de întârziere. Pasagerului îi revine doar să aducă dovezi că transportatorul a provocat întârzierea ajungerii la destinație din intenție ori din culpă gravă. Prima variantă este puțin probabil ca să existe, de aceea mai

reală rămâne a fi a doua variantă: pasagerul să probeze prezența **culpei grave** din partea cărăușului.

În cazul culpei grave se încalcă cerințele obișnuite, elementare, evidente, pe care nu le-ar fi încălcat nici cel mai mărginit, reieșind din împrejurările concrete ale cazului.[20] La culpa gravă debitorul nu manifestă nici cel mai mic grad de diligență și precauție, pe care trebuie să o manifeste orice participant la circuitul civil, nu ia nici cele mai elementare măsuri în scopul executării corespunzătoare a obligației, în opoziție cu culpa ușoară, înțeleasă ca o greșeală neînsemnată.[21] În așa mod, pasagerului îi este foarte dificil să dovedească culpa gravă a cărăușului la întârziere. Ca ideie, o soluție ar fi ca pasagerul să invoce că întreprinderea de transport auto nu a asigurat funcționarea și starea normală a unității de transport, ceea ce a și determinat apariția defecțiunilor tehnice.

Răspunderea contravențională a pasagerului. Angajarea acestei forme a răspunderii se face în temeiul *Codului contravențional al Republicii Moldova;*[22] în calitate de sancțiune poate fi aplicată *amenda* sau *munca neremunerată în folosul comunității*. Așadar, nerespectarea de către pasageri a regulilor de conduită în timpul transportului, călătoria lor fără bilete sau cu bilete de călătorie falsificate, angajează **răspunderea contravențională (administrativă) a pasagerilor**. Conform prevederilor de la art.203 din Codul contravențional, urcarea sau coborârea din mersul vehiculului se sancționează cu amendă de până la 15 unități convenționale[23] sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de până la 40 de ore.[24] Aruncarea gunoiului și altor obiecte prin fereastra sau ușa troleibuzului, autobuzului și maxi-taxiului se sancționează cu amendă de la 10 la 20 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 20 la 40 de ore. Aceeași amendă este stabilită și pentru fumatul în troleibuze, autobuze și maxi-taxiuri. O amendă mai redusă este stabilită pentru călătoria fără bilet, care se sancționează până la 10 unități convenționale (art.204), în schimb falsificarea biletelor și punerea lor în comercializare se sancționează cu amendă de la 100 la 150 de unități convenționale (art.205).

Pasivitatea pasagerului, manifestată prin faptul că el nu cere de la taxator biletul de călătorie care i se cuvine (când din neatenție nu i s-a eliberat bilet sau pasagerul intenționat refuză să ia biletul de la taxator), semnifică că el acceptă să călătorească fără bilet. Răspunderea contravențională a pasagerului se angajează **nu pentru faptul că nu a achitat costul călătoriei, ci pentru faptul că nu deține bilet de călătorie**. Dacă pasagerul va aduce dovezi precum că a achitat costul călătoriei, dar nu are biletul de călătorie cu sine, aceasta nu-l va elibera de răspundere, ci îi va servi ca circumstanță atenuantă. Pasagerul poate fi exonerat de răspundere numai în cazul în care va dovedi că a achitat taxa, a solicitat de la taxator eliberarea biletului de călătorie, însă i s-a refuzat. În asemenea situație, cu toate că pasagerul nu deține bilet de călătorie, acțiunea sa va fi calificată ca **săvârșită fără vinovăție.**[25]

La călătoria cu autobuzele pe rute interurbane sunt frecvente cazurile când pasagerii speculează, achitând costul biletului până la o localitate, dar coborând la alta. În asemenea cazuri, dacă pasagerul ajunge până la localitatea indicată în biletul de călătorie și nu părăsește mijlocul de transport, ci continuă călătoria fără a avea achitat restul distanței, el se consideră pasager fără de bilet și asupra sa poate fi angajată răspunderea contravențională, în temeiul art.204 din Codul contravențional. În schimb, dacă pasagerul, din neatenție (spre exemplu, a adormit), nu a coborât la stația înscrisă în bilet, considerăm că el nu trebuie sancționat, deoarece fapta sa nu întrunește componența de contravenție. Norma de la art.204 din Codul contravențional se va aplica doar în cazul **intenției pasagerului**: spre exemplu, la cursa de autobuz Chișinău-Rezina pasagerul procură bilet de călătorie până la stația Orhei, însă intenția sa ascunsă a fost de a coborî la ultima stație, cea din Rezina.

Spre regret, Codul contravențional nu stabilește sancțiuni pentru șoferii de autobuze (microbuze) și pentru taxatori, atunci când aceștia nu acordă bilete de călătorie. Problema dată este și mai evidentă în cazul curselor interurbane, când pasagerii adeseori sunt luați pe parcurs, fără a primi bilete de la șofer.

(Va urma)

Note:

[1] Prezența unor surse științifico-practice în acest domeniu devine necesară. Cu atât mai mult că în cadrul facultăților de drept se studiază așa discipline ca *Dreptul transporturilor* și *Dreptul civil*, în care contractul de transport auto de pasageri și bagaje este abordat sub diferite aspecte.

[2] Cel mai avantajos se dovedește a fi transportul public în comun. Conform datelor *Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova* pe anul 2008, de serviciile agenților de transport pe teritoriul Republicii Moldova în total au beneficiat 326 mln. de pasageri, iar dintre ei majoritatea – 319,7 mln. s-au deplasat cu transportul auto.

[3] *A se vedea:* Gh.Chibac, A.Băieșu, A.Rotari, O.Efrim. *Drept civil. Contracte speciale.* – Chișinău: Cartier, 2006, p.281.

[4] *A se vedea:* Х.И. Шварц. *Правовое регулирование перевозок на автомобильном транспорте*. – Москва: Юридическая литература, 1966, p.174.

[5] *A se vedea:* Л.В. Зарапина. *Правовое регулирование перевозки пассажиров автомобильным транспортом в междугородном сообщении:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Волгоград, 2005, p.8-9.

[6] *A se vedea:* С.Е. Хейгетова. *Правовая характеристика автовокзала при исполнении договора перевозки пассажира в междугородном сообщении.* – În: „Собственность, право собственности, товарно-денежные отношения: проблемы теории и арбитражной практики". Материалы II международной научно-практической конференции, март 2007 г.". – Ростов-на-Дону: СКАГС, 2007, p.69-71.

[7] În conformitate cu prevederile *Codului transporturilor auto*, autogara (sau stația auto) reprezintă un complex de clădiri, incluzând o clădire cu sală de aşteptare, case de bilete, alte încăperi şi servicii destinate deservirii călătorilor, precum şi peroane pentru urcarea şi coborârea călătorilor, locuri de parcare pentru autobuze şi microbuze (art.3).

[8] O definiție a biletului este dată şi în pct.1 din *Regulamentul transporturilor auto de călători şi bagaje*, potrivit căruia biletul reprezintă un bon de casă emis de maşina de casă şi de control cu memorie fiscală sau document de strictă evidență cu preț fixat, confecționat în mod tipografic, care confirmă plata şi dreptul la călătorie al pasagerului, încheierea contractului de transport între agentul transportator şi călător, precum şi faptul asigurării obligatorii a pasagerului.

[9] *A se vedea:* Gh.Chibac. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova.* Vol.II. Ediția a II-a. – Chişinău: ARC, 2006, p.577.

[10] Aici apare întrebarea: ce se întâmplă în cazul în care pasagerul până la începerea călătoriei pierde biletul? Spre regret, atât *Codul transporturilor auto*, cât şi *Regulamentul transporturilor auto de călători şi bagaje* nu reglementează problema dată. Făcând analogie cu dispozițiile din *Codul transportului feroviar al Republicii Moldova*, **în asemenea cazuri biletul nu poate fi reînnoit şi costul lui nu se restituie** (art.118 alin.(8)).

[11] *A se vedea:* S.Baieş, N.Roşca. *Drept civil. Partea Generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Ediția a III-a. – Chişinău: Î.S.F.E.P. „Tipografia Centrală", 2007, p.280.

[12] *A se vedea:* С.Е. Хейгетова. *Op. cit*., p.9-10.

[13] O situație aparte avem în cazul în care contractul de transport îl încheie o altă persoană decât pasagerul. Sunt frecvente cazurile când persoanele juridice procură bilete de călătorie pentru deplasarea salariaților lor. În asemenea situații, contractul de transport se încheie între organizație şi transportator, fără participarea cetățenilor. Aceste organizații care încheie cu transportatorii contracte de transport pentru deplasarea grupului de cetățeni, de regulă, se află cu ei în anumite raporturi juridice. Cetățenii activează în baza contractului de muncă, fiind salariații organizației respective. Deoarece este interesată în deplasarea salariaților, organizația preia asupra sa rolul de organizator al transportării, achitând pentru ei costul biletelor, rezervează numărul de locuri, poate negocia şi alte condiții ale contractului de transport. În aşa mod, se ajunge la situația în care, deşi calitatea de pasageri o au cetățenii (salariații), ei nu încheie cu cărăuşul contract de transport, nici direct şi nici prin reprezentant, ci organizația, ca persoană juridică, devine parte la contractul de transport şi din numele ei comandă şi achiziționează biletele de călătorie.

[14] Legea privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, nr.451 din 30.07.2001 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.26-28.

[15] Позднякова А.С. *Требования, предъявляемые к предпринимательской деятельности по осуществлению перевозок пассажиров автомобильным транспортом* // Право и экономика (Federația Rusă), 2008, nr.6, p.17.

[16] Regulamentul circulației rutiere, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.357 din 13.05.2009 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.92-93.

[17] *A se vedea:* А.С. Позднякова. *Op. cit*., p.18.

[18] În autobuzele fără secție de bagaje pasagerul poate ocupa numai un loc de bagaje, pe când în autobuzele cu secție de bagaje – 2 locuri. În acelaşi timp, pentru ca bagajele să fie admise la transport, sunt prevăzute anumite cerințe, şi anume: la transportarea bagajelor de mână se acceptă greutatea de până la 30 kg, iar gabaritele nu trebuie să depăşească 60x40x20 cm şi să nu incomodeze alți pasageri. Pentru aceste bagaje plata nu se percepe. În cazul în care bagajele de mână depăşesc greutatea de 30 kg şi mărimea de 60x40x20 cm, pasagerul va trebui să procure pentru ele un bilet şi să le depună în secția de bagaje a autobuzului.

[19] *A se vedea:* О.Ф. Фаст. *Некоторые аспекты ответственности по договору перевозки автомобильным транспортом //* Современное право (Federația Rusă), 2006, nr.11, p.11.

[20] *A se vedea:* A.Bloşenco. *Drept civil. Partea Specială:* Note de curs. – Chişinău: Cartdidact, 2003, p.236.

[21] *A se vedea:* M.Bojoga. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova.* Vol.II. – Chişinău: ARC, 2006, p.129-130.

[22] Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.218-XVI din 24.10.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.3-6.

[23] Conform art.34 din Codul contravențional al Republicii Moldova, o unitate convențională este egală cu 20 de lei.

[24] Deoarece mărimea amenzii este redusă, contravenientul acceptă să achite amenda pe loc. În practică, pentru asemenea situații munca neremunerată în folosul comunității se aplică foarte rar, ea se face prin hotărâre a instanței de judecată şi numai dacă contravenientul acceptă să execute o asemenea sancțiune (art.37 alin.(3) şi (4) din Codul contravențional).

[25] *A se vedea:* А.Лукашов. *Об ответственности перевозчика и пассажира за нарушение порядка оплаты транспортных услуг //* Юрист (Federația Rusă), 2007, nr.12, p.30.

PERSOANA CU FUNCȚIE DE RĂSPUNDERE ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ ROMÂNĂ

Dumitru-Leonardo MELINTE,
doctorand

Recenzent: ***Victor MORARU,*** *doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)*

SUMMARY

This article is about criminal research of the criminal offences committed by public servants and examination of their legal status in accordance with the criminal legislation of Romania. Especially, the author tries to make clear some disputable questions such as the definition of „public servant" and establishing of the basic characteristic features of the subject of the criminal offence in accordance with the penal doctrine and criminal legislation of Romania. Several conclusions are formulated, some recommendations are proposed. A generalization of theoretical points of view is made; also some cases from judicial practice are analyzed. Several conclusions are formulated, some recommendations are proposed.

Obiectivul principal al acestui articol este precizarea terminologică, definitivarea şi examinarea trăsăturilor caracteristice ale noţiunilor de funcţionar public şi de persoana cu funcţie de răspundere; generalizarea opiniilor doctrinare şi a prevederilor legislative privind această chestiune discutabilă, precum şi elaborarea definiţiilor comune, luând în consideraţie legislaţia şi doctrina juridico-penală atât a României, cât şi a Republicii Moldova.

Din start, vom exprima anumite rezerve, în sensul că, spre deosebire de legislaţia Republicii Moldova, legislaţia actuală ***a României*** operează cu noţiunea *„funcţionar public"* şi, ca urmare, în doctrina şi legea penală se foloseşte expresia *„răspunderea penală a funcţionarilor publici*".

Aşadar, potrivit prevederilor legale exprimate în Legea nr.188 din 8 decembrie 1999[1], răspunderea penală a funcţionarilor publici survine în următoarele cazuri:

✓pentru infracţiuni săvârşite *în timpul* serviciului;

✓pentru infracţiuni săvârşite *în legătură cu* atribuţiile funcţiei publice pe care o ocupă.

Totodată, nu putem fi de acord cu prevederile legislative sus-citate, împărtăşind ideea expusă de către profesorul V.Prisacaru, care susţine: „Ar fi trebuit ca, în textul citat, în locul conjuncţiei *sau* să se scrie conjuncţia *şi,* pentru că un funcţionar public, de exemplu, un expert ori un controlor al direcţiei generale a finanţelor publice (serviciu public descentralizat al Ministerului Finanţelor Publice, într-un judeţ sau în municipiul Bucureşti), care, în timpul serviciului, se deplasează cu un autoturism, pe care îl conduce, la un plătitor de impozite pentru a efectua un contract, produce un accident de maşină pentru care este găsit vinovat. Această infracţiune este o infracţiune de drept comun, pe care o poate săvârşi orice conducător auto, şi nu o infracţiune pentru care urmează să fie angajată răspunderea lui penală, în calitate de funcţionar public".[2]

Totodată, interpretând legea în vigoare, autorul suscitat consideră că pentru ca fapta să cadă sub incidenţa dispoziţiilor alin.(1) art.79 din Legea nr.188 din 8 decembrie 1999, funcţionarul public trebuie să o săvârşească în timpul serviciului şi în legătură cu atribuţiile funcţiei publice pe care o ocupă. După părerea noastră, sintagma *„în timpul serviciului"* nu este deloc potrivită, deoarece o infracţiune săvârşită în legătură cu exercitarea atribuţiilor funcţiei publice persoana o poate comite şi în afara duratei normale a timpului de lucru, atunci când este în afara serviciului.

O altă problemă este că, spre deosebire de reglementarea din Statutul funcţionarilor publici, în Codul penal al României noţiunea de funcţionar public are o accepţiune mult mai largă.

Întâi de toate, este de menţionat că, sub aspectul reglementării infracţiunilor săvârşite de funcţionarii publici, Codul penal român din 1936 avea o redactare superioară celei pe care o are Codul penal din 1968. De asemenea, Codul penal din 1864 conţinea dispoziţii din care rezultă cu claritate care erau infracţiunile ce puteau fi săvârşite de către funcţionarii publici. Cu titlu de exemplu ne vom opri asupra unor texte din Codul penal român din 1936 şi a textelor corespunzătoare din Codul penal din 1864. Astfel, în art. 236 din Codul penal român din 1936 se prevedea că funcţionarul public care îşi însuşeşte sau deturnează bani sau alte bunuri mobile ce îi sunt date, în virtutea funcţiunii sale, spre administrare sau păstrare, comite delictul de delapidare şi se pedepseşte cu închisoare corecţională de la 4 la 6 ani, amendă de la 5.000 la 10.000 lei şi interdicţie corecţională de la 2 la 5 ani. În toate cazurile, se prevedea la alin.(2) al aceluiaşi articol, judecătorul poate pronunţa, prin hotărârea de condamnare, şi pierderea dreptului la pensie.

Acest articol corespundea art.140 din Codul penal din 1864 care pedepsea delapidarea, cu deosebirea că

pedeapsa era proporțională cu valoarea sumelor de bani sau a lucrurilor mobile delapidate.

Tot astfel, conform art. 242 din Codul penal român din 1936, funcționarul public care, prin neglijență, neprevedere sau ușurință în supravegherea sau paza banilor, valorilor, actelor sau oricăror lucruri ce i-au fost încredințate, în virtutea funcțiunii sale, va fi pricinuit sustragerea sau distrugerea lor, comite delictul de neglijență în funcție și se pedepsește cu închisoare corecțională de la 3 luni la un an și cu amendă de la 2.000 la 5.000 lei. Textul este asemănător cu art.203 din Codul penal din 1964.

De asemenea, în art.248 din Codul penal român din 1936 se prevede că funcționarul public care, în exercițiul funcțiunii sale, adresează vreunei persoane injurii sau întrebuințează față de ea violență, întrucât faptul nu constituie o infracțiune mai gravă, comite delictul de purtare abuzivă și se pedepsește cu închisoare corecțională de la una la 3 luni. Iar, potrivit at.148 din Codul penal din 1864, orice funcționar care, în exercițiul sau cu ocaziunea funcției sale, va maltrata prin ofense orale pe o persoană, se va pedepsi cu închisoare până la 6 luni. Acest funcționar se va putea încă declara incapabil de a ocupa o funcție publică de la un an la 3 ani.

Nu mai continuăm exemplele, pentru că toate articolele Codului penal român din 1936, care erau cuprinse în Capitolul I al Titlului III, *„Delicte săvârșite de funcționari publici”,* precum și în Capitolul II *„Delicte săvârșite de funcționari sau particulari”,* foloseau expresiile „funcționar public”, „îndeplinire a unei funcții publice”.

În acest context vom aminti că art.145 C.pen. din 1968 definea noțiunea de public în felul următor: prin termenul *„public”* se înțelege tot ce privește autoritățile publice, instituțiile publice, instituțiile sau alte persoane juridice de interes public, administrarea, folosirea sau exploatarea bunurilor proprietate publică, serviciile de interes public, precum și bunurile de orice fel care, potrivit legii, sunt de interes public. La fel ca și Codul penal anterior, noul Cod penal al României din 2004 în art.159 prevede: „Prin termenul *„public”* se înțelege tot ce privește autoritățile publice, instituțiile publice sau alte persoane juridie de drept public”.[3] După cum observăm, nu sunt aspecte diferențiale.

Totodată, potrivit art.147 alin.(1) C.pen. din 1968, prin *funcționar public* se înțelege orice persoană care exercită permanent sau temporar, cu orice titlu, indiferent cum a fost învestită, o însărcinare de orice natură, retribuită sau nu, în serviciul unei unități dintre cele la care se referă art.145 C.pen.[4]

Unitățile la care se referă art.145 sunt:

a) autoritățile publice (statul, autoritățile administrative teritoriale), titulare ale dreptului de proprietate publică;

b) instituțiile publice, înființate de stat sau autoritățile administrative teritoriale înzestrate cu mijloace financiare, materiale și personale pentru a presta servicii publice în satisfacerea interesului public general; instituțiile publice care au în administrare, concesionare sau închiriere bunuri proprietate publică;

c) instituțiile sau alte persoane juridice de interes public care au patrimoniu privat, dar cărora le-a fost concesionată sau încredințată prin lege prestarea unor servicii de interes public (fundație, organizație negu-vernamentală etc.);

d) toate unitățile care administrează foloase sau exploatează bunuri proprietate publică;

e) toate serviciile de interes public, unități cărora li s-a recunoscut prin lege dreptul de a satisface, cu mijloace prevăzute, un interes public în domeniul executării legii;

f) toate unitățile care dețin bunuri de orice fel care, potrivit legii, sunt de interes public.

După unii autori, unitățile care prestează servicii de interes public sunt persoane juridice de drept administrativ care își desfășoară activitatea potrivit principiilor dreptului administrativ, iar, după alții, regii autonome de interes public, care prin activitatea ce o desfășoară sunt desemnate să satisfacă anumite interese generale ale membrilor societății.[5]

Conform alin.(2) art.147 C.pen. din 1968, prin *funcționar* se înțelege persoana menționată în alin.(1) art. 147, precum și orice alt salariat care exercită o însărcinare în serviciul unei alte persoane juridice decât cele prevăzute în acest alineat.[6]

În această ordine de idei, pentru a preciza unele momente discutabile, ne vom referi mai detaliat la însemnătatea juridico-penală a problemei privind corelarea dintre noțiunile „public” și „de interes public”.

S-a susținut că criteriul jurisprudențial al afectării bunurilor domeniale unui serviciu public a făcut posibilă includerea în domeniul privat a unor bunuri a căror destinație de interes general este incontestabilă.[7] Dată fiind impreciziunea elementelor oferite de acest criteriu, se recunoaște judecătorului o mare libertate de apreciere și determinarea concretă și exactă a naturii juridice a bunurilor, de la caz la caz.

Cu toate acestea, dacă am admite că bunul afectat serviciului public aparține domeniului public, ar însemna că multe bunuri ar face parte din domeniul public de îndată ce ele ar fi destinate unui serviciu public.

Din acest motiv, criteriul afectării bunurilor unui serviciu public ar trebui înlocuit cu un dublu criteriu: al celui care organizează serviciul și al caracterului continuu, permanent al serviciului.

Serviciul public este o creație a statului sau a unităților administrativ-teritoriale supus unor reguli juridice speciale menite să asigure funcționarea lui în mod regulat și continuu. Exemple clasice în materie de serviciu public sunt societățile de căi ferate, societățile de tramvaie a căror întrerupere ar periclita transportul persoanelor și bunurilor.

Față de criteriul sus-menționat, o societate cu capital privat, chiar dacă acesta este al statului, care ar presta servicii de tipul celor bancare, nu poate fi considerată ca fiind prestatoare de servicii de interes public.

De altfel, ar fi aberant ca salariații unei societăți bancare, cu capital străin, să fie considerați funcționari publici cu drepturile şi obligațiile specifice acestei categorii de funcționari.

Neavând calitatea de funcționar public, salariații băncilor nu pot fi subiect activ al infracțiunii de omisiune a sesizării organelor judiciare prevăzute de art.263 din Codul penal din 1968 (care îşi are corespondent în art.339 din noul Cod penal). Argumentarea adusă în sprijinul acestui punct de vedere îşi are, în mod indirect, sursa în prevederile Legii nr.188/1999, susținându-se că o societate cu capital privat, care ar presta servicii de tipul celor bancare, nu poate fi considerată ca fiind prestatoare de servicii de interes public, fiind aberant ca salariații unei atare societăți să fie considerați funcționari publici cu drepturile şi obligațiile specifice acestei categorii de funcționari.

Se mai invocă şi argumentul suplimentar că personalul unei bănci îşi desfăşoară activitatea sub imperiul păstrării secretului profesional.

Concluzia (greşită, după părerea noastră) este că art.35 din Legea nr.58/1998, prin care se statuează confidențialitatea tuturor tranzacțiilor şi serviciilor pe care le oferă banca, are caracterul unei norme speciale care derogă de la norma generală pe care o conțin dispozițiile art.263 din Codul penal şi, deci, salariații băncilor, neavând calitatea de funcționari publici, nu pot fi subiecți activi ai infracțiunii de omisiune a sesizării organelor judiciare prevăzute de art.263 C.pen.

Eroarea de raționament în legătură cu problema examinată porneşte de la confuzia ce se face între modul cum este definit „funcționarul public" în Legea nr.188/1999 şi în Codul penal. Or, trebuie să se țină seama că textele din Codul penal, inclusiv art.145 şi art.147, datează din anul 1968, iar textele din Legea funcționarilor publici datează din anul 1999 şi, ca atare, nu poate fi făcută nici o legătură între ele.

De altfel, este clară concepția legiuitorului penal care extinde noțiunea de *„public"* şi la persoanele juridice *„de interes public"*.

Aşadar, prin *„funcționar public"*, în sensul art.147 C.pen., se înțelege şi persoanele care exercită o însărcinare de orice natură în serviciul *„persoanelor juridice de interes public"*. Iar în această categorie intră, potrivit dispozițiilor largi din legea penală, toate persoanele care îndeplinesc o însărcinare în serviciul unei autorități publice, instituții publice, al altei persoane juridice, sau al unei unități comerciale în măsura în care acestea desfăşoară o *„activitate de interes public"*. Şi, nu se poate contesta că băncile, privatizate sau nu, cu capital de stat sau străin, sunt persoane juridice de interes public.

Echivalarea *„funcției publice"* cu cea de *„funcție de interes public"* este inadmisibilă pentru considerentele expuse mai sus.

Dar, avem şi alte argumente de text în sprijinul punctului nostru de vedere. Este vorba de prevederile art.3 alin.(1) combinat cu art.8 din Legea nr.21/1999 pentru prevenirea şi sancționarea spălării banilor care, fără să mai întrebuințeze noțiunea de *„funcționar public"*, prevede obligația angajaților băncilor, sucursalelor băncilor străine şi a instituțiilor de credit de a sesiza organele competente atunci când au suspiciuni că o operație bancară care urmează să aibă loc are drept scop spălarea banilor.

Acest text are, desigur, un caracter special, dar el pune în evidență, într-un mod convingător, că angajații băncilor şi ai instituțiilor de credit nu pot fi exonerați de obligația rezultând dintr-o prevedere legală cu caracter general, cum este cea prevăzută de art.263 C.pen. Şi, am văzut că prevederile art.145 şi art.147 din Codul penal nu permit o atare interpretare restrictivă.

În această ordine de idei, vom trece în revistă şi unele aspecte ce țin de problema corelației dintre *„statut de profesie"* şi *„statut de serviciu"*. După părerea noastră, un exemplu potrivit este examinarea profesiei de medic. Aşadar, cât priveşte profesia de medic, potrivit dispozițiilor art.3 alin.(2) din Legea nr.74/1995 privind exercitarea profesiunii de medic, înființarea, organizarea şi funcționarea Colegiului Medicilor din România, „medicul nu este funcționar public în timpul exercitării profesiunii medicale, prin natura umanitară şi liberală a acesteia".[8]

În îndeplinirea unei asemenea funcții funcționarul public poate emite hotărâri cu caracter obligatoriu, poate controla îndeplinirea lor, iar, la nevoie, poate impune realizarea acestora.

Având în vedere cele prezentate, considerăm că există medici care au calitatea de funcționari publici şi care, exercitându-şi profesia, îndeplinesc o funcție ce implică exercițiul autorității de stat.

Printre aceştia sunt, îndeosebi, acei medici care funcționează în cadrul unor inspecții de sănătate publică, ca organe de specialitate, cărora legea le conferă atribuții de constatare a unor încălcări de lege şi de sancționare a acestora. Aceste organe de specialitate controlează modul de aplicare a normelor de igienă şi sanitar-antiepidemice în mediul de viață al populației şi la locul de muncă; ele funcționează în cadrul Ministerului Sănătății şi Familiei sau al direcțiilor de sănătate publică județene, respectiv, al Municipiului Bucureşti.[9]

Asistența de sănătate publică este garantată de stat şi cuprinde activitățile care se desfăşoară în scopul prevenirii îmbolnăvirilor, promovării şi asigurării sănătății populației, precum şi al controlului aplicării normelor de igienă, antiepidemice şi de sănătate publică, aceasta fiind asigurată de Ministerul Sănătății şi Familiei, componentă a puterii executive, prin unități specializate proprii sau private.

Pentru asigurarea asistenței de sănătate publică, medicii specialiști care au fost împuterniciți să îndeplinească sarcinile de inspecție sanitară de stat sau de inspecție pentru protecția mediului au, între altele, atribuții de constatare și de sancționare a contravențiilor la Normele legale de igienă și sănătate publică.

Atribuțiile de constatare și sancționare a încălcărilor de lege privind igiena și sănătatea publică sunt atribuții ce implică exercițiul autorității de stat; sănătatea publică constituind o valoare socială de mare însemnătate, astfel că garantarea acesteia constituie o funcție internă a statului, pe care acesta o realizează prin organele sale, valoare socială ce este ocrotită prin toate mijloacele juridice, inclusiv cele de drept penal.

Exercitarea profesiei de medic legist, având în vedere reglementările juridice în vigoare, nu implică exercițiul autorității de stat.

Activitatea de medicină legală constă în efectuarea de expertize, examinări, constatări, examene de laborator și alte lucrări medico-legale asupra persoanelor în viață, cadavrelor, produselor biologice și corpurilor delicte, în vederea stabilirii adevărului în cauzele privind infracțiunile contra vieții, integrității corporale și sănătății persoanelor ori în alte situații prevăzute de lege, precum și în efectuarea de expertize medico-legale psihiatrice și de cercetare a filiației. Această activitate se realizează de către medicii legiști, încadrați în instituțiile de medicină legală.

În cadrul procesului penal medicii legiști efectuează constatări și expertize medico-legale, ca specialiști ori, după caz, experți, în condițiile prevăzute de art.112-115 și art.116-125 din Codul de procedură penală, îndeplinirea acestor funcții neimplicând exercițiul autorității de stat.

În acest context observăm că, în conformitate cu art.161 din noul Cod penal din 2004, prin *funcționar public* se înțelege orice persoană care exercită permanent sau temporar o însărcinare de orice natură, în serviciul vreuneia din unitățile la care se referă art.159.

Este de subliniat că noul Cod penal român a prevăzut noțiunea de *funcționar* într-un articol de sine stătător; în special, se menționează că prin funcționar se înțelege orice persoană care exercită o însărcinare în serviciul unei persoane juridice de drept privat. Menționăm în acest sens că aspecte diferențiale relevante dintre Codul penal român din 1968 și noul Cod penal lipsesc.

Totodată, noul Cod penal român a prevăzut art.163 *„Persoana care exercită un serviciu de interes public”* care nu are corespondent în Codul penal anterior. În special, este definită natura juridică a acestei persoane – în alin.(1) art.163 C.pen. din 2004: „Prin persoană care exercită un serviciu de interes public se înțelege orice persoană particulară care exercită o profesie de interes public, pentru care este necesară o abilitate specială a autorităților publice și care este supusă controlului acestora”. Se precizează în mod legal că aceeași calitate o au și persoanele particulare care exercită un serviciu declarat de interes public, potrivit legii (alin.(2) art.163).

În această ordine de idei, vom lua în considerație prevederile Legii nr.78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție[10], potrivit cărora sunt infracțiuni de corupție infracțiunile prevăzute și sancționate de art.254-257 C.pen. și infracțiunile asimilate infracțiunilor de corupție reglementate de art.10-13 din Legea nr.78/2000, precum și infracțiunile în legătură cu corupție prevăzute în art.17 din aceeași lege. Toate aceste infracțiuni pot fi săvârșite, așa cum rezultă din cuprinsul art.1 din Legea nr.78/2000, atât de funcționarii publici, cât și de alți funcționari ori persoane care îndeplinesc ori exercită unele funcții, însărcinări sau exercită atribuții de control ori participă la luarea unor decizii, cum ar fi membrii consiliului de administrație al unei societăți comerciale, indiferent de natura capitalului de administrație sau al unei unități cooperatiste, ori care dețin o funcție de conducere într-un partid sau într-o formațiune politică, într-un sindicat, într-o organizație patronală ori într-o societate fără scop lucrativ, asociație sau fundație.

Prin urmare, în sensul dreptului penal, pentru existența calității de funcționar public, spre deosebire de Statut, nu are relevanță titlul însărcinării și nici modalitatea învestirii (alegere, numire, repartizare). Este suficient ca subiectul infracțiunii să exercite o însărcinare în serviciul unei autorități publice, instituții publice, sau al altei persoane juridice de interes public.

Note:

[1] Monitorul Oficial al României, 1999, nr.600.

[2] V.I. Prisacaru. *Tratat de drept administrativ român. Partea Generală*, p.339.

[3] Codul penal al României // Monitorul Oficial al României, 2004, nr.575.

[4] Codul penal al României // Buletinul Oficial al României, 1968, nr.79-79 bis; Monitorul Oficial al României, 1997, nr.65.

[5] *Citat după:* C.Sima, C.Turianu. *Funcționarul bancar ca subiect al infracțiunii prevăzute în art.263 din Codul penal* // Dreptul, 2001, nr.8, p.160.

[6] Codul penal al României // Buletinul Oficial al României, 1968, nr.79-79 bis; Monitorul Oficial al României, 1997, nr.65.

[7] C.Sima, C.Turianu. *Funcționarul bancar ca subiect al infracțiunii prevăzute în art.263 din Codul penal* // Dreptul, 2001, nr.8, p.160.

[8] Legea României privind exercitarea profesiei de medic, precum și organizarea și functionarea Colegiului Medicilor din România, nr.306 din 28 iunie 2004 // Monitorul Oficial al României, 2004, nr.578.

[9] *A se vedea:* V.Nicolcescu. *Ultraj. Medic, subiect al infracțiunii* // Dreptul, 2003, nr.3, p.160.

[10] Monitorul Oficial al României, Partea I, 2000, nr.219.

RĂSPUNDEREA PENTRU INFRACȚIUNILE ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI ÎN CONFORMITATE CU LEGISLAȚIA ALTOR STATE

Sorin TIMOFEI,
doctorand

Recenzent: ***Sergiu BRÎNZA***, *doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)*

SUMMARY

In this study, there has been reached the conclusion that, in all the countries with an advanced market economy (USA, France, Germany, Spain etc.), there are penal settlements with regard to the limitation of free competition or of unfair competition. Typically, these criminal acts are punished through imprisonment and/or fine. In the foreign states, there is a strongly different manner of technical-legal approach to the settlement of the penal responsibility for offences in the competition field: in some countries, the respective norms are included in the Penal Code; in other countries, within some special laws containing penal provisions it is established the responsibility for the offences in the competition domain. It is argued that, in the context of receiving the other countries' positive experience on the penal protection of competition, there must be implemented a more flexible approach on the problem of poly-normative assurance of the penal policy, being put first the fundamental values, including traditions, customs and the way of thinking characteristic to our nation.

1. Analiza comparativă a reglementărilor privitoare la limitarea concurenței libere din legile penale ale altor state

Procesul de desfăşurare a relațiilor economice de piață în Republica Moldova este tangențiat inevitabil de variatele manifestări ale monopolismului infracțional. Experiența țărilor, în care există de mult timp economie de piață şi care au obținut anumite performanțe în contracararea monopolismului infracțional, arată cât de largi sunt perspectivele perfecționării prevederilor art.246 „Limitarea concurenței libere" al Codului penal al Republicii Moldova.

Este oportun să începem studiul comparativ de față cu analiza legislației penale antimonopol a **SUA**. În primul rând, avem în vedere *Actul Sherman* adoptat la 02.07.1890.[1] Acest act legislativ federal, în vigoare până în prezent (deşi a suferit mai multe modificări), a exercitat un puternic impact asupra reglementărilor în materie ale altor state. Actul Sherman a fost încorporat în secțiunile 1-7 ale volumului 15 al Culegerii de legi ale SUA.

Astfel, de exemplu, în secțiunea 1 a volumului 15 al Culegerii de legi ale SUA se stabileşte: „Oricare contract, înțelegere trustieră sau orice alt acord având scopul limitării comerțului între câteva state federale sau cu țările străine, se declară ilegale. Persoana, care va lua parte la încheierea unor asemenea acorduri, va fi sancționată cu amendă în mărime de până la 1 mln de dolari (în cazul unei corporații) sau de până la 350 mii dolari, ori cu închisoare de până la 3 ani, ori cu ambele pedepse (în cazul oricărei alte persoane)".

Din cele menționate rezultă că sancționate sunt oricare acorduri, dacă scopul acestora este limitarea comerțului. În principiu, se are în vedere limitarea concurenței în oricare din varietățile sale: fixarea prețurilor, divizarea pieţelor etc. Spre deosebire de legiuitorul moldovean (care în dispoziția art.246 C.pen. RM consemnează selectiv astfel de varietăți), legiuitorul american nu acordă o atenție prea mare acestui aspect.

Dacă secțiunea 1 interzice oricare acorduri care urmăresc limitarea comerțului, atunci secțiunea 2 prevede răspunderea pentru monopolizarea comerțului. Pedepsele pentru ambele aceste fapte sunt aceleaşi. Diferă însă conținutul lor. Astfel, se consideră că săvârşeşte monopolizarea comerțului acea persoană care monopolizează, încearcă să monopolizeze, se asociază sau se înțelege cu alte persoane, pentru a monopoliza un sector al comerțului dintre câteva state federale sau cu țările străine.

Observăm că incriminarea în cauză priveşte activitățile monopoliste cu caracter individual sau colectiv. Scopului monopolizării îi este rezervat rolul cardinal, iar mijloacelor de atingere a acestui scop nu li se acordă importanță. La fel ca şi în cazul acordurilor care urmăresc limitarea comerțului, contează să existe un pericol pentru comerțul nu din interiorul unui stat federal,

dar pentru comerțul caracterizat prin extraneitate: cel realizat cu alte state federale sau cu țările străine. În contrast, din art.246 C.pen. RM nu rezultă o astfel de restricționare.

Cât privește celelalte secțiuni ale volumului 15 al Culegerii de legi ale SUA: secțiunea 3 conține o interdicție specială cu privire la activitatea monopolistă în districtul federal Columbia; secțiunile 4-7 fixează reguli procedurale şi cuprind interpretarea unor termeni legali.

Actul Sherman este cel care a constituit fundamentul legislației penale antimonopol a SUA, legislație care continuă să se dezvolte. În acest sens, trebuie menționate alte componente ale legislației respective. Înainte de toate, se distinge Actul Clyton adoptat la 14.10.1914.[2] În opinia lui L.Miculeț, acest act legislativ are un caracter cu preponderență civil, având scopul protejării concurenței şi menținerii prețurilor în urma contopirilor, achizițiilor sau altor asemenea practici.[3] Cu toate acestea, Actul Clyton conține interdicții exprese cu privire la acordurile care urmăresc înlăturarea concurenților de pe piață (de exemplu, atunci când consumatorului i se propune o reducere de preț, cu condiția că va refuza să achiziționeze mărfuri de la concurentul făptuitorului).

O altă componentă a legislației penale antimonopol a SUA este *Actul Robinson-Patman.*[4] Conform acestuia, se sancționează cu amendă în mărime de 5000 dolari şi cu închisoare de până la 12 luni persoana care comite discriminarea privitoare la prețuri. Astfel, a fost interzisă oricărui vânzător să-şi modifice prețurile la mărfuri în funcție de particularitățile cumpărătorilor care procură mărfurile de aceeaşi calitate şi de aceeaşi categorie, dacă aceasta poate condiționa apariția unui monopol sau dacă pot periclita concurența vizând cumpărătorul favorizat. Discrepanța de prețuri se admite numai dacă există o fundamentare economică a acesteia (de exemplu, poate fi comparativ mai redus sinecostul mărfii atunci când se achiziționează o partidă considerabilă a acesteia). În acelaşi timp, nu sunt obligate să respecte interdicția în cauză instituțiile care nu-şi propun ca obiectiv principal obținerea profitului (şcoli, colegii, universități, biblioteci publice, asociații religioase etc.). Acestora li se permite să acorde clienților săi reduceri de prețuri şi alte facilități.

În concluzie, caracterizând legislația penală antimonopol a SUA, se poate reține rigurozitatea pedepselor aplicabile, alături de formulările adesea lipsite de concretețe din textul legii. Totuşi, nu trebuie de uitat că, în cadrul unui sistem de drept de factură common law, este la îndemână aplicarea precedentului judiciar, pentru a se estompa rigurozitatea legii.

Într-o altă ordine de idei, doar în anii ’50 ai secolului trecut, în **Franța** apar primele norme antimonopol de sorginte modernă. Ulterior, sistemul unitar al reglementărilor antimonopol şi-a găsit statuarea în *Ordonanța cu privire la libertatea prețurilor şi a concurenței,* nr.86-1243 din 01.12.1986.[5] Astăzi, sursa de bază a dreptului antimonopol francez o reprezintă *Cartea a IV-a a Codului comercial francez* adoptat la 15.09.1807[6], în care, cu anumite remanieri, au fost înglobate dispozițiile Ordonanței sus menționate.

Astfel, de exemplu, art.L420-1 al Codului comercial francez conține interdicții similare după conținut cu cele specificate în art.81 şi 82 ale Tratatului stabilind Comunitatea Europeană, precum şi în Actul Sherman al SUA: se interzic acțiuni, înțelegeri, asocieri manifeste sau camuflate, care urmăresc scopul împiedicării, restrângerii sau alterării acțiunii concurenței pe piață. Totuşi, spre deosebire de reglementările similare din legislația americană, art.L420-1 al Codului comercial francez stabileşte lista exhaustivă a scopurilor pe care le poate urmări făptuitorul: 1) limitarea accesului pe piață sau a participării libere în competiție a altor întreprinderi; 2) crearea de bariere în calea formării libere a prețurilor de piață, prin contribuirea artificială la creşterea sau scăderea acestora; 3) limitarea sau exercitarea controlului asupra producției, livrărilor, investițiilor sau progresului tehnic al altor întreprinderi; 4) divizarea pieților sau a surselor de aprovizionare.

Fapta, urmărind astfel de scopuri, atrage aplicarea pedepsei privative de libertate de până la 4 ani sau/şi a amenzii în mărime de 75 mii de euro. Astfel, după asprime, tratamentul sancționator, stabilit de legislația franceză, este comparabil în mare parte cu cel stabilit de legislația americană. Însă, de această dată, nu mai sunt operante efectele atenuante pe care le poate produce apelarea la precedentul judiciar.

Articolul L420-2 al Codului comercial francez prevede răspunderea pentru abuzul de poziția dominantă pe piață sau pe un segment considerabil al acesteia. Presupunând aplicarea aceleiaşi pedepse ca şi pentru fapta precedentă, abuzul de poziția dominantă se poate concretiza în: renunțarea la vânzare; impunerea unor condiții discriminatorii la procurarea mărfii; sistarea relațiilor comerciale pe motiv că contragentul a refuzat să accepte condițiile economice nejustificate care i s-au impus etc. De menționat că textul legal nu conține definiția noțiunii „abuzul de poziția dominantă”, nici nu stabileşte criterii formale pentru a fi circumstanțiate limitele noțiunii respective (de exemplu, cota concretă din volumul unei piețe). Totuşi, aşa cum consemnează I.A. Klepițki, în practica judiciară franceză, la aprecierea cotei concrete din volumul unei piețe, care ar

atesta poziția dominantă a agentului economic, se iau în considerație: coraportul acestei cote față de cotele concurenților; locul de desfăşurare a activității agentului economic; caracterul operațiunilor economice desfăşurate de agentul economic etc[7].

Se pare că o asemenea abordare este pe deplin îndreptățită: stabilirea apriorică a cotei exacte din volumul unei piețe, revenind agentului economic care abuzează de poziția lui dominantă, nu este întotdeauna posibilă datorită mobilității limitelor unei anumite piețe.

Ca şi în SUA şi în Franța, în **România** incriminarea faptelor având similitudini cu infracțiunea de limitare a concurenței libere (art.246 C.pen. RM) se face în cadrul unei legi speciale cuprinzând dispoziții penale, nu în cadrul Codului penal. Este vorba de *Legea concurenței,* nr.21 din 10.04.1996[8].

Norma-cadru o reprezintă art.60 al acestei legi, stabilind pedeapsa de închisoare de la 6 luni la 4 ani cu sau fără amendă pentru participarea cu intenție frauduloasă şi în mod determinant a unei persoane fizice la conceperea, organizarea sau realizarea practicilor interzise de alin.(1) art.5 şi art.6 ale Legii concurenței şi care nu sunt exceptate conform prevederilor alin.(2) art.5 sau art.8 ale aceleiaşi legi. În acest fel, remarcăm că norma-cadru enunțată se referă la acele practici care au drept scop sau efect restrângerile aduse concurenței, prin limitarea sau anihilarea funcției sociale a acesteia.

Potrivit alin.(1) art.5 al Legii concurenței, sunt interzise orice înțelegeri exprese sau tacite între agenții economici ori asociațiile de agenți economici, orice decizii luate de asociațiile de agenți economici şi practici concertate, care au ca obiect sau au ca efect restrângerea, împiedicarea ori denaturarea concurenței pe piața românească sau pe o parte a acesteia, în special cele care urmăresc: a) fixarea concertată, în mod direct sau indirect, a prețurilor de vânzare ori de cumpărare, a tarifelor, a rabaturilor, a adaosurilor, precum şi a altor condiții comerciale; b) limitarea sau controlul producției, distribuției, dezvoltării tehnologice ori investițiilor; c) împărțirea piețelor de desfacere sau a surselor de aprovizionare, pe criteriu teritorial, după volumul de vânzări şi achiziții ori pe alte criterii etc.

Este lesne de observat că dispoziția incriminatoare în cauză este concepută după paradigma art.L420-1 al Codului comercial francez, dar şi a art.81 al Tratatului stabilind Comunitatea Europeană. Desigur, pot fi remarcate anumite afinități cu art.246 C.pen. RM (de exemplu, scopul diviziunii pieței, urmărit de cel care încheie un acord ilegal, este specificat expres printre caracteristicile infracțiunii prevăzute la art.246 C.pen. RM). Totuşi, după nivelul de elaborare şi precizia descrierii, cele două dispoziții incriminatoare nu pot fi comparate.

Prevederea de la alin.(1) art.5 al Legii concurenței câştigă şi datorită referirii sale, prin intermediul art.60 al aceluiaşi act legislativ, la excepțiile de neaplicare a răspunderii penale, condiționate de prezența unor circumstanțe de natură economică, excepții specificate la alin.(2) art.5 al Legii concurenței: a) efectele pozitive prevalează asupra celor negative sau sunt suficiente pentru a compensa restrângerea concurenței provocată de respectivele înțelegeri, decizii luate de asociațiile de agenți economici sau practici concertate; b) beneficiarilor sau consumatorilor li se asigură un avantaj corespunzător celui realizat de părțile la respectiva înțelegere, decizie luată de către o asociație de agenți economici sau practică concertată; c) eventualele restrângeri ale concurenței sunt indispensabile pentru obținerea avantajelor scontate, iar prin respectiva înțelegere, decizie luată de către o asociație de agenți economici sau practică concertată, părților nu li se impun restricții care nu sunt necesare pentru realizarea obiectivelor enumerate la lit.e) alin.(2) art.5 al Legii concurenței etc.

Aceste prevederi sunt cu mult mai evoluate şi au un caracter mult mai aplicativ decât formularea „în cazuri excepționale, acordurile (acțiunile coordonate) ale agenților economici... pot fi considerate legitime dacă agenții economici demonstrează că efectul economic al acțiunii lor va depăşi consecințele negative pentru piața de mărfuri respectivă" (alin.(4) art.7 al Legii Republicii Moldova cu privire la concurență). Considerăm că această prevedere lipsită de suficientă claritate ar trebui eliminată. În schimb, o prevedere de genul celei consemnate la alin.(2) art.5 al Legii concurenței (a României) ar trebui să completeze art.246 C.pen. RM. În acest mod, nu agentului economic, dar părții acuzării i-ar reveni sarcina prezentării probelor care ar demonstra dacă efectul economic al acțiunii agentului economic depăşeşte sau nu consecințele negative pentru piața de mărfuri respective.

Alte fapte anticoncurențiale (aşa cum sunt denumite de legiuitorul român) sunt prevăzute în art.6 al Legii concurenței. Este vorba de abuzul de poziția dominantă şi alte practici interzise. Şi de această dată concluzia este că reglementările române în materie sunt mai bine adaptate rigorilor unei economii de piață şi proceselor integrationiste. Armonizate cu prevederile legislației antimonopol comunitare, ele oferă o protecție mai eficace libertății concurenței.

În alt context, trebuie de menționat că statele care s-au format în urma destrămării Uniunii Sovietice sunt în plin proces de reformare a tuturor ramurilor legislației, inclusiv a legislației penale. În toate aceste țări îşi consolidează pozițiile economia de piața, ceea

ce nu poate să nu determine abordări similare față de reformarea legislației. Nu putem face abstracție „nici de şcoala de drept comună de care aparțin cei care au elaborat Codurile penale ale noilor state independente, nici de unitatea tradițiilor juridice care s-au cristalizat pe parcursul câtorva decenii de coexistență în cadrul aceluiaşi stat”.[9] Totodată, statele post-sovietice se află la etape deferite de promovare a reformelor structurale în domeniul dreptului penal. Urmare a acestei împrejurări o reprezintă specificitatea mai mult sau mai puțin pronunțată a Codurilor penale ale acestor țări.

În funcție de modul de construire a incriminărilor privitoare la monopolismul infracțional, legile penale ale statelor post-sovietice pot fi grupate în două categorii. Din prima categorie fac parte Codurile penale ale Republicii Moldova, Federației Ruse, Republicii Azerbaidjan, Republicii Tadjikistan, Republicii Kazahstan, Republicii Kârgâze şi Republicii Georgia. Normele penale vizând monopolismul infracțional, aparținând de sistemele legislative ale acestor țări, prezintă similitudini majore şi sunt create după exemplul art.265 „Acțiunile monopoliste şi limitarea concurenței” din Codul penal-model al CSI.[10] Cea de-a doua categorie este reprezentată de legile penale ale Republicii Belarus, Republicii Uzbekistan şi Ucrainei. Aceste legi penale au ca numitor comun faptul că normele penale privind monopolismul infracțional nu au fost construite după calapodul Codului penal-model al CSI, fiind de altă inspirație.

Toate țările nominalizate mai sus (cu excepția Georgiei) sunt membre ale Comunității Statelor Independente. La Adunarea Interparlamentară a CSI, aceste țări elaborează de comun acord acte normative care sunt recomandate spre adoptare statelor membre ale CSI. O asemenea activitate de creație normativă exercită o anumită influența asupra formării legislației acestor state.

Codul penal-model al CSI a fost adoptat la 17.02.1996. Articolul 265, consacrat faptei de acțiuni monopoliste şi restrângere a concurenței, este plasat în şirul faptelor contra ordinii de exercitare a activității de întreprinzător şi a altei activități economice din acest act normativ. Deci, comportă practic aceeaşi identitate generică ca şi art.246 „Limitarea concurenței libere” din Capitolul X „Infracțiuni economice” al Părții Speciale din Codul penal al Republicii Moldova.

Deşi prezintă mai multe similarități, art.246 C.pen. RM şi art.265 din Codul penal-model al CSI se caracterizează şi prin suficiente diferențe. Astfel, ca şi în art.246 C.pen. RM, în norma corespondentă din Codul penal-model al CSI se stabileşte răspunderea pentru limitarea concurenței libere prin încheierea unui acord ilegal care prevede divizarea pieței, limitarea accesului la piață, înlăturarea de pe piață a altor agenți economici, majorarea sau menținerea prețurilor unice. Însa, spre deosibire de art.246 C.pen. RM, art.265 al Codul penal-model al CSI incriminează şi menținerea sau majorarea prețurilor ridicate de monopol ori a prețurilor scăzute de monopol.

Între timp, conform Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, stabilirea unor prețuri monopoliste joase (dumping), precum şi stabilirea unor prețuri monopoliste ridicate (ca manifestări ale abuzului de situația dominată pe piața), sunt diferențiate de acordurile anticoncurență dintre agenții economici, îndreptate spre diviziunea pieței, limitarea accesului la piață al altor agenți economici, majorarea sau menținerea prețurilor unice. Această diferențiere este realizată şi în doctrina juridică: „Concepțiile dualiste definesc practicile monopoliste nu prin note distinctive comune, ci prin enumerarea celor doi poli componenți: pe de o parte, înțelegerile condamnabile intervenite între agenții economici, iar, pe de altă parte, abuzul acestora sau al unuia dintre ei pe piața relevantă”.[11]

Faptul că, de exemplu, stabilirea unor prețuri monopoliste joase (dumping) are un grad prejudiciabil comparabil cu cel al înțelegerilor condamnabile intervenite între agenții economici îl denotă prevederea de la alin.(5) art.5 al Legii Republicii Moldova privind măsurile antidumping, compensatorii şi de salvgardare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.02.2000: „În baza tuturor probelor prezentate în legătură cu alin.(1), se va demonstra că importurile de dumping cauzează prejudicii în sensul prezentei legi. Aceasta înseamnă, în special, o demonstrare a faptului că volumul importului şi/sau nivelurile de prețuri, determinate conform alin.(2), au un impact negativ asupra ramurii industriei naționale, precum acesta este evaluat la alin.(4), şi că proporțiile acestui impact permit clasificarea lui drept prejudiciu grav (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”.[12] Această determinantă este suficientă pentru a atribui relevanță penală faptei de stabilire a unor prețuri monopoliste joase (dumping) (ca şi faptei de stabilire a unor prețuri monopoliste ridicate, întrucât fapta infracțională „este periculoasă pentru valorile sociale şi tocmai acest caracter socialmente periculos justifică prevederea în legea penală şi deci incriminarea ca infracțiune a unei asemenea fapte”).[13]

În concluzie, în art.246 C.pen. RM trebuie incriminată atât faptă de stabilire a unor prețuri monopoliste joase (dumping), cât şi fapta de stabilire a unor prețuri monopoliste ridicate.

Codul penal al Federației Ruse a fost adoptat de către Duma de Stat la 24.05.1996 şi aprobat de către

Consiliul Federației la 5.06.1996.[14] Articolul 178 „Neadmiterea, limitarea sau înlăturarea concurenței" este plasat în Capitolul 22 „Infracțiuni în sfera activității economice" al acestui act legislativ. Conform normei date, se stabilește răspunderea pentru activitățile având ca scop: 1) stabilirea unor prețuri monopoliste ridicate; 2) stabilirea unor prețuri monopoliste joase; 3) menținerea unor prețuri monopoliste ridicate; 4) menținerea unor prețuri monopoliste joase; 5) diviziunea pieței; 6) limitarea accesului la piață; 7) înlăturarea de pe piață a altor agenți economici; 8) stabilirea prețurilor unice; 9) menținerea prețurilor unice.

Astfel, se reproduce practic dispoziția art.265 din Codul penal-model al CSI. Totuşi, spre deosebire de fapta incriminată la art.265 din Codul penal-model al CSI (şi spre deosebire de infracțiunea prevăzută la art.246 C.pen. RM), faptă incriminată la art.178 C.pen. FR presupune cauzarea unor daune în proporții mari (adică daune care să depăşească suma de 1 mln. de ruble, conform notei la art.178 C.pen. FR). În opoziție, în conjunctura legii penale autohtone, urmarea prejudiciabilă a infracțiunii corespunzătoare constă în obținerea unui profit în proporții deosebit de mari sau în cauzarea daunelor în proporții deosebit de mari unei terțe persoane.

Ca şi în cazul art.246 C.pen. RM, cel mai mare dezavantaj al art.178 C.pen. FR constă în aceea că formele scopului faptei incriminate au fost selectate accidental din multitudinea de forme ale scopului activității monopoliste şi activității autorităților administrației publice de limitare a concurenței. În art.5,6,10 şi 11 din Legea Federației Ruse cu privire la protecția concurenței, din 2006,[15] sunt enumerate aproximativ 30 de asemenea forme (pentru comparație, în Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței numărul acestor forme este de aproximativ 40). De ce atunci în legea penală a Federației Ruse sunt specificate doar nouă din aceste forme? Şi, mai ales, de ce anume aceste nouă? Să fie oare mai periclitante, pentru ordinea de drept, stabilirea (menținerea) unor prețuri monopoliste joase sau stabilirea (menținerea) unor prețuri monopoliste ridicate în raport cu:

– impunerea contragentului la condiții intenționat nefavorabile lui sau la condiții care nu fac obiectul contractului;

– constrângerea contragentului de a încheia contract doar cu condiția de a procura (a vinde) alte mărfuri sau cu condiția de a renunța la procurarea de mărfuri de la alți agenți economici, sau de a vinde mărfuri către alți agenți economici sau consumatori;

– aplicarea față de contragent a unor măsuri discriminatorii care l-ar plasa într-o situație nefavorabilă în raport cu alți agenți economici;

– stabilirea unor restricții la prețurile de revânzare a mărfurilor;

– alte modalități ale activității monopoliste sau ale activității administrației publice de limitare a concurenței, prevăzute de Legea Federației Ruse cu privire la protecția concurenței?

În mod vădit, răspunsul la aceste întrebări este unul negativ. De aceea, nu este necesară concretizarea privind formele sub care se prezintă scopul infracțiunii de neadmitere, limitare sau înlăturare a concurenței (art.178 C.pen. FR). Aşa cum nu este necesară nici specificarea acestor forme în dispoziția art.246 C.pen. RM. Oricare faptă de neadmitere, limitare sau înlăturare a concurenței (oricare faptă de limitare a concurenței libere), indiferent de modalitatea pe care o adoptă, trebuie să intre în vizorul legii penale. Bineînțeles, dacă este săvârşită în condiții care îi imprimă relevanță penală: producerea de daune în proporții mari – în cazul legii penale a Federației Ruse; obținerea unui profit în proporții deosebit de mari sau cauzarea de daune în proporții deosebit de mari unei terțe persoane – în cazul legii penale a Republicii Moldova.

În alt context, în **Codul penal al Republicii Kazahstan**, adoptat la 16.07.1997[16], răspunderea pentru acțiunile monopoliste şi limitarea concurenței este stabilită în art.196. Acest articol este plasat în Capitolul şapte al Părții Speciale, având titulatura „Infracțiuni în sfera activității economice".

În comparație cu art.246 C.pen. RM, art.196 C.pen. RK prezintă următoarele deosebiri:

1) prevede răspunderea şi pentru stabilirea sau menținerea prețurilor monopoliste ridicate ori a prețurilor monopoliste joase;

2) producerea daunelor în proporții mari este obligatorie pentru calificarea infracțiunii corespunzătoare;

3) nominalizează victimele infracțiunii: cetățeanul, organizația sau statul;

4) include alineatele (2) şi (3) în care se consemnează următoarele circumstanțe agravante:

– repetarea infracțiunii;

– săvârşirea infracțiunii de un grup de persoane în baza unei înțelegeri prealabile ori de un grup organizat;

– folosirea situației de serviciu;

– aplicarea violenței sau amenințarea cu violența, distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine ori amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine, dacă lipsesc semnele şantajului.

În acest fel, se poate observa că, în condițiile legii penale kazahe, potențialul diferențierii răspunderii penale este considerabil mai mare decât în cazul legii penale autohtone. În raport cu infracțiunea prevăzută

la art.246 C.pen. RM, vor putea fi luate în consideraţie doar ca circumstanţe agravante influenţând asupra gradării pedepsei:

– provocarea prin infracţiune a unor urmări grave (lit.b) alin.(1) art.77 C.pen. RM);

– săvârşirea infracţiunii prin orice formă de participaţie (lit.c) alin.(1) art.77 C.pen. RM);

– săvârşirea infracţiunii cu folosirea încrederii acordate (lit.n) alin.(1) art.77 C.pen. RM).

În altă ordine de idei, **Codul penal al Republicii Tadjikistan** a fost adoptat la 21.05.1998.[17] Din Capitolul 26 al acestui act legislativ, intitulat „Infracţiuni în sfera activităţii economice", face parte art.237 „Acţiuni monopoliste şi concurenţa limitată". Oarecum disonant faţă de modelele legislative examinate până acum se prezintă sintagma „concurenţa limitată" din denumirea art.237 C.pen. RT. Astfel, se pune accentul pe rezultatul infracţional, nu pe factorul infracţional (care în Codul penal al Federaţiei Ruse şi în cel al Republicii Kazahstan e desemnat prin formula „limitarea concurenţei").

Cu toate acestea, conţinutul juridic al infracţiunii prevăzute la art.237 C.pen. RT comportă mai multe similitudini decât deosebiri, în comparaţie cu conţinutul juridic al faptelor corespondente din legile penale rusă şi kazahă. Astfel, în conformitate cu art.237 C.pen. RT, se prevede răspunderea pentru acţiunile monopoliste, săvârşite pe calea stabilirii unor preţuri monopoliste ridicate sau a unor preţuri monopoliste joase, precum şi pentru limitarea concurenţei pe calea limitării accesului la piaţă, înlăturării de pe piaţă a altor agenţi economici, stabilirii sau menţinerii preţurilor unice.

La alin.(2) şi (3) art.237 C.pen. RT sunt prevăzute următoarele circumstanţe agravante ale acţiunilor monopoliste şi ale concurenţei limitate:

– repetarea infracţiunii;

– săvârşirea infracţiunii de către un grup de persoane în baza înţelegerii prealabile;

– aplicarea violenţei sau ameninţarea cu aplicarea violenţei;

– distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine sau ameninţarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor străine, lipsind semnele şantajului;

– folosirea situaţiei de serviciu;

– săvârşirea infracţiunii de un grup organizat.

Cu alte cuvinte, circumstanţele agravante sunt descrise exact ca în legea penală kazahă. Însă, repartizarea acestora în alineatele normei penale diferă. Astfel, de exemplu, conform poziţiei legiuitorului kazah, circumstanţele agravante „repetarea infracţiunii" şi „săvârşirea infracţiunii de un grup organizat", precum şi „folosirea situaţiei de serviciu" au acelaşi grad prejudiciabil, fiind specificate în acelaşi alineat – alin.(2) art.196 C.pen. RK. În contrast, legiuitorul tadjik a decis că circumstanţa agravantă „repetarea infracţiunii" are un grad prejudiciabil comparativ mai redus decât agravantele „săvârşirea infracţiunii de un grup organizat" şi „folosirea situaţiei de serviciu", repartizându-le la alineate diferite ale art.237 C.pen. RT. Această diferenţă de poziţii este firească, dacă vom lua în consideraţie specificul politicii penale în fiecare din cele două ţări.

Codul penal al Armeniei a fost adoptat la 18.04.2003.[18] Articolul 195 „Practica anticoncurenţială ilegală" este inclus în Capitolul 22 „Infracţiuni împotriva activităţii economice" din acest act legislativ.

În conformitate cu art.195 C.pen. A, se stabileşte răspunderea penală pentru majorarea, reducerea sau menţinerea artificială a preţurilor monopoliste ilegale ori pentru limitarea concurenţei pe calea unui acord prealabil sau a unor înţelegeri concertate, îndreptate spre divizarea pieţei după criterii teritoriale, împiedicarea accesului la piaţă al altor agenţi economici, înlăturarea de pe piaţă a altor agenţi economici, stabilirea sau menţinerea unor preţuri discriminatorii.

Astfel, în locul formulei „stabilirea sau menţinerea preţurilor monopoliste ridicate ori a preţurilor monopoliste joase" (utilizate în legile penale examinate anterior), legiuitorul armean preferă o locuţiune având o arie de incidenţă mai vastă – „majorarea, reducerea sau menţinerea artificială a preţurilor monopoliste ilegale".

Spre deosebire de art.246 C.pen. RM (în care este folosită sintagma „acord ilegal"), în art.195 C.pen. A se utilizează expresia „acord prealabil sau înţelegere concertată". În acest plan, reglementarea privind practica anticoncurenţială ilegală din Codul penal al Armeniei are o sferă de acoperire mai mare decât reglementarea corespondentă din legislaţia penală autohtonă. Aceasta deoarece „practicile concertate exclud prin ipoteză acordul propriu-zis ca fundament al comportamentului analog pe piaţa relevantă".[19]

La alin.(2) art.195 C.pen. A se prevăd circumstanţele agravante ale infracţiunii de practică anticoncurenţială ilegală. Spre deosebire de modelele legislative analizate *supra*, incriminarea din legea penală armeană nu conţine agravantele „repetarea infracţiunii" şi „săvârşirea infracţiunii de un grup de persoane în baza înţelegerii prealabile".

În altă privinţă, art.228 „Constrângerea la acţiunile anticoncurenţiale concertate" din **Codul penal al Ucrainei**, adoptat la 05.04.2001[20], nu are drept calapod art.265 din Codul penal-model al CSI (spre deosebire de legile penale examinate anterior). Articolul 228 C.pen. U este plasat în Titlul VII „Infracţiuni în sfera activităţii economice" al Părţii Speciale.

Astfel, potrivit art.228 C.pen. U, se stabileşte răspunderea pentru constrângerea la acțiunile anticoncurențiale concertate, interzise de Legea Ucrainei cu privire la protecția concurenței economice, săvârşite prin aplicarea violenței sau cu cauzarea unui prejudiciu patrimonial, ori prin amenințarea cu aplicarea violenței sau cu cauzarea unui prejudiciu patrimonial.

În conformitate cu prevederile Legii Ucrainei cu privire la protecția concurenței economice din 11.01.2001[21], prin „acțiuni anticoncurențiale concertate" se are în vedere: acordul comun privind majorarea sau menținerea artificială a prețurilor sau tarifelor monopoliste; repartizarea pieţelor de valorificare a mărfurilor şi serviciilor; limitarea artificială a potențialului concurențial al altor participanți la relațiile de piață etc.

Considerăm că maniera de descriere a conținutului juridic al monopolismului infracțional, adoptată de legiuitorul ucrainean, este preferabilă în comparație cu toate celelalte modele de elevație legislativă analizate până acum. Or, în locul unui derapaj spre cazuistică şi al unei selecții accidentale a formelor scopului activității monopoliste şi activității autorităților administrației publice de limitare a concurenței (forme presupunând relevanță penală), s-a ales să se facă trimitere la prevederile Legii Ucrainei cu privire la protecția concurenței economice. Astfel, s-au respectat principiile consecvenței şi echilibrului între reglementările concurente. Mergându-se pe ideea că toate actele normative sunt elemente ale sistemului normativ, s-a respectat regula că terminologia utilizată este constantă şi uniformă atât în actul elaborat, cât şi în toate celelalte acte normative. În mod regretabil, în cazul art.246 C.pen. RM, aceste principii şi reguli nu se respectă. În genere, analizând corelația dintre normele extrapenale de referință şi normele penale din Capitolul X „Infracțiuni economice" al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova, ajungem la concluzia că există o ruptură de ordin conceptual între cele două categorii de norme. Ceea ce nu poate să nu se repercuteze nefast asupra eficienței aplicării legii penale autohtone.[22]

Conform alin.(2) art.228 C.pen. U., răspunderea pentru constrângerea la acțiunile anticoncurențiale concertate se agravează, dacă acestea sunt săvârşite de un grup organizat sau de o persoană anterior condamnată pentru o infracțiune similară.

Cât priveşte ultima agravantă, aceasta nu poate constitui un exemplu demn de recepționare. Or, conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale", nr.17 din 19.06.2000[23], instanțele judecătoreşti sunt atenționate că astfel de agravantă ca „săvârşirea infracțiunii de către o persoană condamnată anterior pentru aceeaşi infracțiune" contravine art.4 din Protocolul nr.7 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale, urmând a fi luată în considerație doar la individualizarea pedepsei şi la stabilirea regimului coloniei de executare a pedepsei privative de libertate.

(Va urma)

Note:

[1] Sherman Antitrust Act // www.law.cornell.edu/uscode/html/uscode15

[2] Clyton Antitrust Act // www.law.cornell.edu/uscode/html/uscode15

[3] *A se vedea:* L.Miculeț. *Reglementarea juridică a răspunderii pentru infracțiunile economice şi corupție în SUA şi Republica Moldova: studiu comparat*. – Chişinău: Tipografia Centrală, 2005, p.148.

[4] Robinson-Patman Anti-Price Discrimination Act // www.law.cornell.edu/uscode/html/uscode15

[5] Ordonnance nr.86-1243 du 1 décembre 1986 relative a la liberté des prix et de la concurrence // www.legifrance.gouv.fr

[6] Code de commerce // www.legifrance.gouv.fr

[7] *A se vedea:* И.А. Клепицкий. *Система хозяйственных преступлений.* – Москва: Статут, 2005, p.383-384.

[8] Monitorul Oficial al României, 1996, nr.88.

[9] Б.В. Волженкин. *Новый Уголовный кодекс Республики Казахстан* // Правоведение, 1996, nr.1, p.142-151.

[10] *Модельный Уголовный кодекс для государств – участников СНГ* // Правоведение, 1996, nr.1, p.92-141.

[11] J.Azema. *Le droit français de la concurrence.* – Paris, 1989, p.299.

[12] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.5-7.

[13] C.Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală.* – Bucureşti: ALL, 1997, p.149-150.

[14] Уголовный кодекс Российской Федерации // Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, №25.

[15] Федеральный закон о защите конкуренции от 8 июля 2006 г. // Российская газета, 27 июля 2006 г., №4128.

[16] Уголовный кодекс Республики Казахстан / Под ред. И.И. Рогова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

[17] Уголовный кодекс Республики Таджикистан / Под ред. А.В. Федорова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

[18] Уголовный кодекс Республики Армения // www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus

[19] O.Căpățină. *Dreptul concurenței comerciale. Concurența patologică. Monopolismul.* – Bucureşti: Lumina LEX, 1993, p.46.

[20] Уголовный кодекс Украины / Под ред. В.Я. Тация и В.В. Сташиса. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

[21] Закон України про захист економічної конкуренції від 11.01.2001 // Відомості Верховної Ради, 2001, №12.

[22] *A se vedea:* S.Timofei. *Reglementarea răspunderii penale pentru monopolismul infracțional în țările din spațiul CSI //* Revista ştiințifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Ştiințe sociale", 2007, nr.3, p.196-200.

[23] Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974 - iulie 2002). - Chişinău, 2002, p.18-20.

FOLOSIREA FRAUDULOASĂ A DOCUMENTELOR – MODALITATE NORMATIVĂ ALTERNATIVĂ PRIN CARE SE POATE MANIFESTA INFRACȚIUNEA DE CONTRABANDĂ

***Rostislav SOBIEȚKI**, **Vitalie SPATARI**,*
doctoranzi

Recenzent: ***Viorel BERLIBA**, doctor în drept, conferenţiar universitar*
(Academia „Ştefan cel Mare" a MAI RM)

SUMMARY

Having in view, essentially, the same injurious degree of a fact, the criminal liability finds itself a different place depending on the method of the factual action, unsupported solution from the logical point of view, but permitted by applicable legislature. This idea is confirmed by some examples of local judicial practice. Thus, the criminal case of RII, was initially classified according to art.248 par.(1) Criminal Code of Republic of Moldova, without having to layout a survey on whether the goods that crossed the customs border represented or not cultural values.

Combaterea contrabandei constituie o direcție prioritară a statului,[1] în special în perioada procesului de europenizare şi globalizare a relațiilor sociale. În acest sens, un element esențial care anticipează eficacitatea luptei cu infracționalitatea în ansamblu, iar în, special, cu contrabanda, este perfecționarea cadrului normativ în vigoare care să corespundă standardelor naționale şi internaționale şi să ofere soluții clare în vederea contracarării fenomenului infracțional.

Având la bază tiparul normativ adoptat prin art.248 alin.(1) C.pen., identificăm latura obiectivă a infracțiunii prin următoarele semne obligatorii: elementul material în forma *trecerii peste frontiera vamală a Republicii Moldova a mărfurilor, obiectelor şi a altor valori*, modalitatea de comitere a infracțiunii (metoda)[2] – manifestată în mod alternativ prin *eludarea controlului vamal*; *tăinuirea de controlul vamal, prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop*; *folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală*; *nedeclararea*; *declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei*; locul comiterii infracțiunii – *frontiera vamală a Republicii Moldova*,[3] coroborate cu anumite condiții (proporția mare a bunurilor trecute peste frontiera vamală)[4] şi, uneori, mijloace (documentele, mijloacele de identificare vamală etc.) de comitere a infracțiunii.

În ipoteza unor elemente de cercetare ştiințifică am acoperit segmentul problematic vizând posibilitatea de identificare a contrabandei în modalitatea folosirii frauduloase a documentelor. Forma determinată oferă infracțiunii un caracter comisiv deplin, reieşind atât din manifestarea obiectivă a realizării elementului material, cât şi a modalității de comitere a infracțiunii.

Potrivit art.187 alin.(1)-(2) C.vam., *persoanele care trec mărfuri şi mijloace de transport peste frontiera vamală sau care desfăşoară activități aflate sub supraveghere vamală sunt obligate să prezinte organului vamal documentele şi informațiile necesare efectuării controlului vamal. Lista documentelor şi informațiilor, procedura lor de prezentare sunt stabilite de Serviciul Vamal*.[5]

Din această perspectivă, modalitatea normativă pune accentul pe anumite mijloace de comitere a contrabandei: documentele.[6]

Codul vamal al Republicii Moldova, prin conținutul art.224 C.vam., oferă o interpretare extensivă *fără efect* normei prevăzute la art.248 C.pen., invocând distincția între folosirea frauduloasă a documentelor vamale şi folosirea frauduloasă a altor documente[7] – ca modalități de manifestare a infracțiunii de contrabandă penală. În acest sens, am anunțat că este o interpretare legală lipsită de efect, deoarece Codul penal indică la folosirea frauduloasă a documentelor, având în vedere toate documentele care oferă posibilitatea trecerii bunurilor peste frontiera vamală a Republicii Moldova (mijloacele vamale de fixare a informației, precum şi alte documente care se referă la tipul, calitatea, caracteristicile bunurilor trecute peste frontiera vamală).[8]

Prin *documente*, în sensul art.248 C.pen., trebuie de înțeles, în opinia autorului X.Ulianovschi, documentele vamale sau alte documente de trecere a frontierei, care însoțesc bunurile trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova, de exemplu: declarația vamală; alte documente necesare efectuării controlului vamal, a căror listă este stabilită de Serviciul Vamal; certificatele referitor la operațiunile şi conturile persoanelor care trec bunuri peste frontiera vamală a Republicii Moldova, ale brokerilor vamali sau ale altor persoane care desfăşoară activități aflate sub supraveghere vamală etc.[9]

Operând cu opinia lansată de către autorii ruşi A.Naumov, I.Kozacenko, Z.Neznamova, G.Novosiolov, atribuim la calitatea documentelor:

– documentele false;

– documentele nule;

– documentele obținute pe cale ilegală;

– documentele care se referă la alte bunuri decât cele care sunt în realitate însoțite de asemenea documente.[10]

În acest sens, se indică corect asupra unor documente false ori documente întocmite corespunzător (veridice), dar folosite în mod ilegal.[11] Spre exemplu, cel din urmă caz poate fi relevat prin prisma următorului fapt: trecerea peste frontiera vamală şi prezentarea unui document care reflectă că *bunurile transportate nu sunt supuse regimului vamal*.[12]

Falsul prezumă ceva care este contrar adevărului; mincinos, neîntemeiat; care are numai aparența adevărului, autenticității. În calitate de infracțiune falsul presupune o alterare a adevărului într-un act scris, prin adaosuri ori ştersături făcute cu rea-credință, prin imitarea semnăturii, denaturarea conținutului, substituire de persoane etc.[13] Falsul poate reieşi atât din forma documentului, cât şi din conținutul acesteia. O categorie a documentelor false sunt numite documente care conțin informații neautentice – actele care sunt întocmite pe formulare autentice, cu rechizite necesare, dar care conțin informații neautentice; adică, este vorba de acte valabile după formă, însă false după conținut.

Nul este acel act juridic, care nu are valoare legală, considerat ca inexistent.[14] La categoria celor nule sunt atribuite şi documentele care nu conțin ştampile, semnături, precum şi documentele cu termen expirat.

Se consideră ***dobândite pe cale ilegală*** acele acte care au fost dobândite prin violență psihică ori fizică, înşelăciune etc.

Documente care se atribuie la alte mărfuri şi mijloace de transport sunt documentele originale, veridice, dar care nu se referă la bunurile trecute peste frontiera vamală, ci la alte bunuri.

Un exemplu elocvent în acest din urmă caz ar fi situația comiterii de către MP a unei infracțiuni de contrabandă în anul 2007. Astfel, *în octombrie 2006, M.P. a procurat din Germania autovehiculul de model Mercedes Benz 200E (anul fabricării 2000) şi, înregistrându-l pe numele fiului său M.N., având numerele de înmatriculare tranzit HH-376S, cartea internațională pentru circulație şi certificatul de înmatriculare, a pornit spre Republica Moldova. În aceeaşi perioadă de timp, după ce a trecut frontiera prin postul vamal român cu actele veridice, în zona liberă dintre frontiera Republicii Moldova şi cea a României a înlocuit numerele de înmatriculare tranzit eliberate de autoritățile germane cu cele moldoveneşti KNS400 şi a instalat pe parbrizul unității de transport ecusonul reviziei tehnice pe care le avea din timp pregătite. Trecând postul vamal, a prezentat certificatul de înmatriculare pe autovehiculul de model Mercedes Benz 250D, deşi real a trecut cu automobilul de model Mercedes Benz 200E, valoarea acestuia fiind estimată la 18900 lei*.

În speța invocată actele nu cad sub incidența unui document fals ori a unui document nul, ci este un document care se referă la alt mijloc de transport. În viziunea noastră, utilizarea în dispoziția art.248 alin.(1) C.pen. a sintagmei *folosirea frauduloasă a documentelor* este pe deplin justificată. Or, în acest caz, concurența dintre contrabanda manifestată prin *trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a mărfurilor, obiectelor şi altor valori în proporții mari săvârşită cu folosirea frauduloasă a documentelor* (art.248 alin.(1) C.pen.) şi *folosirea documentelor oficiale false, care acordă drepturi sau eliberează de obligații* (modalitate normativă alternativă prin care se manifestă infracțiunea prevăzută la art.361 C.pen. – confecționarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor oficiale, a imprimatelor, ştampilelor sau sigiliilor false) nu este deplină,[15] având incidență aplicativă doar în ipoteza unor documente false. În cazul folosirii unor documente false, normele juridico-penale concurează de la parte spre întreg, infracțiunea de contrabandă având rolul de normă-întreg, iar infracțiunea prevăzută la art.361 C.pen. – în una dintre modalitățile incidente – având calitatea de normă-parte.[16] Susținând concluzia înaintată de către autorul L.Gauhman, potrivit căreia *infracțiunea, a cărei metodă de comitere constituie o infracțiune de sine stătătoare, este încadrată doar în limitele normei care mai deplin conține semnele laturii obiective*, indicăm asupra faptului că invocarea suplimentară a normei, care prezumă răspunderea penală pentru însăşi metoda de săvârşire a infracțiunii nu este necesară (art.361 C.pen., în unele cazuri, prevede doar metoda de manifestare a infracțiunii de contrabandă).

Aceasta constituie o varietate a concurenței dintre o parte și întreg.[17] Potrivit dispozițiilor normative (art.118 C.pen.), încadrarea juridică a infracțiunilor în cazul concurenței dintre o parte și un întreg se efectuează în baza normei care cuprinde în întregime toate semnele faptei prejudiciabile săvârșite.[18]

Folosirea frauduloasă a documentelor presupune utilizarea lor în calitate de mijloace de săvârșire a contrabandei,[19] adică prezentarea acestora controlului vamal în calitate de temeiuri ori condiții pentru trecerea bunurilor peste frontiera vamală a Republicii Moldova.[20] Dacă a avut loc nu doar folosirea frauduloasă a documentelor false pentru trecerea peste frontiera vamală a mărfurilor, obiectelor și altor valori în proporții mari, ci și falsificarea propriu-zisă a acestora, faptele urmează a fi încadrate prin concurs de infracțiuni: infracțiunea de *contrabandă* (art.248 alin.(1) C.pen. sau art.248 alin. (5) C.pen.) și infracțiunea de *confecționare, deținere, vânzare sau folosire a documentelor oficiale, a imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor false* (art.361 C.pen.) ori cea de *fals în acte publice* (art.332 C.pen.), în dependență de faptul dacă subiectul activ al celor din urmă infracțiuni este o persoană fizică responsabilă, care a atins vârsta de 16 ani (subiect general) ori o persoană cu funcție de răspundere (subiect special).

Un moment esențial care merită a fi luat în vedere de către legiuitor în viitorul demers de modificare a legii penale este faptul că modalitatea normativă analizată – *trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a bunurilor prin metoda folosirii frauduloase a documentelor* nu este prevăzută la art.248 alin.(4) C.pen., având cadru aplicativ doar în contextul infracțiunii de contrabandă prevăzute la art.248 alin.(1)-(3) C.pen. ori în cazul individualizării răspunderii penale anume a acestor infracțiuni potrivit art.248 alin.(5) C.pen. Am accentuat de mai multe ori și insistăm asupra punctului nostru de vedere precum că reducerea limitelor de conținut normativ în contextul dispoziției art.248 alin.(4) C.pen. comparativ cu varianta-tip a infracțiunii, în special referitor la modalitățile normative ce pot cădea sub incidență penală, dictează posibilități de evitare a normativului penal sub acest aspect. Valoarea culturală, neputând fi evaluată în bani, poate lua uneori o altă formă, poate fi încadrată în baza altui conținut normativ, cu mult mai eficient pentru infractor, avându-se în vedere modalitatea faptică de realizare a elementului material. Astfel, în cazul în care are loc trecerea peste frontiera vamală a valorilor culturale, care nu pot fi evaluate în bani, prin folosirea frauduloasă a documentelor, suntem în prezența nu a unei contrabande cu valori culturale, ci a unui uz de fals, prevăzut de art.361 C.pen., care prevede în formă-tipică pedeapsa cu amendă în mărime de până la 300 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 150 la 200 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.

Avându-se, în esență, în vedere același grad prejudiciabil al faptei, răspunderea penală își găsește un alt loc în dependență de modalitatea de acțiune faptică, soluție neacceptată din punct de vedere logic, dar admisă de legislația în vigoare.

Ideea aceasta este confirmată și de anumite exemple din practică judiciară autohtonă. Astfel, cauza penală nr.2006180151 în privința lui R.I.I., a fost din start încadrată potrivit art.248 alin.(1) C.pen., fără a fi necesară dispunerea unei expertize referitor la faptul dacă bunurile trecute peste frontiera vamală reprezentau sau nu valori culturale. Această soluție reiese din redarea normativă a unor posibilități de încadrare limitată în ceea ce vizează patrimoniul cultural național. În opinia noastră, este necesară extinderea conținutului infracțiunii la întreg procesul de export ilegal, neavându-se în vedere modalitatea normativă de realizare a elementului material al infracțiunii.

În practica judiciară apar anumite dificultăți la delimitarea infracțiunilor de contrabandă de cea de eschivare de la achitarea plăților vamale.[21] După cum consemnează autorii ruși V.D. Laricev, N.S. Ghilimutdinova, aceste două infracțiuni constituie elemente componente ale blocului de infracțiuni în sfera economiei externe. Ele (infracțiunile), menționează autorii citați, posedă anumite particularități specifice pentru domeniul economiei externe și, în același rând, sunt descrise prin anumite semne comune din punctul de vedere al laturii obiective.[22] În contextul analizat se impune indicarea asupra delimitării infracțiunii de contrabandă în modalitatea *folosirii frauduloase a documentelor* de eschivarea de la achitarea plăților vamale (art.249 C.pen.), care, neprecizând expres această formă de realizare a infracțiunii, o prezumă ca posibilă din punct de vedere obiectiv. Deși și într-un caz (contrabanda) și în cel de-al doilea caz (eschivarea de la achitarea plăților vamale) poate fi prezentat același document, care este fals, totuși distincția o rezumăm la următoarea concluzie: în cazul în care indicii denaturați materializați prin documentul prezentat controlului vamal oferă temeiuri și creează condiții necesare pentru trecerea bunurilor peste frontiera vamală a Republicii Moldova, altfel această trecere neputând avea loc, invocăm prezența contrabandei în forma folosirii frauduloase a documentelor; dacă documentul fals indică asupra unor caracteristici ale bunului, fapt care permite și într-un caz (cazul când documentul este veridic) și în cel de-al doilea caz (când documentul este fals) trecerea bunului peste frontieră, doar că se micșorează

cotele plăților vamale – este vorba despre o eschivare a plăților vamale – infracțiune aflată în afara limitelor contrabandei şi între care nu poate fi stabilit un concurs ideal de infracțiuni.[23]

În concluzie, după regulile unor tehnici legislative în materie penală, fapta pentru a fi încadrată cât se poate de corect, impune o previziune normativă cât mai clară, fiind redusă în precizarea multor semne de ordin obiectiv. Practica judiciară denotă un cumul de modalități faptice care oferă posibilitatea evitării cadrului normativ penal. Sistematizarea în continuare a acestora din urmă va oferi multe soluții legislative capabile a găsi calea adecvată de modificare a legislației penale şi sub acest aspect.

Note:

[1] *A se vedea:* Ю.Г. Кисловский. *Контрабанда. История и современность.* – Москва: ИПО «Автор», 1996, p.4.

[2] *A se vedea:* А.В. Наумов. *Российское уголовное право. Курс лекций.* Том 2. Особенная часть (главы I-X), 4-е издание, переработанное и дополненное. – Москва: Волтерс Клувер, 2008, p.441.

[3] *A se vedea:* A.Barbăneagră, Gh.Alecu, V.Berliba, V.Budeci, T.Carpov, V.Cuşnir, R.Cojocaru, A.Mariț, T.Popovici, Gh.Ulianovschi, X.Ulianovschi, N.Ursu, V.Volcinschi. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu.* – Chişinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2009, p.538. S.Brânza, X.Ulianovschi, V.Stati, I.Țurcanu, V.Grosu. *Drept penal. Partea Specială*. Vol.II. Ediția a II-a. – Chişinău: Cartier juridic, 2005, p.472. *Teoria cu privire la cauzele penale şi contravențiile administrative;* M.Mutu. *Deosebirea contrabandei de eschivarea de la achitarea plăților vamale* // Revista Națională de Drept, 2003, nr.12, p.26.

[4] *A se vedea: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации,* 2-е издание, переработанное и дополненное. / Под редакцией В.М.Лебедева. – Москва: Норма, 2004, p.459.

[5] Codul vamal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1149-XIV din 20 iulie 2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.160-162/1201, art.224.

[6] *A se vedea:* A.Barbăneagră, Gh.Alecu, V.Berliba. *Op. cit.*, p.539.

[7] Codul vamal al Republicii Moldova, art.187 alin.(1)-(2).

[8] *A se vedea: Уголовное право. Общая и Особенная части.* 2-е издание, переработанное и дополненное. – Москва: Норма, 2007 г., p.507.

[9] *A se vedea:* S.Brânza, X.Ulianovschi, V.Stati. *Op. cit.*, p.474; Codul vamal al Republicii Moldova, art.187 alin.(3) – *pentru efectuarea controlului vamal, organul vamal este în drept, în condițiile legii, să primească de la bănci şi de la alte instituții financiare informații şi certificate referitor la operațiunile şi conturile persoanelor care trec mărfuri şi mijloace de transport peste frontiera vamală, ale brokerilor vamali şi ale altor persoane care desfăşoară activități aflate sub supraveghere vamală*.

[10] *A se vedea:* А.В. Наумов. *Op. cit.*, p.444. *Уголовное право. Особенная часть:* Учебник для вузов / Ответственные редакторы И.Я.Козаченко, З.А.Незнамова, Г.П.Новоселов. – Москва: Инфра·М-Норма, 1997, p.316.

[11] *A se vedea: Советское уголовное право. Особенная часть* / Под редакцией П.И. Гришаева, Б.В. Здравомыслова. – Москва: Юридическая литература, 1988, p.87.

[12] *A se vedea: Советское уголовное право. Особенная часть* / Под редакцией В.Д. Меншагина, Н.Д. Дурманова, Г.А. Кригера. – Москва: Издательство Московского Университета, 1971, p.97.

[13] DEX - Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Ediția a II-a. – Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1998, p.365.

[14] *Ibidem,* p.702.

[15] *A se vedea:* В.Н. Кудрявцев. *Теоретические основы квалификации преступлений.* – Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1963, p.260-261.

[16] *A se vedea:* Б.А. Куринов. *Научные основы квалификации преступлений.* – Москва: Издательство Московского университета, 1984, p.176; В.Н. Кудрявцев. *Op. cit.*, p.262.

[17] *A se vedea:* Л.Д. Гаухман. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. 2-е издание. – Москва: АО «Центр ЮрИнфоР», 2003, p.299-300.

[18] Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.985-XV din 18 aprilie 2002 cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74/195, art.118.

[19] *A se vedea:* S.Brânza, X.Ulianovschi, V.Stati. *Op. cit.*, p.473.

[20] *A se vedea:* И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселов. *Op. cit.*, p.316.

[21] *A se vedea:* В.Д. Ларичев, Н.С. Гильмутдинова. *Таможенные преступления. Уклонение от уплаты таможенных платежей (виды, характеристика преступных деяний, способы совершения, выявление и предупреждение, уголовная ответственность).* – Москва: Экзамен, 2001, p.187.

[22] *Ibidem.*

[23] Autorii *V.Laricev* şi *G.Ghilmutdinova* menționează că principalul semn de delimitare între infracțiunea de eschivare de la achitarea plăților vamale şi contrabandă este obiectul material al infracțiunii.

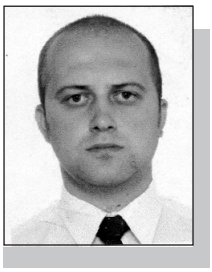

PANORAMA „ACTULUI NORMATIV-JURIDIC”

Oleg POALELUNGI,
doctorand

Recenzent: ***Grigore FIODOROV,***
doctor habilitat în drept, conferenţiar universitar (USM)

SUMMARY

The law using not quite correct notions will not be executable in the sense, that that in the process of its application there will appear doubts and discussion in its implementation and there will be a juridical insecurity.

Jan-luis-Berjel

Denumirea oricărui fenomen social trebuie să exprime esenţa şi conţinutul fenomenului, importanţa şi particularităţile sale. De aceea, pentru evitarea confuziei cu alte denumiri de acte normative edictate de organele statului – lege, decret, hotărâre ş.a., legiuitorul trebuie să aibă în vedere toate semnificaţiile ce pot apărea la utilizarea acestui termen.

Susţinem opinia expusă în literatura de specialitate că documentul prin care statul îşi materializează voinţa sa trebuie să poarte denumirea de „act normativ juridic”. Unii autori, fiind pe aceleaşi poziţii, propun noţiunea de „act juridic normativ”, însă esenţa şi menirea socială a documentului denumit rămâne aceeaşi.[1] Pentru evitarea confuziei cu alte denumiri de acte normative vom încerca să argumentăm poziţiile expuse prin intermediul dicţionarelor explicative. Conform dicţionarului, termenul „act” în sens juridic are accepţiunea de „document” sau „acţiune. În procesul de aplicare a dreptului, actul „acţiune” este considerat etapa emiterii unei hotărâri concrete de organul de stat, iar expunerea obiectivă a acestei hotărâri/decizii este actul „document”.

Termenul „normativ”, din punct de vedere juridic, înseamnă ceea ce conţine reglementări normative. „Act normativ” va fi considerat documentul în care se conţin norme ce reglementează un anumit comportament. Altfel spus, calitatea de „act normativ” poate avea nu numai actul care emană de la organele statului, dar şi orice document în care se conţin reguli de comportament nefiind sancţionate de stat şi neavând putere juridică. De exemplu, „act normativ” este considerată şi simpla instrucţiune care reglementează modul de utilizare a obiectelor de uz casnic.

Tot „acte normative” se vor considera şi actele în care se conţin norme juridice. Prin Legea privind actele legislative, nr.78-XV din 27.12.2001, legiuitorul a instituit mijloace, metode şi tehnici prin care raporturile sociale iau formă juridică. Conform acestei legi, se distinge noţiunea de „*act legislativ”,* fiind considerat actul adoptat de unica autoritate legislativă a statului în temeiul normelor constituţionale conform procedurii stabilite de Regulamentul Parlamentului, de alte reglementări în vigoare. Actul legislativ ocupă poziţia cea mai înaltă în ierarhia actelor normative din Republica Moldova. Din categoria actelor legislative fac parte:

a) Constituţia Republicii Moldova şi legile constituţionale;

b) legile organice şi legile ordinare;

c) hotărârile şi moţiunile.

Actele legislative cu caracter politic, administrativ, actele organelor de lucru ale Parlamentului sunt acte legislative nenormative.[2]

Tratatele internaţionale la fel sunt considerate „acte normative” dacă în ele se conţin prescrieri normativ-jurice.

Tot „act normativ” este şi actul juridic subordonat legii în formă de hotărâre, ordonanţă, ordin, decizie etc. Conform art.2 al Legii privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale, „act normativ” se consideră actul juridic emis de Guvern şi de alte autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale în temeiul normelor constituţionale şi legale, care stabileşte reguli obligatorii de aplicare repetată la un număr nedeterminat de situaţii identice.[3]

În literatura de specialitate se mai foloseşte noţiunea de „act normativ” având în vedere „actul normativ juridic” cu funcţia normativă de act de elaborare a dreptului îndreptat la instituirea, modificarea şi abrogarea normelor de drept. Aceasta demonstrează că noţiunea de „act normativ” are o semnificaţie mult mai largă decât noţiunea de „act normativ juridic”, ultima fiind absorbită de prima.

Actul normativ va fi considerat act de elaborare a dreptului doar în măsura în care el este purtător al prescripțiilor juridice. Termenul „juridic" va specifica că actul normativ are caracter general obligatoriu, emana de la organul competent de a elabora dreptul, organ care învesteşte actul cu putere juridică.

Totodată, prin interacțiunea termenilor „normativ" şi „juridic" cu noțiunea de „act" obținem semnificații separate care în practică la fel nu sunt lipsite de importanță.

S.S. Alecseev, analizând problema privind „actul juridic", a indicat la trei accepțiuni ale acestei îmbinări de cuvinte:

1) faptul juridic, adică acțiune îndreptată la atingerea anumitor consecințe juridice;

2) actul juridic ca rezultat al unei acțiuni legitime;

3) actul juridic ca document juridic.[4]

Totodată, „act juridic" poate fi considerat nu numai rezultatul acțiunii legitime, dar şi rezultatul inacțiunii legitime. De exemplu, abținerea participantului la raportul juridic de la săvârşirea prescripțiilor interzise ale normei de drept la fel poate fi considerat ca act juridic, adică rezultat al inacțiunii legitime.

Toate actele juridice – documente, în dependență de direcția acțiunii lor, adică în dependență de consecințele juridice apărute (create), se împart în trei grupe:

1) acte normative juridice îndreptate la stabilirea, modificarea şi abrogarea normei juridice;

2) acte interpretative îndreptate la explicarea normelor de drept;

3) acte de aplicare a dreptului (acte individuale îndreptate la realizarea prescripțiilor normelor juridice).

Ca completare la accepțiunile expuse, vom evidenția că „act juridic" poate fi considerat atât actul care conține norme juridice (reguli de comportare), cât şi actul ce nu conține norme de drept. De exemplu, ordinul şefului privind supunerea persoanei la răspundere disciplinară pentru încălcarea regulilor de ordine interioară a instituției în care activează vinovatul se va considera act juridic, având o *importanță juridică,* dar care nu conține norme de drept. O asemenea categorie de acte juridice sunt desemnate în literatura de specialitate ca acte de aplicare a dreptului, sau acte care au importanță juridică.

Deoarece acțiunile îndreptate la producerea efectelor juridice (faptul juridic), precum şi actul juridic ca rezultat al acțiunii (sau inacțiunii) legitime nu pot conține norme de drept, dar se execută în conformitate cu prescripțiile dreptului, respectiv „normativ" poate fi numai documentul ca act juridic în care se fixează decizia de elaborare a dreptului emisă de organul statal competent. Actualmente, datorită progresului tehnico-ştiințific, forma de materializare a voinței guvernanților s-a diversificat, cum ar fi: electronică, pe CD, bandă magnetică etc. Totuşi, forma documentară este cea mai binevenită pentru „actul normativ juridic", din considerentul că, în primul rând, permite să fixăm precis conținutul voinței organului statal ce se ocupă de elaborarea dreptului şi, în al doilea rând, prin forma documentară se asigură posibilitatea ulteriorului control al acestei decizii din punctul de vedere al legalității şi temeiniciei lui etc.

Astfel, am stabilit că actul normativ juridic este o varietate a actelor juridice, care dispune de un conținut normativ-juridic, fixat în formă scrisă, pe document, elaborat de organul statal competent.

Vom încerca să expunem definițiile unor autori privitor la „actul normativ juridic" mai des întâlnite în literatura de specialitate, după cum urmează:

✓ *actul normativ-juridic poate fi definit ca fiind izvorul de drept creat de autoritățile publice (Parlament, Guvern, Preşedinte, organele autorităților publice locale), izvor care conține reguli generale şi obligatorii a căror aplicare la nevoie este asigurată prin forța coercitivă a statului;*[5]

✓ *este un act creativ de drept în care se conțin norme juridice;*[6]

✓ *este un act oficial – document de elaborare a dreptului emis de organul competent care conține norme juridice – de prescripție;*[7]

✓ *actul normativ-juridic este un document scris emis de organul de stat corespunzător prin care se stabilesc, modifică şi încetează normele juridice ce conțin reguli cu caracter general;*[8]

✓ *este actul de elaborare a dreptului emis de organul statal competent, prin intermediul căruia se formulează, se stabilesc, se modifică sau se abrogă regulile generale de comportare (normele juridice) îndreptate la reglementarea relațiilor sociale;*[9]

✓ *este actul de elaborare a dreptului cu ajutorul cărora şi datorită căruia se stabilesc sau se modifică normele de drept;*[10]

✓ *este un act juridic înzestrat cu caracter autoritar statal emis şi sancționat de organul de stat competent şi care are o formă documentară oficială, conține reguli de comportare obligatorii şi este garantat prin forța de constrângere a statului.*[11]

Presupunem că diferența dintre noțiuni nu se reduce numai la divergențele terminologice. Nu putem spune că un punct de vedere, potrivit căruia actul normativ juridic este actul care conține norme de drept şi de elaborare a dreptului îndreptate la stabilirea, modificarea şi abrogarea normelor juridice, exclude un alt punct de

vedere, conform căruia, la definirea actului normativ juridic este indicată numai o trăsătură, şi anume: că este purtător de norme juridice, şi invers. În viziunea noastră, toate definițiile sunt corecte, iar prezența diferitelor tratări demonstrează că termenul „act normativ juridic" este polisemantic, reflectă mai multe noțiuni ce pot fi definite independent.

Altfel spus, pe lângă faptul că există necesitatea practică de a deosebi realmente actele ce conțin normele juridice de actele de aplicare a normelor de drept, se păstrează şi necesitatea aplicativ-ştiințifică de semnificare a primului ca „act normativ juridic".

Note:

[1] *A se vedea:* D.Baltag, Al.Guțu, I.Ursan. *Teoria generală a dreptului:* curs teoretic. – Chişinău: Reclama, 2002, p.191.

[2] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.36-38/210.

[3] Legea Republicii Moldova privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorități ale organelor administrației publice centrale şi locale // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.2008210/783.

[4] *A se vedea:* С.С. Алексеев. *Теория права.* Т.2. – Свердловск, 1982, p.25.

[5] Gh.Avornic. *Teoria generală a dreptului*. Ediția a II-a. – Chişinău: Cartier Juridic, 2004, p.285.

[6] B.Negru. *Teoria generală a statului şi dreptului.* – Chişinău, 1999, p.166; Gh.Avornic. *Teoria generală a statului şi dreptului*. – Chişinău, 2004, p.285; N.Popa. *Teoria generală a statului şi dreptului*. – Bucureşti, 1996, p.211; C.Voicu. *Teoria generală a statului şi dreptului*. – Bucureşti, 2002, p.187.

[7] Gr.Fiodorov. *Теория государства и права*. – Chişinău, 1998, p.272.

[8] С.С. Алексеев. *Общая теория права.* Том 2. – Москва, 1982, p.192; Idem. *Теория государства и права.* – Москва, 1985, p.317.

[9] С.А. Комаров. *Общая теория государства и права*. – Москва, 1996, p.149.

[10] *Общая теория права и государства* / Под ред. В.В.Лазарева. – Москва, 2000б p.176.

[11] М.Н. Марченко. *Проблемы теории государства и права.* – Москва, 2001, p.501.

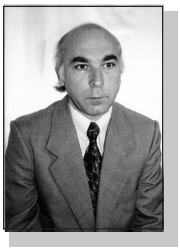

REGLEMENTĂRI JURIDICE ROMÂNEŞTI ŞI COMUNITARE ÎN PROMOVAREA TURISMULUI

Ion TUTUIANU,
doctor în drept, lector universitar
(Universitatea „Vasile Alecsandri" din Bacau)

SUMMARY

In the context of the EU enlargement it was normal to know the tourist market development and competition. But tourism market works best when no participant is in a position to dictate terms. When this occurs, there is market monopolization, which causes regression, generates litigation and serious contradictions, which makes the adoption and use of special measures nationwide; and their international counter such trends. The role of the State is the organizer of the optimal conditions for developing tourism market through the application of economic laws and removing obstacles only by switchin to the market competitive interest: demand, supply, price and competition as a way of confrontation between the owners of tourist offers and demand market.

1. Conceptele „turism" şi „turist"

Majoritatea dicționarelor menționeză că, din punct de vedere etimologic, cuvântul „turism" provine din limba engleză *tour* (călătorie) sau *to tour, to make a tour* (a călători, a face o călătorie, a colinda), fiind creat în Anglia în jurul anilor 1700, pentru a desemna activitatea de a voiaja în Europa, în general, şi în Franța, în special. La rândul său, acest termen englez derivă din cuvântul francez *tour* (călătorie, plimbare, mişcare în aer liber) preluat ulterior de majoritatea limbilor europene, cu sensul de destindere, recreere, plăcere. Legăturile termenului francez sunt mult mai adânci, acesta derivând din cuvântul grec *tournos* şi, respectiv, din cel latin *turnus* semnificând tot călătorie în circuit, spre deosebire de *peripliu* care se referă la o călătorie în circuit, dar numai pe mare, în jurul unei insule, țări, continent sau în jurul Pământului. S-a accepat şi ipoteza originii ebraice a cuvântului *tour*; în ebraica veche termenul *tour* corespunde noțiunii de călătorie, de descoperire, recunoaştere, exploatare.

Pornind de la aceste speculații ligvistice, spre sfârşitul secolului trecut şi în secolul nostru termenul primeşte adevărate definiții ştiintifice.

Astfel, ***turismul*** poate fi definit ca *fenomen legat de petrecerea timpului liber, de călătorii, de cunoaştere a noi locuri şi oameni.* Făcându-şi apariția la finele secolului XIX, fenomenul turistic se caracterizează printr-o dezvoltare accelerată în ultimele decenii, ajungând, la începutul secolului XXI, o activitate economică distinctă, aflată într-o continuă expansiune. Odată cu intensificarea activității turistice au început să apară şi primele încercări de elaborare a unor concepte teoretice care să definească noțiunile de turism şi turist.

Puternica dezvoltare a turismului după anii '50 a dus la intensificarea preocupărilor de a defini acest fenomen social-economic al societății contemporane, în prezent depunându-se eforturi susținute pentru elaborarea unei definiții care să cuprindă toate elementele specifice ale acestuia şi care să fie în concordanță cu modificările apărute în mediul economico-social.

În această direcție, Conferința Internațională asupra turismului şi statisticii turismului, de la Ottawa, din iunie 1991, a dat o nouă interpretare conceptelor de bază din turism:

Astfel, ***turismul*** poate fi definit ca *activitatea unei persoane care călătoreşte în afara mediului său obişnuit, pentru mai puțin de o perioadă specificată de timp, al cărei scop principal de călătorie este altul decât exercitarea unei activități remunerate la locul de vizită.* Termenul „*mediu obişnuit*" are menirea de a exclude călătoriile în interiorul locului de rezistență şi călătoriile de rutină, iar sintagma „*mai puțin de o perioadă specificată de timp"* are menirea de a exclude migrarea pe termen lung şi, nu în cele din urmă, sintagma „*exercitare a unei activități remunerate la locul vizitat*" are rolul de a exclude fenomenul migrării pentru angajare.

Aflat într-o strânsă interdependență cu termenul „turism", conceptul „turist" a beneficiat de atenția deosebită a specialiştilor în domeniul turismului, experții Ligii Naționale considerând ***turist orice persoană care călătoreşte timp de 24 de ore sau mai mult într-o țară care nu este țara domiciliului său stabil.***

Amplificarea circulației turistice internaționale şi conturarea turismului ca o activitate economică distinctă a creat problema coordonării la nivel mondial a activității turistice.

Strânsa colaboare la nivel internațional în domeniul turismului este simplificată de Organizația Mondială a Turismului (OMT) care a preluat în 1975 experiența pozitivă de colaborare intrenațională a Uniunii Internaționale a Organismelor Oficiale de Turism (UIOOT). Obiectivul fundamental al Organizației Mondiale a Turismului este ***promovarea şi dezvoltarea turismului, în scopul de a contribui la expansiunea economică, la înțelegerea internațională, la pace şi prosperitate, precum şi la respectul universal, la observarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.***

În România, cel mai important rol în coordonarea activității turistice pe plan național revine Ministerului Turismului.

Turismul este o activitate ce reflectă efortul conjugat şi combinat al mai multor ramuri economice. Ținând cont de acest fapt, intensificarea activității turistice determină dezvoltarea unor ramuri ale economiei naționale (industria, agricultura, construcțiile, transporturile, comerțul), turismul constituindu-se într-un element dinamizator al sistemului economic global.

Desigur, activitatea turistică creează apariția de noi locuri de muncă, atât în sfera de activitate specifică turismului, cât şi în celelalte ramuri. În afara de importanța economică evidentă pe care o deține, turismul prezintă importanță şi din punct de vedere social, manifestându-se ca un mijloc activ de educare şi ridicare a nivelului de instruire, cultură şi civilizație al oamenilor, de recreere, destindere, dar şi de refacere a forței şi potențialului de muncă, prin odihnă, mişcare, tratamente balneoclimaterice, contribuind la menținerea sănătății fizice a populației.

1.1. Forme de turism

Odată cu practicarea războaielor şi a schimburilor care au împins oamenii dincolo de influența grupului social din care făceau parte, a început şi călătoria, localizând-o, aşadar, în comuna primitivă. Dorința vechilor greci era de a înlesni şi de a dobândi siguranța pentru vizitarea oraşelor îndepărtate, încheierii de contracte de vizite reciproce, cu oameni de aceeaşi ocupație, folosind „sumbolonul", acesta fiind, practic, precursorul paşaportului când se pleca în călătorie.

Pentru vizitarea locurilor sfinte, a băilor curative şi jocurilor festive organizate la perioade regulate, în traficul de călători între statele greceşti au fost antrenate mase relativ mari de oameni.

În Evul mediu călătoreau mai mult comercianții, ambasadorii, preoții, iar în scopuri religioase – pelerinii care vizitau locurile sfinte. Un număr impresionant de călători era format din oameni de ştiință, artişti, calfe şi studenți care se îndreptau spre universități şi centre culturale, deşi drumurile erau nesigure. Un călugăr francez, pe numele Aimeni Picaud, a scris primul ghid turistic şi instruia în anul 1130 d.Cr. pelerini care să ajungă la Santiago de Compostela, urmând un drum cât mai puțin anevoios.

Dezvoltarea comerțului a dus la dezvoltarea călătoriilor comerciale şi la consacrarea unor drumuri comerciale, drumuri ce legau estul cu vestul Europei, dezvoltarea traficului de călători având ca efect dezvoltarea comunicațiilor, precum şi a industriei hoteliere: în secolele Vl şi Vll mai lent, iar în secolul VIII într-un ritm foarte rapid.

Numărându-se printre fenomemele care s-au impus în epoca contemporană, activitatea turistică s-a dezvoltat spectaculos, reprezentând o trăsătură caracteristică a secolului trecut şi, în special, a celei de-a doua jumătăți a acestuia.

Numeroase studii au urmărit depistarea tendințelor dezvoltării tehnico-economice, efectuate în anii din urmă, evidențiind extraordinara gamă a transformărilor tehnice, economice şi sociale, din perspectiva anilor ce vin.

Potențialul natural şi antropic este „izvorul" unor variate forme de turism, care în condițiile țării noastre sunt reunite într-o gamă foarte largă.

În România, principalele categorii de resurse turistice generează şi formele de bază ale turismului românesc: **turism montan** (odihnă, sporturi de iarnă, drumeție, speoturism, alpinism, cunoaştere ştiințifică etc.); **balnear** (cură balneară, climatism, odihnă); **de litoral** (odihnă, balneo-medical, agrement, sportiv); **vânătoare şi pescuit; turism sportiv şi de agrement; turism cultural** (de cunoaştere, educativ-instructiv); **de afaceri, ştiințific, de congrese** etc.

Această clasificare, considerată cea mai completă, dă posibilitatea regăsirii, concomitent, atât a preferințelor turiştilor şi a motivației deplasării turistice, cât şi a resurselor generatoare de turism.

2. Reglementări intrene şi comunitare în promovarea turismului

2.1. Politica Uniunii Europene în domeniul turismului

Odată cu semnarea Tratatului de Aderare, România a intrat în ultima etapa a drumului său spre apartentența la Uniunea Europeană. Consecința acestui aspect este, pe de o parte, existența angajamentului şi obligativitatea respectării de către autoritățile române a documentelor ce reglementează activități economice, politice, sociale, iar, pe de altă parte, populația se raportează tot mai mult la parametrii care caracterizează condițiile de viață ale locuitorilor din țările Uniunii Europene, țări avansate, care au o adevarată economie de piață şi care funcționează bazate pe o adevărată democrație.

În anii următori, România trebuia sa îndeplinească toate cerințele integrării, însă nu doar în domeniile legislației şi cel economic; participanții la viața economică: producătorii, întreprinzătorii, comercianții, prestatorii de servicii şi, nu în ultimul rând, consumatorii urmează să-şi formeze un mod de gândire şi de acțiune asemănător subiecților din țările membre ale Uniunii Europene.

Un rol important în cadrul mecanismului concurențial îl joacă consumatorul. Odată cu dezvoltarea economică a unei țări, rolul consumatorului devine tot mai complex, el confundându-se cu o serie de dezechilibre ce-l afectează sub diverse aspecte, dar, mai cu seamă, pe plan economic şi, în general, pe plan social. Prin mijloace prevăzute de lege, statul protejează cetățenii în calitatea lor de consumatori, asigurandu-le cadrul necesar accesului neîngradit la produse şi servicii, informarea lor completă, corecă şi precisă asupra caracteristicilor esențiale ale bunurilor/serviciilor, apărarea şi asigurarea respectării drepturilor şi intereselor legitime ale consumatorilor împotriva unor practici abuzive.[1]

Asemeni altor aspecte ale vieții umane, turismul nu poate rămâne în afara sferei de impact indusă de schimbare, cel mai important aspect fiind modul în care utilizăm timpul liber care a evoluat foarte mult, dimensiunii cantitative adăugându-i-se cea calitativă.

Profesioniştii din domeniul turismului trebuie să adapteze tot acest timp liber schimbării, folosind imaginația, creativitatea şi inovația.[2]

Trebuie să subliniem rolul determinant al ofertei turistice, oferta fiind percepută la cerere sub forma unei „imagini" construite prin cumularea şi sintetizarea tuturor informațiilor recepționate de fiecare potențial turist.

În Uniunea Europeană, activitatea din industria ospitalității şi turismului este reglementată printr-o serie de directive, reglementări, decizii şi recomandări.[3]

Ținând cont de cele menționate anterior, ne propunem să analizăm succint stadiul actual al problemei privind reglementările din Uniunea Europeană şi din România.

Comisia Europeană a recunoscut, încă de acum 25 de ani, rolul important al turismului în economia europeană, motiv pentru care s-a implicat tot mai mult în acțiuni de sprijinire a altor instituții, precum Parlamentul European, Consiliul European, Comitetul Regiunilor şi Comitetul Economic şi Social.

După primul val de aderare, de la 1 mai 2004, numărul statelor membre ale Uniunii Europene a crescut la 25, suprafața sa mărindu-se cu 25%, iar populația cu 20%.

Odată cu această extindere se manifestă un interes deosebit pentru practicarea turismului în statele nou intrate, existând, totodată, anumite obstacole precum investiții mici în acest sector, infrastructura nesatisfacătoare din punctul de vedere al traficului, calitatea nesatisfăcătoare a serviciilor, slăbiciune din punctul de vedere al marketingului.

Se estimează că, pe termen mediu, noii membrii vor contribui la schimbarea considerabilă a activităților de turism în Europa.

2.1.1. Problematica consumatorilor de turism şi drepturile lor

Turismul îndeplineşte funcții multiple, şi anume: economice, sociale, politice şi chiar educative, perspectiva sa fiind dată de obiectivele care trebuie realizate în domeniul respectiv prin intermediul turismului. Indiferent de domeniu, atenția trebuie focalizată pe consumator şi pe nevoile sale, succesul putându-se obține prin păstrarea valorilor fundamentale care sunt calitatea distinctă şi experiențele înrudite, valori care se adaptează permanent la tendințele în schimbare ale pieței. Înțelegerea profundă a consumatorului şi a procesului său perpetuu de învățare, precum şi a cererii turistice în schimbare sunt câteva din premisele succesului.[4]

Prin globalizare, industria turistică este bazată tot mai mult pe distribuția computerizată şi pe străduința de a oferi produse de calitate. În consecință, standardizarea devine o necesitate, aici putându-se remarca riscul ce îl constituie standardizarea pentru turism, cât de atrăgătoare poate fi o experiență de călătorie, ce varietate şi noutate poate oferi ea dacă este supusă standardizării. În acelaşi timp, cererea turistică este tot mai fragmentată şi mai diferențiată (sporturi nautice, excursii tematice, vacanțe etno etc.).

Consumatorul actual aşteaptă, în aceeaşi măsură, atât calitate (care se poate obține prin standardizare), cât şi diferențiere. În calitate de consumatori, interesele turiştilor se concentrează, în special, în jurul siguranței lor fizice şi a aspectelor economice şi legislative. Turiştii beneficiază, în general, de o gamă vastă de măsuri menite să protejeze interesele consumatorilor în ansamblu, precum sunt cele care cad sub incidența Direcției Generale a Comisiei pentru protecția sanătății şi siguranței consumatorilor.[5]

Deşi siguranța fizică este un aspect important, nimeni nu doreşte ca în timpul vacanței să se gândească la siguranță în mod distinct, legat de calitatea generală a serviciului, multe din problemele de siguranță regăsindu-se în legislația de protecție a consumatorului.[6]

La sfârşitul anului 2000 Consiliul Europei, prin acordul politic, a reglementat şi îmbunătățit măsurile privind siguranța produselor ce sunt puse la dispoziția

consumatorilor în hoteluri. Un alt exemplu în domeniu este Recomandarea Consiliului privind sistemul de siguranță contra incendiilor în hoteluri (86/666/CEE), unde sunt stabilite cerințele minime pentru un sistem de siguranță contra incendiilor în hoteluri.

În general, interesele turistului sunt identice cu cele ale oricărui consumator, iar interesele acestuia sunt protejate prin legislația comunitară. Însă, în activitatea de turism sunt unele aspecte unde este necesară o protecție specială, multe dintre detaliile privind legislația la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene regăsindu-se în „pachetele pentru călătorii", „pachetele de vacanță" şi în „pachetele pentru tururi". Din cele ce urmează vom vedea la concret cum au evoluat aceste reglementări.

Astfel, în Directiva Consiliului 90/314/CEE se aduc la acelaşi nivel reglementările şi normele referitoare la „pachetul de călătorie", urmărindu-se stabilirea unor standarde comune minime pentru protecția consumatorului, dar şi elaborarea unor reguli generale privind conținutul contractului pentru „pachetul de călătorie". De asemenea, organizatorului acestui pachet i se cere să demonstreze că poate să returneze banii şi să repatrieze consumatorul în caz de insolvabilitate. În acest sesns, de exemplu, într-o decizie dată la 12 martie 2002, Curtea Europeană de Justiție a conchis că Articolul 5 al acestei Directive trebuie interpretat astfel: consumatorul trebuie să aibă dreptul la o compensație dacă el suferă o pagubă imaterială ca urmare a lipsei unei prestații sau a unei prestații improprii a serviciilor incluse în „pachetul de vacanță".

Mai multe informații despre drepturile cetățeanului în spațiul Pieței Unice europene, sau dacă, atunci când o persoană încearcă să-şi exercite drepturile în Piața Unică întâmpină obstacole în cadrul administrației naționale a unui stat membru, şi aceste obstacole le consideră nejustificate, persoana respectivă poate apela la un sistem de asistență gratuit.

Sistemul este format din ***Puncte de contact pentru cetățeni.***[7]

Tot pentru turişti au fost elaborate diverse ghiduri de călătorie, dar şi o pagină de dialog pe Internet „**Dialog with citizens".**

O importanță deosebită în promovarea produselor de natură durabilă, ecologică, o garanție reprezintă marca acestor produse. Obişnuința consumatorilor cu o anumită marcă poate rezolva multiple probleme din punct de vedere calitativ; în mod deosebit, în era globalizării este, putem spune, un „confort" chiar şi de natură psihologică pentru un turist să regăsească o marcă familiară la mii de kilometrii depărtare de casă. Exemplul concret este aici marca de calitate Blue Flag, care se aplică plajelor din toată lumea care îndeplinesc anumiți indicatori standard.

2.2. Reglementări interne privind promovarea turismului

În cea mai mare parte, legislația românească, este, în momentul de față, armonizată cu prevederile directivelor din Uniunea Europeană, în această direcție impunându-se a aminti faptul că, până în prezent, a fost armonizată legislația românească cu directivele europene referitoare la:

✓securitatea generală a produselor;

✓publicitatea înşelătoare şi comparativă;

✓răspunderea prestatorilor pentru pagubele generate de serviciile defectuoase;

✓indicarea prețurilor, conținutul pachetelor de servicii turistice, clauzele abuzive în contracte, protecția vieții, sănătății şi siguranței consumatorilor.

Pentru a sprijini consumatorul român, statul este obligat ca, prin instituțiile sale, să protejeze consumatorii de acele organizații lipsite de scrupule care, ignorând legislația şi regulile nescrise ale comerțului, îşi permit să aducă pe piață produse cu un nivel calitativ scăzut şi chiar produse care pun în pericol viața, sănătatea şi securitatea consumatorului.

Cele mai importante măsuri, ce au fost identificate şi care trebuie luate în România pentru a se asigura că pe piață pot fi lansate numai acele produse care respectă cerințele, sunt următoarele:

✓adoptarea legislației necesare care să permită aplicarea de sancțiuni împotriva fraudelor şi nerespectării cerințelor legale;

✓înființarea de laboratoare de specialitate, publice sau private, care să fie susceptibile să certifice conformitatea produselor cu cerințele legale;

✓instuirea de inspectori care să controleze produsele care se află deja pe piață;

✓stabilirea de programe de control în care vor trebui să fie indicate produsele care vor fi controlate într-o anumită perioadă de timp, precum şi frecvența şi natura controlului.

Cât priveşte activitatea legislativă în ultimii ani, s-au adoptat acte normative tocmai pentru a se armoniza cu reglementările din Uniunea Europeană. Dintre aceastea putem aminti:

• HG 681/2001 privind înființarea, organizarea şi funcționarea Comitetului Interministerial pentru Supravegherea Pieței Produselor şi Serviciilor şi Protecția Consumatorilor (modifică HG 449/2000);

• Legea nr.37/2002 privind aprobarea OG nr.58/2000 pentru modificarea şi completarea OG nr.21/1992 privind protecția consumatorilor, care conține prevederile Directivei 92/59/EC privind securitatea generală a produselor, precum şi ale OG nr.87/2000 privind

răspunderea producătorilor pentru pagubele generate de produsele defectuoase, armonizată cu Directiva 85/374/EC;

• Ordinul nr.531/2001 al Preşedintelui ANPC privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Comisiei pentru Clauze Abuzive;

• Ordinul nr.532/2001 al Presedintelui ANPC privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Comisiei pentru Securitatea Produselor;

• Legea nr.65/2002 pentru modificarea Legii nr.193/2000 privind clauzele abuzive în contractele încheiate între comercianţi şi consumatori;

• Legea nr.283/2002 pentru modificarea şi completarea Legii nr.148/2000 privind publicitatea;

• Legea nr.322/2002 referitoare la aprobarea Ordonanţei de Urgenţă a Guvernului nr.146/2001 pentru completarea Ordonanţei Guvernului nr.21/1992 privind protecţia consumatorilor;

• Ordinul nr.516/2005 din 12/04/2005 pentru aprobarea contractului-cadru de comercializare a pachetelor de servicii turistice;

• Hotărârea Guvernului nr.412/2004 privind organizarea şi funcţionarea Ministerului Transporturilor, Construcţiilor şi Turismului, cu modificările ulterioare, în baza Ordonanţei Guvernului nr.107/1999 privind activitatea de comercializare a pachetelor de servicii turistice, aprobată cu modificări şi completări prin Legea nr.631/2001, cu modificările ulterioare, având în vedere propunerile Asociaţiei Naţionale a Agenţiilor de Turism;

• Hotărârea Guvernului nr.238/2001 privind condiţiile de acordare a licenţei şi brevetului de turism.

Pentru acţiuni de supraveghere privind respectarea dispoziţiilor legate de protecţia consumatorilor referitoare la securitatea produselor şi serviciilor responsabilă este Autoritatea Naţională pentru Protecţia Consumatorilor, iar în scopul aplicării legislaţiei în domeniu ANPC a luat măsuri privind:

• Prezentarea prin mass-media a noilor acte normative, pentru a fi cunoscute atât de consumatori, cât şi de către agenţii economici interesaţi, precum şi a unor cazuri de nerespectare a legislaţiei în vigoare;

• Elaborarea unor proceduri specifice de control pentru produse şi servicii, prin care se tratează, inclusiv, aplicarea corectă a prevederilor legale în domeniul respectiv;

• Instruirea profesională a inspectorilor prin punerea în discuţie a unor cazuri deosebite, rezolvate prin aplicarea legislaţiei în domeniu;

• Consilierea consumatorilor şi agenţilor economici pe probleme specifice privind protecţia consumatorilor.

Deşi pe piaţa românească circulă tot mai multe ghiduri de călătorie, site-urile în limba româna care oferă informaţii turistice sunt şi ele tot mai numeroase, după cum şi site-urile de promovare a resurselor turistice româneşti în limbi de circulaţie mondială sunt tot mai numeroase, considerăm totuşi că informaţia nu este suficientă.

Spre exemplu, în zonele turistice românesti puncte de informare turistică sunt prea puţine, după cum nici materialele de informare (hărţi, broşuri, pliante, ghiduri) nu sunt suficiente.

Concluzii

Aşa cum se observă, există nenumărate date, publicaţii, reglementări care la ora actuală fac referire la activitatea din sfera turismului. Asemeni altor domenii de activitate, în România bunele practici sunt mai mult sau mai puţin cunoscute şi aplicate.

Fiind destul de puţin educat, necunoscându-şi drepturile, consumatorul român este supus, şi de această dată, la abuzuri.

O politică susţinută a Guvernului poate să corecteze aceste neajunsuri, permiţând crearea unei concurenţe libere, dar şi respectarea regulilor prin care tur-operatorii şi toţi ceilalţi prestatori de servicii din acest domeniu să se străduiască să ofere servicii de calitate, ceea ce conduce în timp la selecţie. Planul local este un alt plan în care trebuie să se întreprindă ceva mai mult decât până acum, autorităţilor locale revenindu-le obligaţia de a înţelege că, în interesul şi pentru bunăstarea comunităţilor pe care le reprezintă, le revine rolul de a facilita conlucrarea tuturor celor interesaţi, direct sau colateral, în dezvoltarea acestei activităţi atât de speciale care este turismul şi care în România are încă un potenţial neexploatat şi foarte promiţător pe plan economic.

Pe lângă toate reglementările care trebuie adoptate şi respectate, nu trebuie să uităm de concurenţă şi de faptul că pe piaţa lărgită a Uniunii Europene nu vor rezista decât cei care oferă servicii eficiente şi de calitate. Se spune: „Nici o garanţie pentru succes, dar şanse pentru toată lumea”.[8]

Note:

[1] *A se vedea:* E.Bojin. *Tribuna Economică,* 1998, nr.3, p.17.

[2] *A se vedea:* Il.Raducan, D.Tanasescu. *Tribuna Economică,* 1998, nr.31, p.35.

[3] *A se vedea:* Iu.Mihalcea. *Pachet documentar Târgul Naţional de Turism.* – Bucureşti, 2002.

[4] *A se vedea:* M.Lohmann. *New Demand Factors in Tourism.* European Forum for Tourism, Budapesta, 2004.

[5] http://europa.eu.int/comm/dgs/health_consumer/index_en.htm

[6] *A se vedea:* A.-M. Tomescu; E.Botezat. *Tendencies Of Consumers' Protection în Romania*, 14th IGWT Congress, Beijing, 2004, p.436.

[7] http://europa.eu.int/comm/dgs/internal_market/en/cpoints/index.htm;

[8] *A se vedea:* M.Lohmann. *New Demand Factors in Tourism*, European Forum for Tourism, Budapesta, 2004.

INFRACȚIUNEA – TEMEI AL RĂSPUNDERII PENALE ŞI CONDIȚIE PRINCIPIALĂ A LIBERĂRII DE RĂSPUNDERE PENALĂ

Boris GLAVAN,
doctorand

Recenzent: ***Gheorghe GLADCHI,***
doctor habilitat în drept, profesor universitar ad interim

SUMMARY

In this article there is investigated the crime as the basis of criminal liability and its correlation with the institution release from criminal liability in the context of the criminal law of Republic of Moldova.

Investigarea ştiinţifică a problemelor apărute corelativ cu natura juridică a instituţiei liberării de răspundere penală are o importanţă deosebită pentru consolidarea legalităţii şi funcţionarea corectă a justiţiei. Elucidarea semnalmentelor instituţiei cercetate este binevenită pentru aprecierea locului acesteia în rândul temeiurilor de neatragere a persoanei la răspundere penală, delimitarea ei de alte noţiuni şi instituţii juridice asemănătoare şi, nu în ultimul rând, pentru neadmiterea cazurilor de liberare neîntemeiată de răspundere penală.

În condiţiile în care legislaţia penală prevede circumstanţe diferite, după natura lor juridică, în a căror prezenţă o anumită persoana nu este trasă la răspundere penală pentru cele săvârşite, devine foarte importantă evidenţierea trăsăturilor ce caracterizează instituţia liberării de răspundere penală. Lipsa cunoştinţelor corecte despre semnele acestei instituţii poate determina pe unii funcţionari ai organelor de drept să libereze de răspundere penală persoane nevinovate, ceea ce ar însemna încălcarea grosolană a dreptului acestora la reabilitare şi reparare a prejudiciului cauzat prin acţiuni ilicite ale organelor de urmărire penală şi ale instanţelor de judecată.

Natura juridică a circumstanţelor, a căror existenţă fie că fac imposibilă apariţia răspunderii penale sau inoportună realizarea acesteia, este corelată indisolubil cu ştiinţa despre infracţiune, dat fiind faptul că unele circumstanţe împiedică calificarea faptei ca infracţiune, în rezultatul prezenţei cărora persoana nu poate fi supusă răspunderii penale, iar prezenţa altor circumstanţe permit liberarea persoanei care a comis o infracţiune de la răspundere penală.

În teoria dreptului penal s-a stabilit la nivel de principiu că fără infracţiune nu poate să existe răspundere penală[1], iar în lipsa acesteia nu poate fi vorba despre liberarea de răspundere penală.[2]

Circumstanţele care exclud aprecierea faptei ca infracţiune exclud, prin consecinţă, şi răspunderea penală, iar încercările de a încălca această legătură juridică dintre cele două, prin indicarea în astfel de situaţii asupra liberării de răspundere penală, aşa cum se întâmplă deseori în literatură, contravin legilor dialectice, deoarece persoana care nu poate fi supusă răspunderii penale nu are pentru ce să fie liberată de răspundere penală.

Infracţiunea, fiind o categorie fundamentală a ştiinţei dreptului penal, a fost de nenumărate ori studiată de cele mai distinse personalităţi ale tuturor timpurilor, fiindu-i consacrate numeroase manuale, articole, monografii. Cu toate acestea însă, nivelul soluţionării problemelor privind infracţiunea nu poate fi considerat satisfăcător; dovezile şi concluziile ştiinţifice de cele mai multe ori au un caracter unilateral şi nu se poate pretinde la cel universal. În acest context atragem atenţia asupra dezacordului ce s-a înrădăcinat între tezele dreptului penal cu privire la instituţia infracţiunii şi cea a răspunderii penale şi care, spre regret, s-a răsfrâns şi asupra actualelor prevederi ale legii penale, astfel încât să devină imposibilă stabilirea legăturii dintre aceste două instituţii, avându-se în vedere că temeiul răspunderii penale a fost stabilit altul decât infracţiunea.

Prin prevederile alin.(1) art.14 C.pen. RM legiuitorul a stabilit că „infracţiunea este o faptă (acţiune sau inacţiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală”.

Din această definiţie rezultă că infracţiunea reprezintă o faptă real săvârşită caracterizată printr-un cumul minim de semne (este prejudiciabilă, ilegală (prevăzută de legea penală), săvârşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală). Prin urmare, se poate menţiona că infracţiunea poate să existe doar în cazul în care fapta realmente săvârşită întruneşte cele patru semne stabilite de legiuitor, iar lipsa oricăreia dintre acestea conduce la inexistenţa infracţiunii.

În ceea ce priveşte apariţia răspunderii penale, este de menţionat că legea penală a stabilit în calitate de temei, pe de o parte, nu fapta caracterizată prin cumulul de semne indicate, ci fapta caracterizată doar prin semnul prejudiciabil, iar, pe de altă parte, componenţa de infrac-

țiune stipulată în legea penală (art.51 C.pen. RM).

Prin urmare, este evidentă lipsa armoniei dintre infracțiune şi răspundere penală, apariția celei din urmă fiind posibilă nu neapărat în cazul săvârşirii infracțiunii (adică, a faptei ce ar întruni semnele indicate în art.14 C.pen. RM), ci şi în cazul unei fapte caracterizate doar prin semnul prejudiciabil.

Din acest punct de vedere, este firească întrebarea: care este necesitatea recunoaşterii unei fapte drept infracțiune, stabilindu-i trăsăturile indicate, dacă pentru apariția răspunderii penale este suficient ca fapta să întrunească doar semnul prejudiciabil? Totodată, nu este clar, de ce pentru apariția unui fenomen (răspunderea penală) sunt necesare două temeiuri, ori prin temei nu se mai înțelege bază, temelie, motiv suficient pentru ceva anume? Este puțin probabil ca legiuitorul să fi avut în vedere că răspunderea penală poate să apară fie în baza faptei prejudiciabile, fie în baza componenței de infracțiune, deoarece devine inexplicit faptul cum componența de infracțiune, neexistând în lumea obiectivă şi având un conținut abstract, poate realiza funcția de temei al răspunderii penale? De asemenea, devine inexplicabilă şi însemnătatea noțiunii infracțiunii stipulate în art.14 C.pen. RM.

Este de remarcat că noțiunea de faptă prejudiciabilă, fie chiar şi în cazul în care aceasta corespunde semnelor unei componențe de infracțiune, este mai cuprinzătoare după conținut decât noțiunea de infracțiune, dat fiind că orice infracțiune este o faptă prejudiciabilă şi nu orice faptă prejudiciabilă constituie infracțiune. În caz contrar, care ar fi necesitatea concretizării în alin.(2) al art.14 C.pen. RM a gradului prejudiciabil al faptei ce nu constituie infracțiune, menționându-se că „nu constituie infracțiune acțiunea sau inacțiunea, care, deşi formal, conține semnele unei fapte prevăzute de prezentul cod, dar, fiind, lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni”?[3]

În acest context, profesorul Alexandru Borodac menționează, având perfectă dreptate, că gravitatea prejudiciabilă nu este o trăsătură specifică doar infracțiunii, ci serveşte drept unul dintre criteriile de delimitare a infracțiunii de alte fapte ilicite, inclusiv contravențiile administrative.[4] Această părere este împărtăşită şi de alți penalişti.[5] Astfel, spre exemplu, samavolnicia, care a cauzat persoanei daune în proporții considerabile, constituie o infracțiune prevăzută de alin.(1) al art.352 C.pen. RM, iar în lipsa gradului prejudiciabil indicat aceasta urmează să fie calificată drept o contravenție prevăzută de art.335 din Codul contravențional al Republicii Moldova.[6]

Prin urmare, având în vedere că în art.51 C.pen. RM nu se concretizează gradul prejudiciabil al faptei în calitate de temei al răspunderii penale, se creează impresia că răspunderea penală apare nu doar la comiterea unei infracțiuni, ci şi în cazul altor delicte, inclusiv celor contravenționale, ceea ce înseamnă că şi liberarea de răspundere penală este posibilă în privința persoanei care a comis o contravenție, acesta şi fiind, probabil, unul dintre motivele pentru care doctrina procesual penală a atribuit la temeiurile de liberare de răspundere penală săvârşirea unei contravenții.[7] Un alt motiv pentru astfel de interpretări puteau servi şi prevederile art.53 C.pen. RM în care se menționează că de răspundere penală poate fi liberată nu persoana care a săvârşit o infracțiune, ci persoana care a comis o faptă ce conține semnele componenței de infracțiune.

Este de menționat că Legea penală anterioară cuprindea un şir întreg de norme juridice care prevedeau răspunderea penală pentru săvârşirea anumitor acțiuni cu un grad de pericol social sub limita celui specific infracțiunii, adică aşa-numitele „fapte penale”, iar în esență – contravenții sancționate în mod penal (alin.(2) art.95, 101, 143, 167 etc. ale Codului penal din 1961). Astfel, contravenția devenea infracțiune în cazul în care era săvârşită în mod sistematic (repetat).[8]

Explicația unui astfel de pas al legiuitorului se poate regăsi în tendința de a îngrădi numărul faptelor cu un grad de pericol social sub limita celui specific infracțiunilor, dar care, fiind larg răspândite, împiedicau buna funcționare a organelor publice. Totodată, doctrina penală, analizând normele juridice, a pus la îndoială legalitatea şi raționalitatea acestor construcții juridice, fiind inexplicabil, din punct de vedere logic, de ce pentru încălcarea normelor unei ramuri de drept (dreptul contravențional) survine răspunderea prevăzută de o altă ramură de drept (dreptul penal). Prin urmare, a fost scoasă în evidență lipsa vreunui temei legal pentru includerea recalificării contravenționale în legea penală, argumentându-se faptul că delictul contravențional, chiar şi în cazul în care este comis în mod repetat, nu poate obține calitatea de infracțiune, repetarea acestuia nu poate întemeia o nouă calitate, adică să schimbe caracterul şi nivelul pericolului social.[9] În concluzie s-a stabilit că în urma săvârşirii unei contravenții nu poate să survină răspunderea penală, răspunderea stabilindu-se de norma acelei ramuri de drept care prevede ilegalitatea, de unde şi provine nominalizarea răspunderii.[10]

Această atitudine a doctrinei penale a şi determinat, probabil, legiuitorul să renunțe în noul Cod penal la construcțiile legislative, potrivit cărora răspunderea penală apare pentru săvârşirea contravențiilor. Stabilirea, însă, în art.51 C.pen. RM a faptei prejudiciabile în calitate de temei al răspunderii penale în locul infracțiunii vorbeşte nu neapărat despre o poziție principială a legiuitorului, ci mai degrabă despre inerția gândirii lui şi a viabilității

stereotipurilor ce s-au format în legislația penală încă din perioada anterioară adoptării Codului penal în vigoare.

Până la adoptarea Codului penal al RM din 1961 sau, mai bine zis, până la adoptarea în 1958 a Bazelor legislației penale ale fostei URSS, temeiul răspunderii penale nu a fost apreciat de legea penală şi, fiind lăsată pe seama ştiinţei dreptului penal, soluționarea acestei probleme a provocat discuții aprinse în rândul penaliştilor.

Astfel, profesorul Boris Utevschi considera drept temei al răspunderii penale vinovăția persoanei în sensul larg al cuvântului, definind-o ca „ansamblu de circumstanțe care merită, conform convingerii instanței de judecată, o apreciere publică negativă (moral-politică), în numele statului socialist şi care cere răspunderea penală a inculpatului”.[11]

Potrivit acestui concept, vinovăția este o categorie estimativă, aprecierea acesteia fiind făcută de către instanța de judecată în baza estimării cumulului nedeterminat de circumstanțe obiective şi subiective. Continuând firul logic al acestui concept, ne putem da seama că, de fapt, se propunea înlocuirea legalității cu aprecierea subiectivă a instanței de judecată.

O concepție apropiată a fost exprimată de T.L. Sergheeva, potrivit căreia „vinovăția” în dreptul penal are două însuşiri: de element al componenței de infracțiune şi de temei al răspunderii penale.[12]

Concepția estimativă a vinovăției a întâmpinat reproşuri întemeiate din partea majorității penaliştilor în timpul discuțiilor purtate în perioada anilor 1950–1955,[13] fapt pe deplin înțeles, deoarece nu este greu de observat că, în acest caz, are loc identificarea noțiunilor „temeiul răspunderii” şi „individualizarea răspunderii”. La individualizarea răspunderii sunt luate în considerație atât circumstanțele agravante, cât şi cele atenuante. Astfel, diferitelor persoane pentru săvârşirea faptelor identice li se vor aplica pedepse diferite, în timp ce temeiul răspunderii penale va fi acelaşi, persoanele vor fi supuse răspunderii penale în baza aceluiaşi articol sau alineat.

Discuțiile în vederea soluționării problemei privind temeiul răspunderii penale au continuat şi după aprecierea legală a acestuia, în art.3 al Bazelor legislației penale ale fostei URSS, respectiv în art.3 C.pen. RM din 1961 menționându-se: „Răspunderii penale şi pedepsei este supusă numai persoana, vinovată de săvârşirea infracțiunii, adică persoana care a săvârşit intenționat sau prin imprudență o faptă social-periculoasă prevăzută de legea penală”.

Imprecizia evidentă a formulării textului acestei norme a servit drept motiv de bază pentru prelungirea discuțiilor pe această temă, determinându-i pe unii autori (I.S. Noi) să susțină în continuare că temeiul răspunderii penale este vinovăția persoanei,[14] pe alții (M.A. Ghelifer, A.A. Piontkovschi) – componența de infracțiune,[15] pe alții (Ia.M. Brainin) – săvârşirea infracțiunii.[16] O răspândire largă a înregistrat opinia potrivit căreia unicul temei al răspunderii penale este fapta ce conține semnele componenței de infracțiune,[17] care a şi fost preluată în art.8 al Codului penal al Federației Ruse din 1996.

Este de subliniat şi faptul că unii autori au promovat ideea existenței mai multor temeiuri ale răspunderii penale. Autorii M.P. Carpuşin, V.I. Kurleadschi, de exemplu, deosebesc două temeiuri ale răspunderii penale: comiterea infracțiunii şi componența de infracțiune.[18]

O opinie oarecum diferită de aceasta a fost susținută de B.A. Kurinov, care menționează că „unicul temei juridic al răspunderii penale este componența de infracțiune, în timp ce faptul comiterii infracțiunii reprezintă temeiul real pentru tragerea persoanei la răspundere penală”.[19] Printre susținătorii acestei teze se numără şi autorul autohton Alexandru Borodac, care susține: „Componența de infracțiune descrisă în lege reprezintă unicul temi juridic (de iure) al răspunderii penale, în timp ce faptul săvârşirii infracțiunii constituie unicul temei real (de facto) al răspunderii penale”.[20] Ulterior această viziune a fost preluată de legiuitor în Codul penal al Republicii Moldova din 2002.

În viziunea noastră, opinia despre existența mai multor temeiuri ale răspunderii penale a fost din start concepută greşit, fiind provocată de faptul că în titlul articolului art.3 al Bazelor a fost folosit termenul „temei” la numărul plural, ceea ce a creat impresia despre existența mai multor temeiuri ale răspunderii penale. Dovezi ale faptului că această concepție nu corespunde realității pot servi chiar interpretările autorilor care au promovat această idee. Vorbind despre existența mai multor temeiuri ale răspunderii penale, tot ei, în cele din urmă, indică asupra existenței doar a unui singur temei.

Astfel, penalistul rus A.Iakupov, spre exemplu, consideră că temeiurile răspunderii penale sunt condițiile în virtutea cărora persoana este trasă la răspundere penală, recunoscută vinovată şi supusă pedepsei, iar temeiul unic al răspunderii este prezența în fapta comisă a componenței de infracțiune.[21] Afirmații asemănătoare găsim şi în interpretările doctrinare autohtone, fiind numite temeiuri ale răspunderii penale – fapta socialmnete periculoasă, vinovăția şi ilegalitatea penală, iar în concluzie susținându-se că temeiul unic al răspunderii penale este componența de infracțiune.[22]

Considerăm necesar să precizăm în acest context că nu orice condiție, orice motiv poate fi numit temei al răspunderii penale, ci numai condiția, cauza suficientă pentru apariția acestei răspunderi. Anume caracterul suficient al unei cauze oferă posibilitatea de a o recunoaşte drept temei al răspunderii penale.[23] Negarea acestor

afirmații produce confuzii profunde privind apariția răspunderii penale şi, respectiv, liberarea de la această răspundere. Or, tocmai pentru a evita o astfel de situație autorii anterior menționați au ținut să precizeze care este temeiul unic al răspunderii penale, adică motivul suficient pentru apariția acesteia, ceea ce şi corespunde adevăratului înțeles al termenului „temei”.

În condițiile în care am stabilit ce ar trebui să se înțeleagă prin temei al răspunderii penale, nu ne rămâne decât să determinăm care anume cauză, condiție poate însuşi această calitate. Acestea fiind spuse, apare întrebarea: poate oare fapta, despre care se vorbeşte în art.51 C.pen. RM, să îndeplinească funcția de temei al răspunderii penale, avându-se în vedere faptul că sub incidența acesteia, aşa cum s-a demonstrat anterior, se înscriu nu doar infracțiunile, ci şi unele contravenții şi oare aceasta nu contravine principiului „infracțiunea – unicul temei al răspunderii penale”?

În doctrină se muşamalizează această întrebare, menționându-se că termenul „faptă” este utilizat nu doar pentru indicarea acțiunii sau inacțiunii oamenilor, ci şi pentru însemnarea infracțiunii în întregime.[24] Deşi s-ar părea că substituirea termenului „infracțiune” cu termenul „faptă” nu ar avea un impact negativ asupra teoriei dreptului penal, totuşi remarcăm că suntem în prezența unui proces de identificare a acestor termeni, iar substituirea inversă a acestora conduce la mari divergențe şi neclarități în ceea ce priveşte conținutul, forma şi rolul instituției infracțiunii în sistemul dreptului penal.

Astfel, identificarea celor doi termeni este evidentă tocmai în momentul în care se încearcă explicarea semnificației temeiului real, *de facto*, al răspunderii penale prevăzut de alin.(1) art.51 C.pen. RM, folosindu-se termenul „infracțiune” în locul termenului „faptă prejudiciabilă” şi menționându-se, totodată, că din momentul comiterii ei apar relațiile juridico-penale de conflict.[25]

Din acest punct de vedere, devine absolut inexplicabil de ce relațiile juridico-penale de conflict, la baza cărora de fapt stă răspunderea penală, apar din momentul săvârşirii infracțiunii (faptei prejudiciabile), iar pentru apariția răspunderii penale, pe lângă acestea, mai e nevoie şi de temeiul juridic – componența de infracțiune? Astfel, se creează impresia că infracțiunea nu întotdeauna corespunde semnelor unei componențe de infracțiune şi, respectiv, nu întotdeauna este generatoare de răspundere penală. Or, tocmai aceasta s-a avut în vedere în prevederile art.285 C.pen. RM, stipulându-se că urmărirea penală încetează în cazul în care infracțiunea a fost comisă de o persoană iresponsabilă.

Nu considerăm că ar fi corect să se discute despre existența infracțiunilor negeneratoare de răspundere penală, deoarece aceasta sfidează teoria unanim recunoscută în plan ştiințific despre raportul de interdependență în care se află cele trei instituții de bază ale dreptului penal (infracțiunea, răspunderea penală şi pedeapsa). În doctrina penală este foarte corect menționat că infracțiunea, ca fapt interzis de legea penală, nu poate fi concepută fără consecința inevitabilă care este răspunderea penală, iar aceasta, la rândul său, ar fi lipsită de obiect fără sancțiunea penală.[26]

Din această perspectivă, şi anume – în condițiile în care fapta prejudiciabilă este identificată cu infracțiunea, iar aceasta, la rândul său, este generatoare de răspundere penală, confundarea circumstanțelor care nu admit apariția răspunderii penale cu cele în baza cărora persoana poate fi liberată de răspundere penală este inevitabilă. Drept dovadă servesc interpretările doctrinar-procesuale ce cataloghează drept temei de liberare de răspundere penală iresponsabilitatea, minoritatea etc.[27]

Potrivit art.23 C.pen. RM, persoana care, în timpul săvârşirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate nu este pasibilă de răspundere penală. Aceste prevederi nicidecum nu pot fi interpretate în sensul liberării de răspundere penală a unei astfel de persoane. Reamintim că de răspundere penală poate fi liberată doar persoana care, pentru cele comise, poate fi supusă răspunderii penale, dar nu cea care nu poate fi supusă acestei răspunderi. Persoana care nu poate fi supusă răspunderii penale nu are pentru ce să fie liberată.[28] Respectiv, nici persoana iresponsabilă nu poate fi liberată de răspundere penală, deoarece ea nu poate fi supusă unei astfel de răspunderi. Am putea spune că menirea de bază a răspunderii penale este de a influența, în vederea reeducării, persoana capabilă să conştientizeze caracterul prejudiciabil al faptei comise, astfel încât, în viitor, aceasta să se abțină de la săvârşirea unor astfel de fapte. Or, tocmai acesta este şi motivul pentru care legiuitorul a stabilit că persoana iresponsabilă, neavând capacitatea de a înțelege semnificația socială şi caracterul de fapt ale actelor sale şi a le dirija conştient, nu este pasibilă de răspundere penală.

Nu este pasibilă de răspundere penală nici persoana minoră care nu a atins vârsta respectivă de la care survine răspunderea penală, motivul fiind acelaşi ca şi în cazul iresponsabilității – lipsa însuşirilor necesare pentru a înțelege importanța socială a acțiunilor sau inacțiunilor sale şi a le dirija conştient.

În termeni filosofici, pasibilitatea de răspundere penală este privită prin prisma existenței libertății de voință şi acțiune, adică persoana a decis liber asupra săvârşirii faptei şi a avut libertatea de hotărâre şi libertatea de acțiune potrivit propriei sale voințe.[29] Problema de bază care există este următoarea: în ce măsură o persoană poate fi liberă în alegerea comportamentului său? Răspunsul este orientat în trei direcții.

Potrivit uneia din ele, omul este dirijat strict de factorii externi, determinându-l să procedeze într-un anumit mod. O astfel de viziune fatalistă asupra comportamentului persoanei nu lasă loc pentru libertatea de voință şi acțiune; respectiv, nu poate fi vorba despre posibilitatea de răspundere, ci numai despre incriminarea obiectivă, adică despre tragerea la răspundere penală în lipsa vinovăției (cel mai important exponent al acestei teorii fiind marele filosof Spinoza).

Într-o altă viziune, diametral opusă acesteia, comportamentul uman niciodată nu este determinat de vreo cauză anume şi că omul oriunde şi oricând este liber să procedeze şi procedează după bunul său plac (după Kant). Proclamarea libertății de voință şi acțiune ca fiind absolută şi indeterminată nu corespunde realității şi nu oferă o bună justificare ştiințifică a cauzalității comportamentului uman.

A treia orientare, pe care se fundamentează teoria răspunderii penale, reprezintă o îmbinare de elemente ale viziunii deterministe şi ale celei indeterministe. Corespunzător acesteia, pe de o parte, omul nu poate fi independent față de condițiile ce-l înconjoară, adică de fenomenele naturale şi sociale, iar, pe de altă parte, acestea din urmă nu-i exclud posibilitatea de a-şi alege comportamentul într-o anumită situație concretă de viață şi, respectiv, nu exclud răspunderea persoanei pentru faptele sale (Marx). Având voință şi conştiință, omul învață circumstanțele lumii înconjurătoare şi le foloseşte în activitatea sa, aceasta şi fiind libertatea de voință şi acțiune, ce presupune nu altceva decât posibilitatea de a decide în cunoştință de cauză, corespunzător, de a purta răspundere pentru ele.

Astfel, dacă persoana nu a dispus de libertatea de a-şi alege comportamentul, şi a acționat, spre exemplu, fără conştiință, cauza fiind iresponsabilitatea sau minoritatea, atunci nu se poate spune că există răspundere, responsabilitatea însăşi reprezintă premisa necesară a vinovăției.

Vinovăția presupune o combinație diferită a conştiinței şi voinței persoanei responsabile. Prin vinovăție intenționată se înțelege că persoana conştientizează importanța socială a comportamentului său, adică înțelege că ea cauzează un prejudiciu când sustrage averea străină etc. Indubitabil, în cazul în care persoana nu este în cunoştință de latura obiectivă a comportamentului său, ea nu înțelege nici importanță socială a acestuia. În acest caz nici nu poate fi vorba despre vinovăție.

Iresponsabilitatea sau lipsa vinovăției face ca răspunderea penală şi pedeapsa să fie iraționale, intervenția acestora în astfel de condiții nu pot urmări careva scopuri, cu excepția răzbunării iraționale.[30] Pedeapsa în astfel de situații nu poate îndeplini sarcina de prevenție generală şi specială.

Comportamentul rațional uman este posibil numai în cazul în care persoana se orientează corect în realitatea înconjurătoare, înțelege circumstanțele externe, prevede rezultatul final al comportamentului său, într-un cuvânt – atunci când aceasta acționează liber. Orice comportament care exclude totalmente astfel de libertate (în situație de forță majoră etc.) nu numai că elimină problema răspunderii penale, dar şi pe cea a responsabilității. Omul obişnuit, cu un anumit nivel de cunoştințe despre lume, este capabil să se orienteze, astfel încât prin comportamentul său cotidian să fie realizate obiectivele inițial propuse.[31]

Aşadar, acțiunile persoanei iresponsabile corespund doar aparent comportamentului uman şi coincid perfect după semnalmentele obiective (metoda, mijloacele etc.), însă lipsa rațiunii le deosebeşte de adevăratele fapte omeneşti. Mai mult, anume posibilitatea de a produce un prejudiciu material sau de altă natură în lipsa unei guvernări conştiente apropie comportamentul distructiv al persoanei iresponsabile de acțiunile devastatoare ale forțelor naturii şi de cel al animalelor. Prin urmare, după natura lor, acestea se atribuie la categoria mijloacelor de intervenție fizice şi nu sociale. Desigur, daunele obiective produse de cutremur, inundații sau incendii cauzează societății acelaşi prejudiciu ca şi infracțiunea, însă consecințele acestora, sub aspect social, moral etc., sunt foarte diferite şi cel mai important este că şi mijloacele de prevenire şi combatere ale acestora sunt altele.

Aceasta nu înseamnă că acțiunile persoanei iresponsabile nu sunt periculoase pentru alte persoane. Deci, pentru astfel de persoane sunt binevenite măsurile de constrângere cu caracter medical aplicate prin izolare de societate, care, în mare măsură, depind de natura şi severitatea bolii.

Iresponsabilitatea unei persoane este determinată de organele de urmărire penală sau de instanța de judecată în baza rezultatului expertizei psihiatrice. Însă, pentru stabilirea minorității este suficientă constatarea vârstei la momentul săvârşirii infracțiunii.

Aşadar, iresponsabilitatea şi minoritatea presupun tulburarea conştiinței şi/sau a voinței, care privează persoana de posibilitatea de a conştientiza realitatea obiectivă – adică de a-şi da seama de caracterul faptelor sale şi de a le controla conştient. Absența conştiinței ca element al vinovăției exclude vinovăția, iar fără acest semn nu există infracțiune şi nici răspundere penală[32] şi, respectiv, în lipsa răspunderii nu poate fi vorba despre liberarea de răspundere penală.

În lumina celor prezentate ajungem la concluzia că unicul temei al răspunderii penale este infracțiunea şi orice încercare de a invoca un alt temei conduce la încălcarea principiului legalității şi, ca urmare, a drepturilor şi intereselor persoanei.

Cele arătate ne îndreptățesc să sugerăm modificarea prevederilor art.51 şi art.53 C.pen. RM, astfel încât temeiul răspunderii penale să-l constituie infracțiunea, iar liberarea de răspundere penală să fie posibilă doar în privința persoanei care a săvârşit o infracțiune. Este de observat faptul că, spre deosebire de prevederile art.53 C.pen. RM, în care se vorbeşte despre liberarea de răspundere penală a persoanei care a săvârşit o faptă ce conține semnele componenței de infracțiune, în conținutul art.54–60 C.pen. RM (cu excepția art.56 C.pen. RM) se dispune liberarea de răspundere penală a persoanei care a comis o infracțiune.

Evidențierea infracțiunii în calitate de temei al răspunderii penale corespunde întocmai sarcinilor de bază ale legii penale, şi anume: de a apăra împotriva infracțiunilor cele mai importante valori (persoana, drepturile şi libertățile acestora, proprietatea etc.), precum şi de a preveni săvârşirea de noi infracțiuni (atr.2 C.pen. RM). Potrivit art.1 C.pen. RM, pentru realizarea acestor sarcini legea penală, în primul rând, determină „faptele prejudiciabile care constituie infracțiuni" după care stabileşte sancțiunile ce urmează să fie aplicate infractorilor.

Note:

[1] *A se vedea:* S.Botnaru şi alții. *Drept penal. Partea Generală*. – Chişinău: Cartier, 2005, p.232.

[2] *A se vedea: Comentariu la Codul penal al Republicii Moldova / S*ub redacția dr. Alexei Barbăneagră. – Chişinău, 2003, p.149.

[3] *A se vedea:* В.Мальцев. *Малозначительность деяния в уголовном праве //* Законность, 1999, nr.1, p.17–21.

[4] *A se vedea:* A.Borodac şi alții. *Manual de drept penal: Partea Generală.* – Chişinău: Academia „Ştefan cel Mare", 2005, p.99.

[5] *A se vedea:* A.Macari. *Infracțiunea şi semnele ei //* Revista Națională de Drept, 2002, nr.5, p.34; *Уголовное право. Часть Общая /* Под ред. Н.А. Беляева и М.Д. Шаргородского. – Москва, 1969, p.71.

[6] *A se vedea:* S.Botnaru şi alții. *Drept penal. Partea Generală*. – Chişinău: Cartier, 2005, p.113.

[7] I.Dolea şi alții. *Drept procesual penal.* Ediția I. – Chişinău: Cartier, 2005, p.570.

[8] *A se vedea:* A.Borodac şi alții. *Manual de drept penal. Partea Generală*, p.241.

[9] *A se vedea:* А.Н. Тарбагаев. *Административная ответственность в уголовном праве //* Правоведение, 1992, nr.2, p.65.

[10] *A se vedea:* Н.А. Стручков. *Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью.* – Саратов, 1978, p.42.

[11] *A se vedea:* Б.С. Утевский. *Вина в советском уголовном праве.* – Москва: Госюриздат, 1950, p.103.

[12] *A se vedea: Вопросы виновности и вины в практике Верховного Суда СССР по уголовным делам*. Академия наук СССР. Институт права. – Москва. Изд-во АН СССР, 1950, p.6.

[13] *A se vedea:* Я.М. Брайнин. *Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве.* – Москва: Юридическая литература, 1963, p.69-71; А.А. Пионтковский. *Учение о преступлении по советскому уголовному праву.* – Москва: Госюриздат, 1961, p.328-338.

[14] *A se vedea:* И.С. Ной. *Новое в трактовке основных уголовно-правовых понятий //* Советское государство и право, 1982, nr.7, p.91.

[15] *A se vedea: Советское уголовное право. Часть Общая /* Под ред. П.И. Гришаева, Б.В. Здравомыслова. – Москва: Юридическая литература, 1982, p.79-84; *Курс советского уголовного права.* Т.II. – Москва: Наука, 1970, p.88.

[16] *A se vedea:* Я.М. Брайнин. *Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве*. – Москва: Юридическая литература, 1963, p.78.

[17] *A se vedea: Учебник уголовного права. Общая часть /* Под ред. В.Н. Кудрявцева и А.В. Наумова. – Москва: Спарк, 1996, p.160.

[18] *A se vedea:* М.П. Карпушин, В.И. Курляндский. *Уголовная ответственность и состав преступления.* – Москва: Юридическая литература, 1974, p.195.

[19] Б.А. Куринов. *Научные основы квалификации преступлений.* – Москва: Изд-во Московского ун-та, 1976, p.40.

[20] A.Borodac. *Drept penal. Calificarea infracțiunilor.* – Chişinău, 1996, p.29.

[21] *A se vedea: Советское уголовное право. Часть Общая /* Под ред. Е.А. Смирнова, А.Ш. Якупова. – Киев, 1973, p.65.

[22] *A se vedea:* A.Borodac şi alții. *Drept penal. Partea Generală.* – Chişinău: Ştiința, 1994, p.26-28.

[23] *A se vedea:* Gh.Antoniu, C.Bulai, Gh.Ghivulescu. *Dicționar juridic penal.* – Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1976, p.271.

[24] *A se vedea:* A.Borodac şi alții. *Manual de drept penal. Partea Generală,* p.84.

[25] *Ibidem,* p.87, 344.

[26] *A se vedea:* C.Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală*, p.312 *citat după* S.Botnaru şi alții. *Drept penal. Partea Generală,* p.229.

[27] *A se vedea:* I.Dolea şi alții. *Drept procesual penal,* p.566, 571.

[28] *A se vedea: Comentariu la Codul penal al Republicii Moldova //* Sub redacția dr. Alexei Barbăneagră, 2003, p.149.

[29] *A se vedea:* V.Capcelea. *Filozofia dreptului:* Manual pentru instituțiile de învățământ superior. – Chişinău: ARC, 2004, p.328.

[30] *A se vedea:* A.Macari. *Infracțiunea şi semnele ei,* p.38.

[31] *A se vedea: Уголовное право Российской Федерации:* Учебно-методическое пособие / Под ред. проф. В.С. Комиссарова. – Москва, 2008, p.194.

[32] *A se vedea:* A.Macari. *Infracțiunea şi semnele ei,* p.34.

UNELE CARACTERISTICI CANTITATIV-CALITATIVE ALE CRIMINALITĂȚII DE VIOL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Adrian TĂBÎRȚĂ,
doctorand

Recenzent: ***Igor CIOBANU,*** *doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)*

SUMMARY

Violent criminality is a dangerous and complex phenomenon. Rape, as a crime committed by using physical or psychological violence, is considered a complex crime that requires the analysis of specific characteristics of its level, structure and dynamics in Moldova. This article reflects the quantitative-qualitative characteristics of the rape in Republic of Moldova. This study analyses the statistics data using as reference indicators the criminality level from 2004-2009.

Actul criminal reprezintă în esenţă expresia concretă a unui ansamblu de acţiuni şi conduită care contrastează puternic cu normele penale prin care sunt protejate cele mai importante valori sociale referitoare la viaţa şi integritatea individului, familiei, societăţii şi statului.

Cauzele criminalităţii şi condiţiile care contribuie la ea se îmbină într-un termen comun – *determinarea criminalităţii*, totodată în dependenţă obiectivă a cauzalităţii de alte fenomene ale naturii şi ale societăţii. La rândul ei, cauzalitatea, după cum se cunoaşte, este legătura obiectiv existentă, dependenţa între două sau câteva fenomene, în cadrul căreia una din ele naşte altele. Legătura cauzală există în legea naturii şi în societate.

Actualmente, există o gamă diversă de literatură dedicată investigării şi examinării cauzelor de diferită natură ale criminalităţii, a factorilor care contribuie la dezvoltarea ei, privind şi metodele de profilaxie utilizate în acest scop. În ea găsim informaţii valoroase ce se referă şi la studierea problemei privind criminalitatea sexuală, mai precis – fenomenul infracţiunilor sexuale.

Activitatea umană implică respectarea anumitor reguli care sunt acceptate per ansamblu de societate sau care sunt impuse prin voinţa statului. În cazul în care comportamentul uman nu depăşeşte limitele celui admis suntem în prezenţa comportamentului legal, în caz contrar – a celui ilegal. Pornind de la gradul prejudiciului, specificul relaţiilor sociale, importanţa valorilor sociale protejate, comportamentul ilegal se divizează în: încălcări morale, încălcări disciplinare, încălcări civile, încălcări administrative, încălcări contravenţionale, încălcări penale etc. Criminologia îşi concentrează atenţia mai mult asupra ultimelor două modalităţi, fără a neglija importanţa celorlalte. Încălcările în cauză sunt studiate de către criminologie *per ansamblu*, ca fenomen de masă, spre a releva particularităţile lor comune.

Indubitabil, criminalitatea reprezintă un fenomen social-juridic complex. În literatura de specialitate există mai multe definiţii ale criminalităţii. Conţinutul acestora este diferit, însă fiecare noţiune luată în parte are dreptul la existenţă şi relevă anumite particularităţi sau trăsături ale criminalităţii. Fapt care are raţiunea sa prin complexitatea fenomenului criminalităţii şi a formelor sale de manifestare, care se coraportează la relaţiile sociale existente. O altă explicaţie a multitudinii de opinii în ceea ce priveşte criminalitatea rezidă în specificul criminologiei ca ştiinţă, care, deşi este o ramură de sine stătătoare a ştiinţei, se află la interferenţa ştiinţelor sociale şi juridice.

Însă, o mare parte a definiţiilor privesc aceleaşi trăsături specifice ale criminalităţii, care pot fi concentrate în următoarele:

1) fenomen social-juridic negativ reprezentat prin ansamblul de infracţiuni;
2) are caracter de masă;
3) variabil din punct de vedere istoric;
4) conexiunea de timp şi loc.

La rândul său, fiecare din particularităţile prezentate implică alte trăsături de detaliu, spre exemplu: ansamblul infracţiunilor este indispensabil legat, pe de o parte, de persoanele care le comit, iar, pe de altă parte, de victimele lor; caracterul de masă impune precizări de ordin calitativ şi cantitativ ale criminalităţii etc.

Reieşind din faptul că Partea Specială a Criminologiei foloseşte pentru sistematizare un criteriu unic de grupare a infracţiunilor, în particular – a categoriilor faptelor generic incriminate în Codul penal[1], considerăm că nu va constitui greşeală îngustarea sferei de cercetare a criminologiei la un tip de infracţiuni concrete, cum este violul.

Astfel, pornind de la prezenţa trăsăturilor proprii criminalităţii în ansamblu, putem afirma, fără rezerve, că acestea sunt proprii şi criminalităţii de viol. Esenţialele trăsături nu exclud însă şi posibilitatea reflectării detalizate a acestora.

Criminalitatea de viol se manifestă în concret prin totalitatea infracţiunilor prevăzute de art.171 C.pen RM.

De altfel, violul reprezintă un raport sexual, săvârşit contrar voinţei persoanei, fiind îndreptat spre satisfacerea necesităţilor de natură psihofiziologice sexuale. Atât raportul sexual, fiind un termen medical (penetrarea organului genital masculin în cel femenin), cât şi lipsa de voinţă din partea altei persoane implică caracterul social al violului. Fapte de întreţinere a relaţiilor sociale „deviante" (zoofilia, fetişismul, azoofilia, necrofilia şi alte modalităţi de devianţe sexuale) nu presupun cauzarea de prejudiciu nemijlocit persoanei şi nu implică conceptul de social.

Nu ridică dubii nici afirmaţia precum că violul reprezintă un fenomen negativ – aduce atingere libertăţii şi inviolabilităţii sexuale a persoanei, implicând în subsidiar şi limitarea circulaţiei libere a persoanei, prejudiciind integritatea fizică, sănătatea psihică a acesteia etc.

Ansamblul infracţiunilor de viol nu poate fi conceput decât în contextul persoanelor care le-au comis, pe de o parte, şi al victimelor acestor violuri, pe de altă parte. Această conexiune dintre fapta de viol şi persoana care l-a comis are o relevanţă atât juridico-penală, cât şi una de ordin psihologic.

Stabilirea nivelului, structurii, intensităţii şi altor particularităţi cantitativ-calitative ale criminalităţii de viol permite a sesiza pericolul social al acestui tip de criminalitate, locul lui în cadrul sistemului integru al criminalităţii şi influenţa pe care o exercită asupra altor componente, toate acestea într-un final având menirea de a preveni criminalitatea.

Deşi studiul realizat ţine de un teritoriu mic – Republica Moldova, nu putem să ne referim doar la acesta, însă cu precădere se va ţine cont de caracteristicile cantitative şi calitative ale criminalităţii de viol anume pe acest spaţiu geografic. Iar cu referire la perioada de timp – spre a păstra caracterul actual al lucrării, vom ţine cont de situaţia de după întrarea în vigoare a noii legislaţii penale, procesual penale, civile etc., adică perioada anilor 2003-2008.

Cu risc de a reitera conceptul criminalităţii, la definirea criminalităţii de viol, considerăm necesar de a rezuma cele relatate recent, propunând următoarea definiţie, proprie, a **criminalităţii de viol** – *un fenomen social-juridic care prejudiciază în mod special libertatea şi inviolabilitatea sexuală, având caracter de masă şi fiind caracterizat prin schimbări cantitative şi calitative din punct de vedere istoric, având relevanţă doar cu referire la perioada de timp şi la teritoriu concrete şi care constă din totalitatea faptelor cu motivaţie agresiv-violentă, orientate în special spre satisfacerea poftei sexuale prin penetrare.*

Este evident că definiţia în cauză nu relevă particularităţile strict specifice ale criminalităţii de viol, însă acestea urmează a fi relevate în cele ce urmează.

Optăm pentru „individualizarea" acestui gen de criminalitate din considerentul că amplasarea tradiţională a criminalităţii de viol în cadrul criminalităţii violente, în ipoteza atribuirii violenţei ca fiind motivaţia acestor infracţiuni, lasă câmp de interpretare. Mai ales că în rezultatul violului întodeauna se prejudiciază libertatea şi inviolabilitatea sexuală a persoanei, însă nu întotdeauna şi sănătatea ei.

În acelaşi context, considerăm că aprecierea, practic unanimă, dată în literatura de specialitatea violenţei ca motiv al infracţiunilor violente (omoruri intenţionate, vătămări intenţionate grave, medii sau uşoare ale integrităţii corporale sau a sănătăţii, huliganism, viol) nu este una agreabilă din considerentul că, *ad absurdum,* aplicarea violenţei pentru a cauza însăşi violenţa altei persoane nu este raţională. O astfel de stare a lucrurilor poate fi proprie doar unor persoane cu anomalii psihice, iresponsabile etc. În realitate, motivele infracţiunilor enumerate sunt foarte diferite. În plus, violenţa în marea sa parte reflectă caracterul faptei, nu şi conţinutul intern al acesteia.

Determinarea corectă a motivaţiei infracţionale are o valenţă nu numai din perspectiva stabilirii factorilor determinanţi, dar şi pentru calificarea corectă a celor săvârşite, nu în ultimul rând şi pentru organizarea măsurilor de prevenire şi combatere a criminalităţii. Complexitatea motivaţiei se explică şi prin faptul că aceasta are accepţiuni diferite, în dependenţă de ramura ştiinţei care o tratează. Astfel, la nivel fiziologic, motivaţia constituie mecanismul alegerii reacţiei orientate spre satisfacerea unor necesităţi (de a mânca, de a evita pericolul, de a-şi satisface pofta sexuală etc.). În plan psihodinamic, motivaţia este privită ca ansamblul de impulsuri, care şi selectează, direcţionează activitatea umană. La nivel personal, motivaţia nu este altceva decât mecanismul selectiv, care permite alegerea din posibilele forme de comportament anumea a acelei care corespunde mai bine stării psihice a persoanei. În cel mai amplu sens, motivaţia constituie un cumul de factori, care generează sau determină comportamentul. Din cele relatate este evident că motivaţia descrie raportul existent dintre faptă şi cauzele care o explică.[2]

L.Balabanov consideră că la baza săvârşirii violurilor în serie stă un cumul complex de motive, care şi îl determină pe infractor să soluţioneze problemele sale, legate de disconfortul intern, de complexarea şi tensionarea sa, de reevaluarea poziţiei sale în societate, de autoconfirmarea sa etc. prin intermediul violenţei asupra victimelor.[3] Din care reiese că violenţa nu este motivaţia, ci mijlocul de realizare a imboldurilor interne proprii.

Deci, motivaţia reprezintă o caracteristică social-psihologică a oricărei activităţi omeneşti, inclusiv a celei infracţionale. Problema motivaţiei în cazul criminalităţii de viol constituie una dintre cele mai principale componente ale acesteia, reprezentând forma psihologică a activităţii subiectului, care exprimă necesităţile sale sexuale, dar nu în exclusivitate. În opinia lui A.Iu. Dîşleva, motivaţia este, în esenţa sa, social-determinată nemijlocit de lumea interioară a subiectului, prin ce şi se explică vectorul criminal al comportamentului persoanei.

Fără o analiză a motivației infracționale nu este posibil a evidenția determinantele criminalității.

În multe cazuri ale criminalității de viol, violența constitue mijlocul, pe când motivația – satisfacerea poftei sexuale. Față de ultima afirmație în literatura de specialitate au fost exprimate unele rezerve, considerându-se că violul are ca scop demonstrarea superiorității sau dominației infractorului asupra victimei, având conotații de reacție social-dobândită. Astfel, rădăcinile sale pornesc de la acele războaie din antichitate şi din Evul mediu, când câştigatorii, în sens simbolic de superioaritate şi dominație, violau femeile adversarilor. În acest context, la etapa actuală de dezvoltare a societății sunt frecvente cazurile când soțul obligă celălalt soț să întețină relații sexuale pe motiv că le atribuie la sfera „legală", grație existenței căsătoriei,[4] plăsându-se astfel pe poziție de superioritate.

Autorul Iu.I. Sidorenco consideră că matricea socio-culturală a comportamentului reprezentatului speciei „homo sapiens" se bazează pe comportamentul mai activ al bărbatului, acesta fiind mai puternic din punct de vedere fizic. Sentimentul de gelozie al masculului are un rol primordial în selectarea naturală, femela este cucerită de cel mai puternic.[5] În opinia acestui autor, anume necesitatea de autoafirmare constituie motivația agresiei sexuale, în consecință – – a violului.

Analiza criminologică a oricărui fenomen este de neconceput decât în cadrul caracterului său de masă – număr mare de infracțiuni de viol. Acest număr şi constituie în esență baza empirică a oricărui studiu criminologic, cercetarea în cauză nefiind excepție. Baza empirică, ca şi cea teoretică, în calitate de condiție *sine qua non* a dezideratului ştiințific, implică posibiltatea verificării veridicității sale. Din care considerente, înainte de a trece la analiza indicilor criminalității de viol, este cazul să ne exprimăm „rezerve" față de datele statistice acumulate de către organele de ocrotire a normelor de drept, fiind acceptată ca criminalitate oficială (înregistrată şi descoperită). Părerea precum că cifra neagră a criminalității este de „*n*" ori mai mare decât starea reală a lucrurilor o împărtăşesc şi cercetătorii în domeniu.[6] În acest sens, V.V. Luneev consideră că coraportul dintre criminalitatea oficială legată de viol şi cea latentă este de 1:6.[7]

Autorul Iu.Argunova afirmă că coraportul dintre datele statistice criminologice (penale) şi alte materiale confirmă faptul „necorespunderii" acestora nivelului real al criminalității în Federația Rusă. Făcând referire la cauzele care pot influența şi care, de fapt, determină criminalitatea latentă a violurilor, autorul enumeră:

1) diferența dintre numărul tentativelor de viol şi al violurilor consumate;

2) nu toate cazurile de viol sunt declarate de către victime;

3) în ceea ce priveşte cazurile declarate, nu în toate se pedepseşte persoana vinovată.[8]

Cercetarea latentității violurilor realizată de către G.M. Reznikov a demonstrat că, cel mai des, despre cazurile de viol nu declară femeile căsătorite (este lesne din care considerente). Cel mai des despre viol se declară în cazurile când acestea sunt însoțite de sustragerea bunurilor şi de leziuni corporale medii sau grave.[9]

Autorul Ig.Ciobanu consideră că „cifra neagră" a criminalității reprezintă ansamblul faptelor penale care se comit efectiv, dar care nu ajung la cunoştința organelor de urmărire penală. Constituind în linii generale o ecuație matematică a diferenței dintre criminalitatea reală şi cea efectivă (ajunsă la cunoştința organelor de urmărire penală), dânsul atribuie la ansamblul de factori care o generează:

1) abilitatea infractorilor;

2) ineficiența organelor;

3) pasivitatea victimelor.[10]

Selectând trei tipuri ale criminalității latente, în urma studierii datelor statistice, a dosarelor penale, opiniilor expuse în literatura de specialitate, considerăm relevanți următorii factori care contribuie la existența criminalității latente a violurilor.

I. La factorii care ar contribui la creşterea latentității violurilor nedeclarate putem atribui:

a) frustarea victimei;

b) frica victimei de oprobiul public;

c) nihilismul față de lege;

d) experiența de eşec de a fi pedepsiți infractorii în cazurile de declarare parvenite din partea prietenilor, colegilor victimei etc.;

e) cultura juridică sub minim necesar, victimele acceptând un astfel de comportament, fie nu cunosc care ar fi procedura de adresare în organele de drept;

f) dependența materială, de serviciu sau de altă natură a victimei față de făptuitor;

g) conştientizarea comportamentului provocator propriu de către victima (vinovăția victimei).

II. La factorii care ar contribui la creşterea latentității violurilor neânregistrate putem atribui doar o singură cauză, care însă are efecte colosale asupra nivelului criminalității: „goana" organelor de ocrotire a normelor de drept după creşterea indicilor de descoperire a criminalității şi scăderea numărului de infracțiuni înregistrate.

III. La factorii care ar contribui la creşterea latentității violurilor nedescoperite putem atribui:

a) pierderea unor date de fapt (probe) care mărturisesc despre comiterea violului:

– trecerea unei perioade de timp de la momentul comiterii violului şi declararea despre acesta organelor competente, victima contribuind la distrugerea probelor (duşul, spălarea hainelor, albiturilor sau a podelelor etc.);

– „radierea urmelor" infracțiunii de către făptuitori (obligarea victimei de a face duş, distrugerea propriei lenjerii de corp şi a victimei, amenințarea îndreptată în adresa victimei şi a rudelor sale etc.);

– operarea incompetentă cu mijloacele de probă de către ofițerii de urmărire penală sau alte persoane (nerespectarea tacticii şi metodicii de realizare a acțiunilor de urmărire penală, ridicarea probelor cu încălcarea cerințelor elementare de păstrare a urmelor de corp, înaintarea unor întrebări ambigue şi neclare expertului – medicului legist sau oferirea unor răspunsuri generalizatoare, fără a se da un răspuns clar la întrebările înaintate);

b) greşeli (intenționate sau imprudente) la încadrarea juridică a faptei;

c) posibilitatea legală a celor ce aplică legea penală de a libera făptuitorul de răspundere penală, de pedeapsa penală (art.59, 76, 79, 90 C.pen. RM);

d) pronunțarea de către judecători a unor sentințe contrare legii.

Criminalitatea nedeclarată este cel mai greu de a o studia, deoarece este necesar a efectua anchetarea sau intervievarea victimelor. Însă, din considerente obiective (operativitatea obținerii datelor statistice, respectarea vieții private a victimelor etc.) şi subiective (refuzul de a-şi aduce aminte, refuzul imixtiunii în viața personală etc.) studierea acesteia se dovedeşte a fi ineficientă, de aceea optăm teoretic pentru a considera cota-parte a acesteia în totalul cifrei negre a criminalității de viol ca fiind cea mai înaltă.

De asemenea, criminalitatea neînregistrată se relevă din analiza comparativă a informației cu privire la săvârşirea infracțiunilor de viol din Registrul de evidență operativă a informației MAI RM şi a informației operative care se centralizează la Direcția Evidență Operativă a Informației a MAI RM parvenite de la comisariatele de poliție.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Operativ DEOI	349	319	288	281	350	354
Înregis-trate	336	280	268	231	306	336

Din datele tabelului este evidentă o dicrepanță dintre datele înregistrate şi cele acumulate pentru a fi ulterior înregistrate.

Explicația unei astfel de situații este argumentată prin tendința de a prezenta societății indici înalți de lucru, spre a ridica la un nivel cuvenit atitudinea societății față de organele de poliție. De altfel, cum poate fi esplicat aşa – numitul fenomen de „descoperire la 99%" a criminalității pe care o înregistrează în ultimii ani organele de poliție? Acest indice este acceptat ca fiind posibil doar teoretic (nu şi empiric). Nivelul acestuia se datorează „neglijării", evitării înregistrării cazurilor „nedescoperibile" (din terminologia funcționarilor de poliție – „suhari").

Însă, cel mai uşor de verificat şi de depistat poate fi criminalitatea nedescoperită. Din considerentul că de la o etapă la alta (înregistrarea cazului – pornirea urmăririi penale – transmiterea cazului procurorului – transmiterea cazului în judecătorie – emiterea sentinței) datele sunt supuse evidenței oficiale. Anume aici se determină eficiența sistemului justiției penale. În acest context, V.Kudreavțev menționează în privința criminalității latente că anume aceste fapte şi persoane nu au nimerit în vizorul măsurilor statale şi sociale de constrângere.[11]

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
înregis-trate	336	280	268	231	306	336
judecate cu pronunța-rea sentinței	199	212	180	145	167	120
procentajul violurilor pe care s-a pronunțat sentința	59%	75%	67%	62%	54%	35%

Dacă e să adunăm indicii procentuali de pronunțare a sentinței pentru violuri pentru perioada 2004-2009 în Republica Moldova şi să-i împărțim la numărul anilor, obținem indicatorul general, cifra de 48,4%. Cu alte cuvinte, în perioada anilor 2004-2009 fiecare al doilea caz înregistrat de viol a rămas nepedepsit. Optăm pentru termenul „nepedepsite" din considerentul că este posibil să intervină împăcarea părților, liberarea de răspundere penală etc.

În contextul modalităților ce indică asupra criminalității latente a violurilor se înscrie şi cota persoanelor în privința cărora s-a pronunțat sentința de achitare. Evident, nu toate cazurile de achitare prezumă imposibilitatea demonstrării vinovăției persoanei, însă în mare parte sunt prezente situații când din lipsă de probe judecătorul nu poate pronunța o sentință de condamnare, ci de achitare.

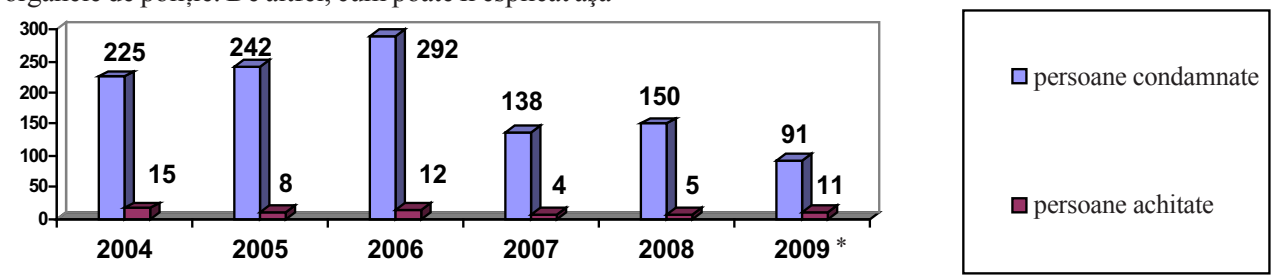

Sursa: Raportul statistic despre activitatea instanțelor de judecată privind cauzele penale în perioda anilor 2004-2009 (* 9 luni) în Republica Moldova

Numărul mare de persoane achitate ne îngrijorează: astfel, în anul 2004 cota-parte a persoanelor achitate înregistra 6%, în anul 2007 practic 3%, iar în anul 2009 (primele 9 luni) acest indice a ajuns la 12%.

Iu.Argunova afirmă că un alt indiciu care ar indica asupra creşterii criminalităţii latente este coraportul dintre infracţiunile consumate şi tentativele de infracţiune. În acest context, dacă în anii relativ liniştiţi din punct de vedere criminogen (spre exemplu, anii 1980-1985) indicele în cauză constituia în Uniunea Sovietică 26,6%[12], atunci în perioada anilor 2004-2009 acest indice a constituit în Republica Moldova cca 15,9%. Respectiv, scăderea tentativelor indică asupra creşterii criminalităţii violente.

Anii	Tentative la viol (art. 171 C.pen.)	Faptele de viol consumat (art. 171 C.pen.)	Cora-portul %
2004	32	217	14,7
2005	30	219	13,6
2006	33	229	14,4
2007	44	247	17,8
2008	40	210	19

În ceea ce priveşte datele statistice oficiale privind structura criminalităţii de viol, indicele de răspândire a acestuia variază în jur de 1% din totalul criminalităţii în Republica Moldova pentru perioda 2003-2008.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fapte de viol	320	336	280	268	231	306
Nu-mărul total de infrac-ţiuni	32.984	28.846	27.595	24.667	19.266	24.788
Cota-parte	0,97%	1,16%	1,01%	1,08%	1,19%	1,23%

În anul 2008 au fost săvârşite 306 violuri, pe când, conform investigaţiilor realizate de către V.Bujor, în Basarabia anilor 1873-1875 se comiteau în jur de 50 de violuri.[13] Evident că nu putem coraporta datele respective, din considerentul că este necesar să ţinem cont şi de numărul populaţiei în această ţărişoară. Pentru perceperea exactă a nivelului criminalităţi, este necesar de a-l raporta la numărul populaţiei existente în perioada de timp pe o anumită regiune istorică, adică a exprima date prin intermediul indicelui de răspândire a criminalităţii, care se determină prin coraportul numărului de infracţiuni la numărul de populaţie din aceeaşi regiune. Astfel, numărul populaţiei Republicii Moldova între anii 2005-2008 era de 3.570.000, din care (având date statistice oficiale) scădem numărul persoanelor care nu au vârsta răspunderii penale (0-14 ani)[14] şi obţinem numărul celora care pot fi traşi la răspundere penală – 2.864.000 persoane. Având aceste date, stabilim următoarele:

	2004	2005	2006	2007	2008
Viol (număr absolut)	336	280	268	231	306
Coeficientul la 100.000 locuitori	11,7	9,7	9,3	8	10,6

Datele prezentate în acest tabel ne permit să facem următoarea concluzie: nivelul mediu al criminalităţii de viol în perioada de după intrarea în vigoare a noului Cod penal este de cca 10 violuri la 100.000 de locuitori. Pentru comparaţie: acelaşi indice în SUA este de cca 30 de violuri la 100.000 de locuitori.[15]

Dinamica criminalităţii de viol în ultima perioadă demonstrează un caracter de fluctuaţie, cu precădere în sensul descreşterii nesemnificative.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Viol (număr absolut)	336	280	268	231	306	336
Criminanali-tatea de viol faţă de anul 2004 (-+%)	100	-17	-21	-31	-9	0
Criminanali-tatea de viol faţă de anul precedent (%)	100	-17	-5	-14	32	+9

Dacă e să analizăm evoluţia criminalităţii de viol pentru perioade medii, spre exemplu – de cinci ani, constatăm că numărul mediu al violurilor înregistrate în Republicii Moldova în perioada anilor 2004-2009 este de 248 violuri anual.

Pentru a percepe real amploarea acestui fenomen, este necesar să urmărim evoluţia istorică a criminalităţii luând ca indice anume perioada medie (de 5 ani). Astfel, dacă în perioada anilor 1873-1875 în Basarabia se săvârşeau în medie 50 de violuri anual, atunci coraportând la situaţia de astăzi în domeniu, constatăm că numărul este depăşit de cinci ori.

Dinamica criminalităţii de viol în Basarabia în perioada anilor 1873-1896

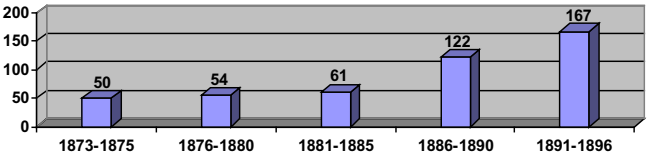

Sursa: I.Ciobanu. *Criminalitatea organizată la nivel transnaţional şi unele forme de manifestare în Republica Moldova.* – Chişinău: Museum, 2001, p.106.

Dinamica criminalității de viol în perioada anilor ’70-’ 96 ai secolului trecut s-a dublat în comparație cu perioada similară a secolului XIX. Însă, dacă e să o analizăm per ansamblu, dinamicii criminalității violente în este propriu caracterul fluctuativ, având tendința de creştere lentă.

Dinamica criminalității de viol în RSSM în perioada anilor 1971-1996

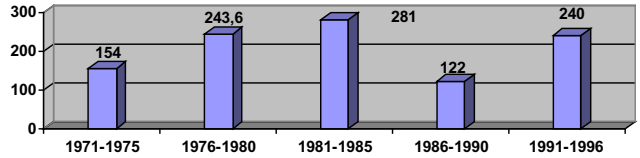

Sursa: I.Ciobanu. *Criminalitatea organizată la nivel transnațional şi unele forme de manifestare în Republica Moldova*. – Chişinău: Museum, 2001, p.107.

În special, ultima perioadă analizată (2004-2009) evidențiază scăderea criminalității în comparație cu perioadele precedente – cele care au antecedat adoptarea noii legislații penale, procesual penale, civile, procesual civile. Acest fapt este îmbucurător, demonstrând viabilitatea şi eficacitatea relativă a sistemului legislativ reformat. Însă, după adoptarea noului Cod penal al Republicii Moldova acesta suferă frecvente remanieri care se referă atât la instituțiile generale ale dreptului penal, cât şi la componențe de infracțiuni concrete.

Dinamica criminalității de viol în Republica Moldova în perioada anilor 1996-2009

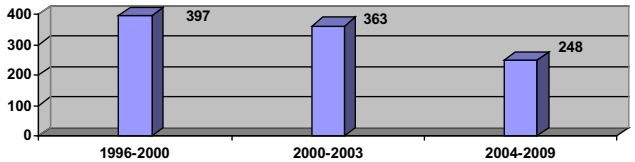

Sursa: Registrul MAI de evidență operativă a criminalității în Republica Moldova.

Diversitatea de aspecte ce caracterizează procesul de apărare a cetățenilor de atentatele criminale de violență, mai ales de cele sexuale, confirmă că problema ştiințifică respectivă e cercetată insuficient şi este, în opinia noastră, deosebit de actuală. Totodată, nivelul sporit şi tendințele periculoase ale evoluției criminalității de violență şi a celei sexuale în perioada de tranziție pe care o parcurge țara noastră determină necesitatea soluționării urgente a problemelor privind combaterea acestui fenomen.

Note:

[1] *A se vedea:* I.Ciobanu. *Criminologie*. Vol.I. – Chişinău: Cartdidact-Reclama, 2003, p.15.

[2] *A se vedea:* А.Ю. Дышлева. *Мотивация преступного поведения лиц с психическими аномалиями, совершивших сексуальные правонарушения* [Электронный ресурс] // Новости украинской психиатрии. – Харьков, 2001. – Режим доступа: http://www.psychiatry.ua/articles/paper018.htm.

[3] *A se vedea:* Л.Балабанова. *Судебная патопсихология*. – Киев: Сталкер, 1997.

[4] *A se vedea: Насилие и его влияние на здоровье.* Доклад о ситуации в мире, ВОЗ, 2003, p.155.

[5] *A se vedea:* Ю.И. Сидоренко. *Антропопсихологические источники насилия и формы их социальной компенсации. Женщины и насилие в условиях общественных изменений.* Материалы Российской научно-практической конференции / Под ред. Н.В. Досиной. – Ярославль, 2000, p.203.

[6] *A se vedea:* П.Т. Скорченко. *Расследование изнасилований.* – Москва: Былина, 2004, p. 47.

[7] *A se vedea:* В.В. Лунеев. *Преступность XX века.* – Москва, 1997, p.136.

[8] *A se vedea:* Ю.Аргунова. *Отказ в возбуждении уголовного дела в контексте латентности изнасилований.* // Уголовное право, 2005, nr.1, p.115.

[9] *Ibidem*, p.150.

[10] *A se vedea:* I.Ciobanu. *Criminalitatea organizată la nivel transnațional şi unele forme de manifestare în Republica Moldova.* – Chişinău: Museum, 2001, p.70.

[11] *A se vedea:* В.Н. Кудрявцев. *Эффективность системы уголовной юстиции* // Социалистическая законность, 1971, nr.7, p.14.

[12] *A se vedea:* Ю.Аргунова. *Отказ в возбуждении уголовного дела в контексте латентности изнасилований* // Уголовное право, 2005, nr.1, p.115.

[13] *A se vedea:* V.Bujor. *Violența criminală şi societatea* // Materialele Conferinței ştiințifice internaționale „Violența în societatea de tranziție”. – Chişinău, 2003, p.17.

[14] *Moldova în cifre* (breviar statistic). – Chişinău: Tipografia Centrală, 2009, p.9.

[15] *A se vedea: Криминология* / Под. ред. Дж.Ф. Шели. 3-е международное издание. – Москва, 2003, p.225.

Semnat pentru tipar 21.12.2010. Formatul 60x84 1/8.
Tipar ofset. Coli tipar conv. 10,5. Tiparul executat la Tipografia USM.
Tiraj – 650.

2011

Dragi cititori!

Echipa publicației

Revista Națională de Drept

Vă felicită călduros cu prilejul

sărbătorilor de iarnă şi Vă urează

La Mulți Ani!

Ioan HUMĂ la 70 de ani: un destin împlinit, un nume de referință în învățământul universitar

Mult stimate omagiat!

Providența a vrut să veniți în lumea frumosului infinit în anotimpul fulgilor de nea, care aduc cu ei alaiul sărbătorilor de iarnă. În aceste zile din luna lui Andrei ați mai adăugat o filă în Palmaresul admirabilei biografii, una deosebită, care marchează vârsta maturității, de la ale cărei înălțimi se pot vedea mai bine şi mai lucid realizările.

Iar realizările ce Vă aparțin sunt multiple şi frumoase, dovadă fiind Premiile Naționale ce V-au fost decernate din partea Uniunii Juriştilor din România, care vin să mărturisească o dată în plus semnificația realizărilor Dumneavoastră, că acestea fac parte din cele meritorii, că sunt indici de performanță.

Faptul că îmbinați atât de reuşit munca de manager – în calitate de decan, şef de catedră, cu cea didactico-ştiințifică – în calitate de profesor universitar, dar şi cu cea publicistică – în prestigioase reviste cu circuit național şi internațional Vă consacră ca pe un veritabil exponent al învățământului universitar şi al culturii româneşti, de la care avem multe a învăța şi noi, colegii de breaslă de pe celălalt mal al Prutului.

Prin îndemnul pe care ni l-ați dat ați câştigat, binemeritat, respectul şi ataşamentul nostru, rămase, aşa cum o dovedeşte timpul, nealterate.

În semn de recunoştință şi admirație, venim, cu ocazia acestei frumoase aniversări, cu sincere felicitări şi urări de bine.

În plan profesional – Vă dorim să păstrați şi de acum înainte elanul şi crezul care V-au însoțit pe parcursul celor 50 de ani de activitate în învățământul universitar şi să Vă mențineți verticalitatea pe care ați atins-o şi care Vă deosebeşte.

În plan personal – Vă dorim sănătate, că-i mai scumpă decât toate, belşugul din casă să nu se epuizeze, iar pacea din suflet să nu se tulbure.

Noi împliniri în toate alături de cei dragi inimii.

Mulți ani înainte
şi
La Mulți Ani!

Cu profund respect
Gheorghe AVORNIC,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
decan al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova